

**Szegedi Tudományegyetem
Történettudományi Doktori Iskola
Modernkori Történeti Program**

Palkovics Andrea

**Út a kiegyezésig – spanyol szemmel
1850-1868**

Témavezető:
Prof. Dr. Anderle Ádám
tanszékvezető egyetemi tanár

Szeged, 2007

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Köszönetnyilvánítás	3
Előszó.....	4
A források.....	8
A spanyol külpolitika főbb törekvései 1800 és 1868 között.....	11
Ausztria helye a spanyol külpolitikában.....	20
A spanyol külügyi apparátus szerkezete és sajátosságai.....	30
A bécsi spanyol követség 1848 és 1868 között.....	40
A magyar kérdés fontossága a jelentésekben	44
Az abszolutizmus évei	51
Az osztrák-magyar konfliktus kiéleződése (1859-1861)	70
A kiegyezés és előzményei	93
A magyar társadalom és a magyar politikai élet szereplői.....	119
Magyar hírek a korabeli spanyol sajtóban	149
A spanyol sajtó II. Izabella uralkodásának idején.....	149
Magyar hírek a spanyol sajtóban.....	152
Befejezés	172
Bibliográfia.....	176

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a disszertáció megírásánál segítségemre voltak.

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani Dr. Anderle Ádám professzor úrnak, akinek előzetes levéltári feltáró munkája lehetővé tette, hogy elkezdjem a kutatásokat, segítette madridi tanulmányutamat, ami nélkül dolgozatom megírása nem lett volna lehetséges, s emellett munkám során mindvégig támogatott és ösztönzött.

Köszönettel tartozom Babos Krisztinának, aki az azóta sajnálatos módon megszűnt MTA-SZTE Hispanisztika Kutatócsoport munkatársaként madridi kutatásai során számomra is hasznos anyaggyűjtést végzett, és a források fordításánál is támaszkodhattam segítségére.

A források feldolgozása során hasznos tanácsokat kaptam Deák Ágnestől és Kozári Monikától, amit ezúton is köszönök.

Szeretnék köszönetet mondani a madridi *Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores* és a *Biblioteca Nacional* valamennyi munkatársának segítőkészségéért.

Előszó

A dolgozat témája az 1850-es évektől az 1868-as évig tartó, azaz a kiegyezést megelőző időszak magyar történelmének sajátos nézőpontból, spanyol források, a bécsi spanyol követségről küldött jelentéseknek, valamint a korabeli spanyol sajtó híradásainak felhasználásával történő bemutatása. A kutatások célja annak kiderítése, hogy vajon mekkora figyelmet kaptak a kortárs Spanyolországban az ekkoriban zajló magyar események, és milyen nézőpontból figyelték azokat.

A választott téma több szempontból is érdekes eredményekkel kecsegtetett. A kiegyezés előtörténete mindig a magyar historiográfia közkedvelt témái közé tartozott, számtalan ehhez kapcsolódó forráskiadvány és tanulmány született. A 2003-as Deák Ferenc évforduló újra felkeltette az érdeklődést, ennek kapcsán számos kiadvány jelent meg, és több tudományos konferenciát is szerveztek. Ugyanakkor eddig még kevés kísérlet született a korszak magyar történelmének a hazaitól esetleg eltérő szemszögből történő bemutatására. Ráadásul az eddigi elszórt kísérletek, melyeket a XIX. század második felében Bécsben, illetve Pesten tartózkodó diplomaták jelentéseinek feldolgozására tettek, inkább csak az európai nagyhatalmak nézőpontjára fókuszáltak¹, az akkoriban már másodrangú hatalomnak tartott Spanyolország nem keltette fel a kutatók ilyen irányú érdeklődését. Ami a spanyol történészek által végzett, ilyen témájú kutatásokat illeti, elmondható, hogy született néhány, a XIX. századi Spanyolország külügyi kapcsolataival foglalkozó tanulmány és doktori

---

¹ Itt érdemes megemlíteni Tüzes Károly tanulmányait, aki a Monarchia és Nagy Britannia diplomáciai kapcsolataival foglalkozott. Tüzes Károly: *Nagy-Britannia és az Osztrák-Magyar-Monarchia diplomáciai kapcsolatai, 1867-1871. (A bécsi angol nagykövet jelentései...)* Világtörténet, 1992. Tavasz-Nyár, 62-88; Tüzes Károly: *A budapesti brit főkonzulátus megalapítása, 1867-1872.* Világtörténet, 1996. Tavasz-Nyár, 36-45.

értekezés², de ezek témái között az Ausztriához fűződő viszony nem szerepel.

A XIX. század a Spanyolország és a Habsburg Birodalom, illetve a spanyol-magyar kapcsolatok történetével foglalkozó munkákon végigtekintve is az alig kutatott időszakok közé tartozik.³ Az osztrák kutatásokban az 1960-as években a figyelem a diplomáciai források kiadása felé irányult, de Hans Juretschke 18 kötetes műve⁴, amelyben a bécsi udvar madridi követeinek bécsi levéltárakban őrzött jelentéseit olvashatjuk, folytatás nélkül maradt. Majd a kilencvenes évek elején Ferdinand Opll és Karl Rudolf tollából jelent meg egy, az Ausztria és Spanyolország közötti kapcsolatok történetét áttekintő kötet⁵, melynek gyors spanyol nyelvű kiadása is jelzi a hiányt. A kilencvenes évek végén a Szegedi Tudományegyetemen Anderle Ádám professzor irányításával elkezdődött a XIX. századi diplomáciai források feltárása és feldolgozása, aki a spanyol

---

² Lásd például: Juana Martínez Mercader: *Las relaciones de España con Suiza en el siglo XIX*, Murcia, 2000 (a továbbiakban: Martínez Mercader); Fernando Armario Sánchez: *Las relaciones entre España y Gran Bretaña durante la Regencia de Espartero (1840-1843)*. In: *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, 5, Madrid, 1984, 137-162; Esteban de la Puente García: *Relaciones diplomáticas entre España y la Santa Sede durante el reinado de Isabel II (1843-1851)*, Madrid, Enar, 1970; José Urbano Martínez Carreras: *Relaciones entre España y la Santa Sede durante la minoría de Isabel II* (tesis doctoral), Madrid, Universidad Complutense, 1973; Ana María Schop Soler: *Un siglo de relaciones diplomáticas comerciales entre España y Rusia (1733-1833)*, Madrid, 1984. Elena Vidal Fernández: *La imagen de España en Rusia a mediados del siglo XIX (1840-1860)* (tesis doctoral), Universidad Central de Barcelona, 1976; Matilde Morcillo Rosío: *Relaciones diplomáticas y comerciales de España con Grecia, 1833-1914* (tesis doctoral), Universidad de Murcia, 1988.

³ A XIX. század végétől meginduló kutatások előterébe azok az időszakok kerültek, amikor a kapcsolatok intenzitása alapján bővebb forrásanyaggal számolhattak a kutatók. Így a középkori aragón-magyar dinasztikus kapcsolatok és a Santiago de Compostela-i zarándoklatok történetével, vagy a törökellenes harcok időszakával számos tanulmány foglalkozik. Erről lásd Anderle Ádám: *A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve*, Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2006 bibliográfiáját.

⁴ *Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls III. (1759-1788) I- XIV. kötet*, Madrid, 1970; és *Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls IV. (1788-1808) I- IV. kötet*, Madrid, 1970.

⁵ Opll, Ferdinand – Rudolf, Karl: *Spanien und Österreich*. Wien, 1991. majd spanyolul: Opll, Ferdinand – Rudolf, Karl: *España y Austria*. Madrid 1997 (a továbbiakban Opll-Rudolf). Ha végigtekintünk a kötet bibliográfiáján, melyben elsősorban kultúr- és irodalomtörténeti munkák találhatók, láthatjuk a téma feldolgozatlanságát.

külgügyi levéltárban (A(H)MAE) folytatott kutatásainak eredményeként a bécsi spanyol követek jelentésein túl, feltárta a bécsi követség újjászervezésével illetve a II. Izabella elismerésével kapcsolatos forrásokat.⁶ A négyéves, OTKA által támogatott kutatásokat 1999-től kiegészítette az MTA-SZTE Hispanisztika Kutatócsoport tevékenysége, így több egyetemi hallgató, fiatal kutató és doktorandusz foglalkozott egy-egy részkérdéssel.⁷ Az eredményeket számos szakdolgozat, cikk és megvédett doktori értekezés tartalmazza⁸, majd 2001-ben *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből*

---

⁶ Az eredeti tervben szerepelt több más levéltár anyagának feldolgozása is, de az *Archivo de Palacio*-ban (Királyi udvar Levéltára), az *Archivo General de Administración*-ban (Központi Állami Levéltár), az *Archivo Central de Ministro de Presidencia*-ban (A Miniszterelnökség Központi Levéltára) és az *Archivo Histórico Nacional*-ban (Nemzeti Történeti Levéltár) alig található magyar vonatkozású anyag. Mivel a katonai levéltárakat fegyvernemenként hozták létre, így azok feltárása külön kutatást igényel.

⁷ A kutatási területet tovább tágította, hogy a spanyol levéltárak feltárásával párhuzamosan Pallagi Mária a bécsi levéltárakban végzett kutatásokat. *A spanyol semlegesség kérdése a bécsi diplomáciában, 1914-1918* című, sikeresen megvédett doktori értekezése hamarosan könyv formájában is olvasható lesz.

⁸ Néhány cím a teljesség igénye nélkül: Anderle Ádám: *El carlismo y la Corte de Viena*. In: *Acta Hispanica* III, Szeged, 1998, 5-11.; Anderle Ádám: *Spanyol külügyi instrukciók a bécsi követeknek (1809-1856)*. In: *Aetas* 1999, 1-2, 166-186 (a továbbiakban: *Instrukciók*); Anderle Ádám–Babos Krisztina–Illikmann Anita: *A magyar szabadságharc spanyol megítélése (1849 március-október)*. In: *Aetas*, 2000, 1-2. szám, 249-276. (a továbbiakban: *A magyar szabadságharc megítélése...*); *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből 1848-1868* (Szerk.: Anderle Ádám), Szeged, Hispania, 2002 (a továbbiakban: *A magyar kérdés*); Babos Krisztina: *La diplomacia española del siglo XIX. y la Legación de Viena entre 1848 y 1878*, Szeged, 2002. (szakdolgozat, kézirat, a továbbiakban: Babos); Kaczúr Ágnes: *Magyar ügyek spanyol szemmel*, In: *Mediterrán tanulmányok*, Szeged, 2004. 81-90., Krivik Nóra: *Andrássy Gyula külügyminiszter a bécsi spanyol követek jelentéseiben*. In: *Kutatási Közlemények* II., 2000, 32-42.; Palkovics Andrea: *La dieta húngara de 1861 en la prensa española*. In: *Acta Hispanica*, VII, Szeged, 2002, 47-57., Palkovics Andrea: *La imagen de los políticos húngaros en España contemporánea (1859-1866)*. In: *Acta Hispanica*, VIII, Szeged, 2003, 47-53.; Palkovics Andrea: *Ferenc Deák en las fuentes españolas contemporáneas (1859-1866)*. In: *Acta Hispanica*, IX, Szeged, 2004, 17-25.; Pallagi Mária: *Az első világháború és a spanyol semlegesség, Documenta Historica* 60. Szeged, 2003.; Pallagi Mária: *A spanyol semlegesség kérdése a bécsi diplomáciában, 1914-1918* (kézirat) Szeged, 2004.

1848-1868 címmel a korszak legérdekesebb jelentéseiből magyar nyelvű válogatás jelent meg, melynek munkálataiban a kutatócsoport munkatársaként magam is részt vettem. Értekezésemben az említett kötetben megjelentnél jóval bővebb iratanyag elemzésén túl az 1850 és 1868 közötti periódus spanyol sajtójának vizsgálatát tűztem ki célul, így a madridi külügyi levéltár mellett, a *Biblioteca Nacional* (Nemzeti Könyvtár) folyóirat-olvasójában folytattam kiegészítő kutatásokat. Elsősorban arra voltam kíváncsi, milyen kép alakulhatott ki a magyarokról a spanyol külügy vezetőiben, a bécsi követ jelentéseiből, illetve a spanyol újságolvasóban, aszerint, hogy konzervatív vagy liberális irányvonalat követő lapot olvasott.

Az érdeklődést az indokolja, hogy a XIX. század elejére, a magát nehezen elfogadható külpolitikai helyzetben találó Spanyolország számára Ausztria jelentősen felértékelődött, így annak belpolitikai problémái is kiemelt figyelmet kaptak.

Disszertációnk első két fejezetében azt a kérdést vizsgáljuk meg, milyen tényezők vezettek annak a politikai irányvonalnak a kialakulásához, melynek eredményeként a Spanyolországgal még a diplomáciai kapcsolatot is megszakító Ausztriából olyan ország lett, melynek célként kitűzött szövetségére Spanyolország külpolitikai irányváltást kívánt alapozni.

Ezt követi a spanyol külügy működésének rövid bemutatása, amit azért tartunk indokoltnak, mivel a spanyol historiográfia által is csak negatív jelzőkkel illetett szervezet megismerése után érthetőbbé válnak a források feldolgozása során tapasztalt hiányosságok. A fejezet végén külön kitérünk a bécsi követség bemutatására, itt ismerkedhetünk meg a jelentések íróival is.

A következő három, nagyobb lélegzetű fejezet a jelentéseket elemezve, időrendben mutatja be az ötvenes évek elejétől az 1868-ig tartó időszakot.⁹

---

⁹ A korszakhatár kijelölését a kiegyezés létrejöttének és a bécsi követséget tizenöt éven át vezető Luis López de la Torre Ayllon végleges távozásának közelsége indokolja.

Mivel értekezésünkben nem kívántunk részletesen foglalkozni sem az osztrák, sem a magyar belpolitika elemzésével, hanem a jelentésekből kirajzolódó folyamat bemutatására törekedtünk, csak az ennek megértéséhez feltétlenül szükséges, de a jelentésekből azok hiányosságai miatt kimaradt, vagy vélhetően a hiányzó jelentésekben olvasható folyamatokra, eseményekre utalunk. A negyedik, jelentéseket elemző fejezetben a követek azon gondolatai kapnak helyet, melyek az eseményekhez tematikusan nem illeszkednek, mégis belőlük rajzolódik ki legmarkánsabban a magyar társadalomról, az egyes magyar politikusokról bennük kialakult kép.

Végezetül időrendben áttekintjük a korszak magyar tematikájú híryanagát egy konzervatív, illetve egy liberális lapon keresztül.

Szükségnek tartjuk megemlíteni, hogy értekezésünk terjedelme nem tette lehetővé az eredeti, spanyol források teljes terjedelemben történő közlését, s ez nem is volt célunk. A későbbi kutatások megkönnyítése érdekében azonban a fontosabbnak ítélt részleteket lábjegyzetben eredeti nyelven is megadjuk, a korabeli írásmódot tiszteletben tarva.

* * *

A források

Kutatásaink során az *Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores*ben található spanyol diplomáciai jelentéseket tekintettük át. Az 1930 előtti iratanyagot az *Archivo Histórico*ban őrzik.

A követi jelentések a *Correspondencia* (Levelezés) szekción belül *Correspondencia con embajadas y legaciones* (Levelezés a nagykövetségekkel és a követségekkel) néven található. A bécsi követség anyagait a *serie Austria* kartonokban találhatjuk meg, ahol a 1360-1366. számú kötegeket (legajo) tekintettük át, ezek az 1832 és 1870 közötti jelentéseket tartalmazzák.

A Habsburg monarchiából érkezett konzuli jelentések a *Correspondencia con consulados* alszekció Viena kartonjaiban található, itt a 2093. köteg tartalmazza a korszakunkra vonatkozó jelentéseket.

A *Política* szekción belül, a 2319-es kötegben, *Sobre el asunto de la entrada del Austria en la Confederación Germánica con todos sus estados* (Ausztria összes államával együtt a Német Szövetségbe történő belépéséről) néven a német egységtörekvésekről érkezett jelentéseket gyűjtötték. A karlista mozgalommal, illetve a II. Izabella elismerésével kapcsolatos jelentéseket is külön kezelték, a *Política interior* (Belpolitika) alszekció részeként, *Carlismo* néven, a 2843. kötegben, illetve *Reconocimiento de Isabel II.* néven, a 2838. kötegben találhatjuk meg ezeket.

A nemzetközi szerződéseket *Tratados internacionales* néven kereshetjük.

Áttekintettük a bécsi követség vezetőinek személyi aktáit is¹⁰.

A levéltár mellett külügyi könyvtár működik, itt a *Guía de Forasteros en Madrid* című évkönyv megfelelő köteteinek áttekintésével nem csupán a spanyol követségekről és konzulátusokról találunk adatokat, hanem a minisztériumok és fontosabb állami intézmények tisztviselőiről és a különböző államok spanyolországi követségeinek és konzulátusainak munkatársairól is.

A korabeli sajtó gyűjteménye mikrofilmen a *Biblioteca Nacional* folyóiratolvasójában tanulmányozható. Itt két eltérő orientációjú lap megfelelő évfolyamait tekintettük át. A lapok kiválasztásánál figyelembe kellett vennünk, hogy a korszakban a legtöbb lap csak rövid ideig tudott életben maradni, így igyekeztünk olyan lapokat elemezni, melyek a vizsgált időszak legszélesebb periódusát lefedték. A két elemzett újság a liberális *Las*

---

¹⁰ P 145, 07253 Expediente personal de Luis López de la Torre Ayllon; P 30, 01197 Expediente personal de Manuel Bermúdez de Castro; P 246, 14551 Expediente personal del Conde de Colombi; P 55, 02373 Expediente personal de Leopoldo Augusto Cueto; P 8, 00175 Expediente personal del Duque de Gor.

Novedades (Újdonságok), illetve a konzervatív *El Pensamiento Español* (Spanyol Gondolat).

A spanyol külpolitika főbb törekvései 1800 és 1868 között

A XIX. századi spanyol külpolitika, összehasonlítva az előző évszázadokkal, jelentős változásokat mutat. Az eddig az európai nagyhatalmak közé tartozó ország XIX. századi története már nem tartozik a spanyol historiográfia kedvelt korszakai közé. Ekkor a belpolitikai bizonytalanság rányomja bélyegét a külpolitikára is. A belpolitikai változások a külügyi vezetés élén is turnusváltásokat eredményeznek: például, ha az 1834 és 1874 közötti 40 évet figyeljük 104 külügyminisztert¹¹ számlálhatunk meg¹² és az állandóság hiánya nem kedvez a nagyszabású elképzeléseknek. A historiográfia a korszak külpolitikáját több negatív jelzővel illeti: egyrészt dilettáns, passzív, tervekkel nem rendelkező és mindemellett utópisztikus és realitást nélkülöző¹³.

A napóleoni háborúk alatt, miközben az ország nagy áldozatot vállalt azzal, hogy jelentős francia haderőt kötött le, megnőtt az angol követek befolyása az ország politikájára. Számos próbálkozás történt, hogy egy az Egyesült Államokkal, Oroszországgal, Dániával, Portugáliával és Ausztriával kötött szövetséggel felszabadítsák az országot¹⁴. A sikertelen szövetségeskeresés már előrevetíti a Bécsi Kongresszus spanyol kudarcait.

---

¹¹ A külügyi szervezetet bemutató fejezetben látni fogjuk, hogy a tárca irányítójának többféle elnevezése is volt a vizsgált időszakban.

¹² José María Jover Zamora (szerk.): *Historia de España*, T. XXXIV, La era isabelina y el Sexenio Democrático (1834-1874), Madrid, Espasa-Calpe, 1981, 827 (a továbbiakban: Zamora).

¹³ Lásd Fernando Olivie: *La herencia de un imperio roto. Dos siglos de política exterior española*, Madrid, 1992 (a továbbiakban: Olivie); Juan Carlos Pereira: *Introducción al estudio de la política exterior de España (siglos XIX y XX)*, Madrid, Akal, 1983 (a továbbiakban: Pereira); Miguel Ángel Ochoa Brun bevezetése Antonio Domingo de Porlier: *El joven diplomático*, Madrid, 1829, 1996-os faksimile kiadásához.

¹⁴ Lásd: Zamora, 564; Olivie, 79-80. Az angol támogatás természetesen nem volt önzetlen, hisz jelentős stratégiai és kereskedelmi előnyökhöz jutottak Amerikában. Lásd Tuñón de Lara: *La España del siglo XIX*, Barcelona, 1980.

Spanyolország nagy tervekkel érkezett a Kongresszusra: a jelentős anyagi kárpótlás mellett elvesztett itáliai birtokait és Luisianát is vissza szeretne volna szerezni.¹⁵ A követeket azonban nem készítették fel kellőképpen, például Pérez de Castro bécsi követ tevékenységét nem hangolták össze a kongresszusra érkező Gómez Carvallóéval.¹⁶ Az előkészítő tárgyalásokról le is késtek. Miután felismerték, hogy a nagyokkal szemben érdemben nem érhetnek el semmit, elmaradoztak az ülésekről. Franciaország ellenben bizonyította, mennyi múlik a diplomácián: „Lehet úgy értékelni, hogy ez Talleyrand ügyességének volt köszönhető, akár úgy is, hogy arcátlanságának. A végeredmény számított. A mindenki által lenézett „rossz fiú”, Franciaország most egyszerre újra elfoglalta helyét a nagyhatalmak között.”¹⁷ Spanyolország ellenben követeléseit sem tudta érvényesíteni¹⁸, sőt a záródokumentumot sem írta alá.

Spanyolországot a Bécsi Kongresszus két dologra figyelmeztette: arra, hogy végleg lezárult az a korszak, amikor még az európai politikát befolyásolni tudó nagyhatalmak között foglalt helyet, és arra, hogy kudarcának kiváltói elsősorban felkészületlen diplomatái voltak.

VII. Ferdinánd uralkodása alatt az ország az európai egyensúly fenntartására törekvő nagyhatalmak szemében komoly bizonytalansági tényezőt jelentett. Miután Ferdinándnak fel kellett esküdnie az alkotmányra, a Szent Szövetség országainak segítségét kérte.¹⁹ A rövid ideig tartó *Trienio Liberal*nak (1820-1823) 100.000 francia katona intervenciója vetett véget, és a francia csapatok évekig az országban maradtak az abszolutizmus

---

¹⁵ 50 millió reál kártérítést követeltek, valamint a Pármai Hercegség feletti jogait, melyeket Mária Lujza (VII. Ferdinánd testvére) veszített el Napóleonnal szemben. Luisianát szintén a napóleoni háborúk alatt veszítették el: Franciaország adta el az Egyesült Államoknak.

¹⁶ Lásd *Instrukciók*, 166-186, különös tekintettel a 167-168. oldalakra.

¹⁷ Niederhauser Emil: Talleyrand - Metternich, Budapest, Pannonica, 2004, 111.

¹⁸ A spanyolok a kért 50 millió reál helyett 5 milliót kaptak, amit át is adtak a párizsi spanyol követnek. Ő a pénzzel Hollandiába szökött és ott élt belőle büntetlenül.

¹⁹ Ez már a második alkalom volt, hogy Ferdinánd az európai hatalmaktól kapta vissza a trónját. 1813-14-ben a spanyol népfelkelések nem bizonyultak elégnek az ország felszabadításához, így Ferdinándnak már akkor is külső segítségre volt szüksége.

támaszaként. A belső bizonytalanság mellett két olyan eseménysorozatot kell kiemelni, amely hosszú távon hatással volt az ország külpolitikájára. 1824-ig Kuba, Puerto Rico és a Fülöp-szigetek kivételével Spanyolország elveszítette amerikai gyarmatait. Ekkor nem számíthatott a nagyhatalmak támogatására, hisz azok nem voltak érdekeltek a gazdasági problémákkal küzdő, katonailag gyenge ország megerősítésében. Egyetlen kivétel e tekintetben Oroszország lehetett volna, mely szövetségest keresett amerikai terveihez. A másik esemény a király lányának születése volt. Amikor hosszú, örökös nélküli évek után, 1830-ban Ferdinándnak és Mária Krisztinának gyermeke született (Izabella), érvénytelenítették ugyan azt a törvényt, amely V. Fülöp óta megakadályozta a leányági öröklést, a király öccse, Károly (Carlos) főherceg ezt nem ismerte el, és továbbra is trónörökösnek tekintette magát.

A Ferdinánd halála után kirobbant polgárháború²⁰ nemcsak az országot, de Európát is két táborra osztotta. Izabellát és a spanyol liberális erőket Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok, Dánia, Svédország és Marokkó, Károly főherceget pedig a spanyol és az európai konzervatív tábor, azaz a Szent Szövetség országai, a Szentszék, Szardínia és Nápoly támogatta. A probléma bonyolultságát növelte a félsziget stratégiai helyzete mellett az is, hogy Portugáliában hasonló konfliktus alakult ki, a *miguelismo*.²¹ 1834-ben jött létre a Négyes Szövetség²², melynek fő célja a spanyol és portugál trónkövetelők elűzése volt. Miután a háború Don Carlos bukásával ért véget, az angol és francia befolyás jelentősen megnőtt az országban. Az angolok és franciák között enyhe rivalizálás folyt, emellett a franciák a mérsékelt

---

²⁰ A polgárháborút a szakirodalom a trónkövetelő neve után karlista háború néven tartja számon. A század második felében többször visszatérő harcok mind a spanyol bel-, mind a külpolitikára komoly befolyással voltak. Az első karlista háborút (1833-1840) még két másik követi 1848-ban, illetve 1872 és 1876 között.

²¹ A napóleoni háborúk alatt a portugál királyi család Rio de Janeiróban élt száműzetésben. 1821-ben VI. János visszatért Lisszabonba, elfogadta a liberális alkotmányt és Brazília függetlenségét, melyet elsőszülött fia, Péter kiáltott ki. A konzervatívok a liberális uralkodóval szemben második fiát, Miklóst támogatták, akit végül angol-francia nyomásra száműzték.

²² 1834. április 22-én írta alá Londonban Anglia, Franciaország, Spanyolország és Portugália.

liberális erőket, az angolok pedig a demokratákat támogatták. A politikaiak mellett, természetesen komoly gazdasági és stratégiai érdekek is fűződtek a félsziget feletti dominancia megszerzéséhez. Elég itt a francia és angol termékek piacának és a tengeri utak feletti befolyásnak a megszerzését említeni.²³ A befolyás annyira erős volt, hogy egyes történészek –köztük például Fernando Olivié– úgy beszélnek Spanyolországról, mint frank-brit protektorátusról²⁴, amelyet igyekeztek elszigetelni azoktól az országoktól, amelyekkel nem volt szoros kapcsolatuk²⁵, tehát az országnak nem engedték, hogy külpolitikailag aktív legyen²⁶. A történész 1953-ig tartó angol-francia dominanciáról beszél²⁷. Jerónimo Bécker pedig egyenesen azt állítja, hogy ebben a korszakban nem létezett spanyol külpolitika²⁸.

A rivalizálás megmutatkozott Izabella küszöbönálló házasságkötésével kapcsolatban is. Egészen 1846-ig számos lehetséges jelölt neve merült fel²⁹, de most csak azokat említjük, akiket az angolok, illetve a franciák támogattak. Az angolok, a portugálokkal Szász-Koburg Lipótot támogatták, aki rokoni kapcsolatban volt Viktória királynő férjével. A

---

²³ "A pesar de estos enfrentamientos, se pueden señalar tres intereses fundamentales franco-británicos: interés político, pues deseaban asegurar en la península regímenes liberales y constitucionales; interés económico, ya que la península se había constituido en un excelente mercado para los productos manufacturados franceses e ingleses, a la vez que en un campo adecuado para la colonización de sus capitales; interés estratégico, ya que el control de la península suponía el dominio de dos rutas marítimas de gran interés: la ruta del estrecho, fundamental para Inglaterra y la ruta Marsella-Argel, de gran importancia para Francia." Lásd: Pereira, 123.

²⁴ Lásd: Olivié, 164.

²⁵ "Londres y París procuraron mantener a España políticamente aislada de aquellas potencias con las que Inglaterra o Francia o las dos juntas no mantuvieron estrechas relaciones." Lásd: Olivié, 169.

²⁶ „Si no tuvo España política exterior fue porque Inglaterra y Francia no dejaron que la tuviera." Lásd: Olivié, 169.

²⁷ A 120 évet három szakaszra bontja: 1833 és 1848 között Spanyolország szerint angol protektorátus volt, 1848-tól 1874-ig beszél francia dominanciáról, míg az első restauráció után, Cánovas del Castillo miniszterelnökségével kezdődően egészen 1953-ig Spanyolország brit-frank befolyási övezet.

²⁸ Lásd: Olivié, 169. Bécker *Historia de las relaciones exteriores de España durante el siglo XIX*, I-II (Madrid, 1924) című művére hivatkozva tesz erről említést.

²⁹ Lásd: Zamora 854-855, részletesebben: Pereira, 125-127.

franciák jelöltje Henrik herceg, Lajos Fülöp egyik fia volt. A hosszú rivalizálás végül a francia irányzat győzelmével végződött: Izabella 1846. augusztus 28-án házasságot kötött unokatestvérével Francisco de Asísszal, testvére, Lujza infánsnő pedig Henrik herceggel házasodott össze. A kapcsolat az angolokkal nem javult, sőt 1848-ban rövid időre a diplomáciai kapcsolatok is megszakadtak, amikor Bulwert, a madridi angol követet elkergették.³⁰

Azzal párhuzamosan, hogy az angol dominancia helyét a francia befolyás vette át, a spanyol külpolitikában is irányváltás volt megfigyelhető. Az ország megpróbált kitörni addigi elszigeteltségéből. Egyrészt korábban függetlenné vált gyarmataival rendezte viszonyát³¹, sorra felvette velük a diplomáciai kapcsolatot: Mexikóval 1836-ban, Ecuadorral 1841-ben, Chilével 1844-ben, Venezuelával 1845-ben, Costa Ricával és Nicaraguával 1850-ben, a Dominikai Köztársasággal 1855-ben, Argentínával 1859-ben és Bolíviával 1861-ben.³²

Külpolitikai szempontból nagyobb jelentőségű, hogy ebben az időszakban sikerült Izabella legitimációját elismertetni, és a diplomáciai kapcsolatot rendezni azokkal a konzervatív európai hatalmakkal, akik annak idején a karlistákat támogatták. Ebben bizonyosan szerepet játszott az is, ahogy Spanyolországtól sikerült az 1848-as forradalmi hullámot távol tartani. Az 1847 és 1851 között kormányon lévő Narváez tábornok jelszava a „rend a forradalom ellen” kivégzéseket, letartóztatásokat és deportálásokat takart, de

---

³⁰ A követet arra való hivatkozással küldték vissza Londonba, hogy túlságosan beavatkozott az ország belpolitikájába, ugyanis kiderült, hogy a forradalmi eszméket katonai erővel fékező Narváez-kormánnyal szemben, liberális szervezkedőkkel tartott fenn kapcsolatot és fegyverhez is juttatta azokat. A diplomáciai kapcsolatok 1850-ben álltak helyre.

³¹ A spanyol történetírásban megfogalmazódott az a vélemény, hogy a volt gyarmatokkal azért is kellett gyorsan rendezni a diplomáciai kapcsolatokat, mert Don Carlos is egyre jobb kapcsolatot épített ki velük. Lásd Juan B. Vilar: *Las relaciones internacionales de la España isabelina. Precisiones conceptuales y anotaciones bibliográficas (1833-1868)*. In: *Las relaciones internacionales en la España contemporánea*, Murcia, 1989, 49.

³² Az ország diplomáciai kapcsolatairól a *Guía de forasteros* évenként kiadott kötetei tájékoztatnak.

gyorsan leszámolt minden forradalmi kísérlettel.³³ A tábornok és a hadsereg ereje nemcsak arra volt elegendő, hogy Spanyolország kimaradjon az Európán végigsöprő forradalmi hullámból, hanem sikerült gyorsan leszámolnia a második karlista háborús kísérlettel is, sőt egy 5.000 fős katonai egységet küldött Rómába, hogy a Szentszéket védje a népi mozgalmaktól³⁴. A Szent Szövetség államai értékelték a spanyol gesztust, és a szigorú kormányzat is egy megbízható állam képét közvetítette feléjük. Az 1833-36-ban megszakadt diplomáciai kapcsolatok sorra rendeződtek: 1848-ban Ausztriával, 1849-ben Poroszországgal és 1856-ban Oroszországgal. Eközben 1854-ben létesült kapcsolat Bajorországgal, Szászországgal és Törökországgal. Nagy jelentőséggel bír a Szentszékkal 1851-ben megkötött konkordátum, hisz ez szabályozza a két állam viszonyát több mint száz évig, egészen 1953-ig.

Az 1840-es évek végétől³⁵ 1868-ig, Izabella trónfosztásáig tartó új szakasz legfőbb jellemzői a gazdasági és külpolitikai nyitás és a francia befolyás megerősödése. Az országba jelentős külföldi, elsősorban francia tőke áramlott be, amely jótékony hatással volt a gazdaság fejlődésére. Itt elég csak a modern pénzüzetek elterjedésére illetve az 1855-ös Vasúttörvény³⁶ pezsdítő hatására gondolni. A beáramló külföldi tőke a spanyol államháztartásra is jótékony hatással volt, hisz a 60-as évek végére sikerült

---

³³ Narváez az 1848 februárjában Franciaországban kitört forradalom után március 13-án rendkívüli meghatalmazást kapott a Cortestől és a hadsereg segítségével számolt le a forradalmi megmozdulásokkal. Jelentősebb forradalmi kísérletek voltak Katalóniában, Andalúziában illetve több Földközi-tenger melletti városban, Madridban május 7-én katonai felkelés tört ki. Narváez hadserege gyors és határozott volt. Csupán egy jellemző adat: a Kanári-, illetve a Fülöp-szigetekre deportáltak száma meghaladta a 2500-at.

³⁴ IX. Pius pápa a római forradalom elől a spanyol követ Martínez de la Rosa védelme alá menekült, és ezt követően érkezett a Fernández de Córdoba vezette kontingens.

³⁵ A korszak külpolitikájával foglalkozó spanyol történészek munkáiban eltérő évszám szerepel korszakhatárként, találkozhatunk 1847-tel, 1848-cal, illetve 1849-cel is.

³⁶ A törvény egyrészt megkönnyítette a külföldi tőke beáramlását az országba. (A vasútépítésben fő szerepet kapott a Rotschild Vasúttársaság.) Másrészt a néhány év alatt felépült közel 6000 km-nyi vasút modernizálta a spanyol kereskedelmi piacot és fejlődésnek indította az acél- és gépgyártást.

rendbe hozni az egyre nyomasztóbb államadósság kérdését. Az első karlista háború végére 15.760,9 millió reált elérő spanyol államadósságot 1867-re sikerült 2.000 millió reálra mérsékelni.³⁷ A gazdasági növekedéshez népességnövekedés is társult: míg Spanyolország lakossága 1800 körül 11,5 millió volt, az 1860-as évekre elérte a 15,5 milliót.³⁸ A gazdasági fellendülés és az átmeneti belpolitikai stabilitás új lehetőségeket nyitott a spanyol külpolitika számára. Az erőteljes angol és francia befolyást a semlegesség elvének megfogalmazásával próbálták ellensúlyozni, ez figyelhető meg a krími háborúban, illetve az olasz egység létrejötténél. A krími háborúban csak politikailag voltak semlegesek, a gazdaság jelentős hasznot húzott a hadiszállításokból: Spanyolországnak a század folyamán először lett pozitív a kereskedelmi mérlege.³⁹ Az olasz egység létrejöttékor tapasztalható passzivitás a francia elkötelezettséggel magyarázható, hisz a spanyol udvar nem lehetett semleges a pármái és a nápolyi udvar jövőjével kapcsolatban.

Az 50-es évek végétől a spanyol külpolitika aktivizálódása figyelhető meg. A gazdaságilag megerősödött ország katonai akciókba kezd, így reméli visszaállítani az európai politikában elveszített pozícióját. Az akciók során Spanyolország korábbi befolyási övezeteiben szeretné pozícióját megerősíteni.

A katonai akciók egy részében csupán az angol és francia csapatok mellett, azokat kiegészítve vesznek részt, nem elődlegesen spanyol érdekeket képviselve. 1861-ben a franciák oldalán vesznek részt azok indonéziai hadműveleteiben, hogy logisztikai bázist⁴⁰ biztosítsanak azoknak vietnami, kambodzsai és laoszi intervenciójukhoz. Anglia és Franciaország oldalán

---

³⁷ Lásd: Olivié, 208.

³⁸ Lásd: Olivié, 209.

³⁹ Az „agua, sol y guerra en Sebastopol” (Víz, napfény és háború Szevasztopolban) népszerű szlogenje fejezte ki, hogy az 1853 és 1855 közti három évben a spanyol export meghaladta az importot.

⁴⁰ Bázisul a Fülöp-szigetek szolgáltak.

avatkoztak be Mexikóban, hogy Juárez hatalmát korlátozva konzervatív monarchiát hozzanak létre Habsburg Miksa uralkodása alatt⁴¹.

A Chafarinas-szigetek 1848-as elfoglalása jelenti az új Afrika-politika kezdetét⁴², melynek értelmében Spanyolország helyet szeretne magának Afrika gyarmatosítói között. 1859-60-ban háborút folytatnak Marokkóban. A 45.000-es sereget maga O'Donell tábornok vezeti, elfoglalják Tetuánt, majd Wad-Ras közelében újabb csatát nyernek⁴³. Az 1860. március 26-án aláírt Tetuáni béke a valóságban csupán a presztízs helyreállítására szolgált⁴⁴. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy Spanyolország katonai akciói közül ez az egyedüli, melyet a társadalom valódi figyelme kísér⁴⁵. A háború alatt a franciák saját belpolitikájukkal voltak elfoglalva, az angolok azonban aggodalommal figyelték az akciót, és érdekes taktikát választottak: a spanyol államadósság kérdését elővéve az akció pénzügyi alapját tették bizonytalanná⁴⁶.

---

⁴¹ A mexikói polgárháborúban győztes köztársaságparti Juárez megtagadta a külföldi adósságok visszafizetését, amire válaszul a leginkább érdekelt Nagy-Britannia, Franciaország és Spanyolország csapatokat küldött Mexikóba. Francia támogatással Ferenc József császár öccse, Miksa főherceg trónra ültetésével próbálkoztak egy katolikus monarchia létrehozásával. Miksa az európai támogatás megszűnése után is ragaszkodott trónjához. Uralkodása azonban tragikusan végződött: Juárez csapatai elfogták, és agyonlőtték. Részletesebben lásd: Martin Roberts: *Európa története 1789-1914. Az ipari forradalom és a liberalizmus korszaka*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992 (a továbbiakban: Roberts), 146-147.

⁴² A spanyol-külpolitikának már Aragóniai Ferdinánd által preferált irányzata volt az észak-afrikai terjeszkedés. Ceuta és Melilla megszállásával a törökök kiszorítását célozta meg a Földközi-tenger nyugati medencéjéből. Amerika felfedezése után ez a külpolitikai irányzat mindössze defenzív jelleggel maradt meg, és a kalóztevékenység nagy bizonytalanságot kölcsönzött neki. A 40-es 50-es években, miután spanyol hadihajókat érnek támadások, a spanyol kormányok kisebb szigetek elfoglalásával, illetve erődítmények építésével kezdenek a „rendrakásba”. Az önálló *Capitanía General de África* megszervezése már angol nyugtalanságot eredményez, hisz Gibraltárnál szerzett stratégiai pozíciójukat érzik veszélyeztetve.

⁴³ 1860. március 23-án.

⁴⁴ A békében a spanyol területek kikerekítése és 20 millió durós kártérítés szerepelt. A közvélemény szerint „una guerra grande seguida de una paz chica” (nagy háború után kis béke következett). Lásd: Olivie, 203.

⁴⁵ Pereira, 131.

⁴⁶ Az angolok az első karlista háború idején adott összegeket követelték vissza. A spanyol kormány csak az összeget vitatja, de fizet. Lásd: Olivie, 204-205.

A katonai akciók harmadik célpontja az amerikai kontinens. Spanyolország gyarmatai elvesztése után sem fogadja el, hogy egyre jobban kiszorul Amerikából, igyekszik kubai helyzetét megerősíteni és újabb stratégiai pontokat megszerezni. 1861-ben annektálják Santo Domingót, a sziget költséges megszállása három évig tart. Spanyolország teret szeretne nyerni a Csendes-óceán partjainál, 1860-ban guanó szigeteket foglal el Perutól. Peru szövetekezett Chilével és Ecuador, valamint Bolívia támogatásával sikert ért el a spanyolokkal szemben. Pereira később ezt a korszakot „a tengerentúli területek eufórikus éveinek” nevezi⁴⁷, amikor a Tengerentúli Ügyek Minisztériumának létrehozása 1863-ban egyértelműen jelzi, hogy Spanyolország nem akar a valós problémákkal szembenézni és elismerni, hogy az amerikai kontinensen már nem képes az Egyesült Államokkal szembeni térnyerésre.⁴⁸ Ráadásul emellett veszélyezteti a volt gyarmataival kiépült gazdasági kapcsolatait is. Erre a korszakra esik az *Hispanismo* eszméjének megjelenése és kibontakozása is, melyhez kapcsolódóan erősíteni és hangsúlyozni próbálják a spanyol nyelvű civilizációk értékeit az angol-szász dominanciával szemben.

A fenti akciók anyagi és emberáldozatai nem hozták meg a várt sikert, sőt igazából nem sikerült függetlenedni az angol-francia külpolitikai befolyás alól sem.⁴⁹

---

⁴⁷ Pereira, 130.

⁴⁸ “Una consecuencia de esta política será la creación del Ministerio de Ultramar en 1863, que mediatizará las competencias del Ministerio de Estado y mostrará una ineficacia propia, fruto de la falta de una política colonial y del desconocimiento de los problemas reales con los que se tenía que enfrentar una potencia colonialista como España.” Lásd: Pereira, 131.

⁴⁹ Erre jó példa Santo Domingo annektálása, amely megerősítette az angol-francia erőegyensúlyt a Karib-térségben, így a két hatalom nem avatkozott be.

Ausztria helye a spanyol külpolitikában

A tárgyalt időszakban Ausztria egyre inkább felértékelődött Spanyolország szemében. A Bécsi Kongresszusról Spanyolország súlyos diplomáciai kudarccal távozott, és hosszú idő kellett a kiútkeresés elindulásához. Az erőteljes angol és francia befolyás alól a spanyol udvar a német államokkal, és különösen Ausztriával egyre szorosabbá váló kapcsolatai révén szeretett volna szabadulni. Ez a kapcsolatkeresés azonban több buktatót rejtett magában.

Spanyolország az itáliai kérdést figyelmen kívül hagyva, már a század első felében úgy közeledett a Habsburg Birodalomhoz, mintha a két országnak nem lennének eltérő külpolitikai érdekei. A Bécsi Kongresszus előtt többször, sikertelenül tárgyalnak a Habsburgokkal. Először 1809-ben kérnek segítséget, majd a kongresszus előtt szeretnének aláírni egy barátsági szerződést.⁵⁰

A Bécsi Kongresszus nyilvánvalóvá teszi, hogy az európai politikában Ausztria és Spanyolország nagyon távol kerültek egymástól. Ausztria a többi nagyhatalommal, Angliával, Franciaországgal, Poroszországgal és Oroszországgal a status quo fenntartásán őrködött, és a Szent Szövetség tagjaként arra törekedett, hogy megakadályozzon minden forradalmi megmozdulást. Így például az 1822 novemberi veronai konferencia döntése értelmében segítséget nyújtottak VII. Ferdinándnak, hogy a *Trienio Liberal* három éve után újra abszolutista elvek alapján igazgathassa országát. Spanyolország az európai hatalmak második sorába szorult vissza, komoly gazdasági és pénzügyi problémákkal küzdött. A katonailag gyenge ország 1824-ig szinte összes⁵¹ gyarmatát elveszítette⁵², és folyamatosan

---

⁵⁰ *Instrukciók*, 167.

⁵¹ 1898-ig három gyarmata marad meg: Kuba, Puerto Rico és a Fülöp-szigetek.

bizonytalansági tényezőnek számított az európai politikában. Elég csak arra gondolni, hogy VII. Ferdinándnak kétszer is európai segítségre volt szüksége, hogy hatalmát visszaszerezze.⁵³ Az európai hatalmak, Oroszországot leszámítva, nem voltak érdekeltek abban, hogy Spanyolország megerősödjön, különösen Ausztria nem, amellyel Közép-Itáliában komoly érdekellentétei voltak.

VII. Ferdinánd halála új helyzetet teremtett, Ausztria, a Szent Szövetség más országaihoz hasonlóan, a trónkövetelő Károly, azaz Carlos főherceget támogatta. Metternich a háború első éveiben nem akarta támogatni a karlistákat⁵⁴, de 1836-ban a két ország között megszűntek a diplomáciai kapcsolatok. A tárgyalások néhány éven belül újraindultak, a spanyol udvar nevében Zea Bermúdez 1839-ben Bécsben és Berlinben tárgyalt.⁵⁵ Természetesen a diplomáciai kapcsolatfelvétel csak Izabella királynő elismerése után történhetett meg. Nem meglepő, hogy a negyvenes években, a spanyol diplomáciában kevésbé hangsúlyos Svájc és a berni követség⁵⁶ szerepe jelentősen felértékelődött, mivel minden az úgynevezett északi hatalmak felé irányuló diplomáciai küldetéshez ez biztosíthatott kiváló kiindulópontot. A diplomáciai kapcsolatok szünetelésekor Bern szolgált bázisul a német államokban, a Habsburg Birodalomban és az

---

⁵² Ausztria, olyan nagyhatalomként, amelynek nincsenek gyarmatai, nem volt érdekelt abban, hogy Spanyolország gyarmatbirodalom maradjon, így nem támogatta azt gyarmatai megtartásában.

⁵³ 1813-14-ben és 1823-ban.

⁵⁴ Anderle Ádám: *El carlismo y la corte de Viena*. In: *Acta Hispanica*, T. III, 1998, 5-9 (a későbbiekben: Anderle: *El carlismo*)

⁵⁵ Ezt megelőzően 1838-ban Luis López de la Torre Ayllon is azt a megbízatást kapta, hogy utazzon Bécsbe és személyes ismeretségét felhasználva találkozzon Metternichkel, hogy felmérhesse a diplomáciai kapcsolatok újrafelvételének lehetőségét (Királyi rendelet, 1838. július 28. Madrid, EP de Ayllon). Az utazásnak semmi nyoma nincs a levéltárban, valószínűleg nem is valósult meg. Ayllon később, 1843 és 1845 között berni követ, és természetesen egyik legfontosabb feladata, hogy tájékozódjon az északi hatalmak Spanyolországgal kapcsolatos véleményéről.

⁵⁶ A diplomaták között Hágához vagy Stockholmhoz hasonlóan Bern egyáltalán nem volt egy irigyelt állomáshely. Lásd: Ángel Ballesteros: *El final de la diplomacia clásica*, In: *Diplomacia y las Relaciones Internacionales*, Madrid, 1995, 188.

Oroszországban zajló események megfigyeléséhez. Innen indultak a királynő elismertetését és a kapcsolatfelvételt célzó tárgyalások is.⁵⁷ Metternich 1841-es svájci útja alkalmával titkos megbeszéléseket folytatott a berni spanyol követtel, Mariano de Carnereróval.⁵⁸ A tárgyalások eredmény nélkül zárultak, hasonlóan egy ezt követő szentpétervári próbálkozáshoz. A Habsburg vonal, igaz nem túl hangsúlyosan, akkor is megjelenik a spanyol politikában, amikor Izabella lehetséges férjjelöltjei között ott szerepel egy osztrák főherceg, valószínűleg Habsburg Frigyes személye is.⁵⁹ A végső tárgyalásokra 1848-ban került sor, de kisebb bonyodalom kíséri, ami a spanyol külügyben uralkodó állapotokat ismerve nem meglepő. Juan Antoine y Zayas, a berni spanyol követ osztrák és porosz kollégájával egyeztetve alkalmasnak találta az időpontot egy bécsi utazásra és tárgyalásokra, és teszi ezt annak tudatában, hogy erre felhatalmazása van.⁶⁰ Bécsben, 1848 májusában⁶¹ azonban találkozik Antonio Remón Zarco del Valléval⁶², akit szintén azzal bíztak meg, hogy utazzon Berlinbe, Bécsbe és Szentpétervárra, ott tárgyaljon a királynő elismeréséről, és ha a megbeszélések sikerrel zárulnának, felhatalmazása az ottani követségek megszervezésére is kiterjedt. A két követ összehangolja tevékenységét, és miután júliusban Ausztria elismeri II. Izabellát, Zarco del Valle átadja megbízólevelét⁶³, és továbbutazik Szentpétervárra.

---

⁵⁷ A berni követségnek II. Izabella elismertetésében játszott szerepéről lásd Martínez Mercader *El reconocimiento de Isabel II.* című fejezetét (161-186. o.).

⁵⁸ *Instrukciók*, 169-170.

⁵⁹ Zea Bermúdez 1839-es bécsi útján egy házassági tervet is felvetett. Azt a választ kapta, hogy egy főherceg soha nem házasodna össze egy királyi fantommal. Bécs szemében Izabella személye a forradalommal, Károly főhercege pedig a monarchikus elvekkel volt egyenlő.

⁶⁰ Lásd Zayas 96-os (Bern, 1848. február 18.), 108-as (Bern, 1848. március 23.), illetve 123-as számú jelentéseit (Bern, 1848. április 30.) A(H)MAE, Política Interior, leg. 2838.

⁶¹ Lásd Zayas 8-as jelentését (Bern, 1848. május 25.), A(H)MAE, Política Interior, leg. 2838.

⁶² Mérsékelt reformista politikus, katonatiszt, kétszer is volt hadügyminiszter.

⁶³ Lásd Zarco del Valle 45-ös jelentését (Bécs, 1848. július 8.), A(H)MAE, Política Interior, leg. 2838. A jelentésében azt is javasolja, hogy Zayast nevezzék ki bécsi követnek, de az ő

A királynő elismerésére azért is kerülhetett sor, mert az 1848-as forradalmi hullámból kimaradó Spanyolország, ahol az erőskezű Nárvaez kormányzatnak még a pápa megsegítésére is volt ereje, már kellőképpen konszolidált államnak tűnt a kapcsolatfelvételhez.

II. Izabella elismerése nem jelenti a Habsburg udvar és a karlisták közötti kapcsolatok megszakadását. Károly főherceg családjának számos tagja élt hosszabb ideig Salzburgban, többen kötöttek házasságot a Habsburg-ház mellékágainak tagjaival.⁶⁴ Magát a főherceget is Triesztben temették el. A trieszti spanyol konzulátus szervezésének egyik fő oka éppen a karlista emigráció figyelemmel kísérése volt.⁶⁵ A spanyol diplomaták Bécs, Prága és Trieszt mellett a nagyobb fürdőhelyeken, így Marienbadban és Bádenben is figyelték a karlista és több más royalista emigráció⁶⁶ tevékenységét. Olvashatunk jelentést arról, hogy Bécsben létezik egy karlista párt, melynek vezetője Lajos Viktor, Ferenc József öccse.⁶⁷ A bécsi udvar nemcsak a karlistákkal őrizte meg kapcsolatait, hanem megmaradtak Izabellával kapcsolatos fenntartásai is. Amikor 1873-ban, már trónfosztása után, mint Toledó grófnője Bécsbe érkezett, sem Ferenc József, sem édesanyja, Zsófia főhercegnő nem fogadta.⁶⁸

A spanyol udvarnak szüksége van Ausztria támogatására ahhoz, hogy elérje a „nagy célt: Spanyolország számára visszaszerezni a nagyhatalmi

---

diplomáciai pályája kevésbé sikeresen alakul, Mexikóba kerül követnek, majd a későbbiekben többször fel is függesztik.

⁶⁴ Ezek a kapcsolatok a század végéig megmaradtak, például 1888-ban, éppen abban az évben, amikor a bécsi követség nagykövetség szintjére emelkedett, Lipót főherceg és Károly főherceg lányának házassága borzolta fel a kedélyeket.

⁶⁵ A konzul folyamatosan jelentett a karlista emigráció vezetőinek utazásairól. Például az 1856. július 7-én kelt, 24-es számú jelentésben arról számol be, hogy Don Fernando de Borbón és Beira hercegnő a badeni fürdőbe utaznak. A (H) 2843-as legajóban még egy sor hasonló jelentéssel találkozunk.

⁶⁶ Figyeltek portugál miguelistákat, francia abszolutistákat, és az olasz egység létrejötte után több hatalmát veszített herceg telepedett le a Monarchia területén.

⁶⁷ H-1367/31-es számú jelentés, 1871. március 17.

⁶⁸ H-1367/89-es számú jelentés, 1873. július 14.

státuszt”⁶⁹. Egyértelműen erre utal, hogy a diplomáciai kapcsolatok újraindulása után befolyásos politikust keresnek a bécsi misszió élére.⁷⁰ Az első követ, Duque de Gor (Mauricio Álvarez de Bohorqués) nem is volt valódi karrierdiplomata, csupán erről az egy ilyen irányú megbízatásáról tudunk, de a spanyol udvarban nagy befolyása volt. Egy évet tölt Bécsben és az utódai is sűrűn váltják egymást. Az osztrák fővárosba az udvar mindenképpen hozzáértő, kapcsolatokkal és nyelvtudással bíró szakembert akart küldeni, ezért esik a választás Ayllonra, mivel, ahogy egész Európa, a spanyol udvar is különleges érdeklődéssel kísérte a német egységtörekvéseket. Mind a bécsi, mind a berlini követ figyelmét felhívják⁷¹ arra, hogy a királynőt kiemelten érdeklik a német kérdés fejleményei, így kéri őket, hogy kövessék nyomon az eseményeket. A kiemelt figyelmet jelzi, hogy a német egységgel és a porosz-osztrák konfliktussal kapcsolatos jelentéseket nem a többi jelentéssel együtt őrizték, hanem ezeket kiemelték, és külön kezelték.⁷² Ayllon jelentéseiben végig tükröződik a spanyol udvar és a királynő poroszellenessége. Ez a poroszellenesség még az 1866-os porosz – osztrák háború alatt küldött, rejtjelezett távirataiban⁷³ is érződik. A háború a spanyol érdeklődés felfokozódását hozza magával. Ezt jelzi, hogy a követet májusban megbízzák azzal, hogy eszközölje ki a bécsi kormánynál, hogy egy spanyol vezérkari tiszt megfigyelőként jelen lehessen az osztrák vezérkar

---

⁶⁹ *Instrukciók*, 179.

⁷⁰ A bécsi követséget ügyvivőként Jaime Baguer y Rivas szervezte meg, valószínűleg egy véletlen folytán, mivel hosszabb oroszországi konzuli tevékenység után éppen Bécsben tartózkodott egy gyógykúráján. Egészen 1852 novemberéig a követségen dolgozott konzultkárként.

⁷¹ 1851. április 8-i keltezéssel mindkét követ ugyanazt a levelet kapja meg.

⁷² A H-2319-es legájában, a *Sobre el asunto de la entrada del Austria en la Confederación Germánica con todos sus estados* (Ausztria összes államával együtt a Német Szövetségbe történő belépéséről) elnevezésű csomóban 1851-től gyűjtötték az iratokat.

A magyar kérdés szempontjából külön érdekes, hogy Ayllon ez időben születő jelentéseiben elsősorban a magyarországi nehézségeket emeli ki annak indoklására, hogy az angol és francia félelmek ellenére nem kell attól tartani, hogy Ausztria belépne a Német Szövetségbe. Lásd például az 1851. augusztus 30-án kelt, H-2359/25-ös számú jelentést.

⁷³ 1866. május 12-i, május 14-i, június 6-i, július 9-i és július 20-i dátummal őriznek rejtjelezett táviratokat.

munkájánál.⁷⁴ A gyors porosz győzelem nemcsak a spanyol udvart lepte meg, hanem egész Európát. A vereség Ausztria európai szerepének és helyének ártértékelését vonta maga után. A spanyolok Bécs felé irányuló figyelme is csökkenni látszott. Ezt jelzi, hogy a következő évtől a követnek a bécsi mellett még három másik német állam képviselőjét is el kell látnia, és távozása után a bécsi misszió élére nem kerül több hasonló léptékű diplomata.

A diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele azonban nem jelenti, hogy a két ország jelentősen közelebb került volna egymáshoz. A császári udvarban Spanyolország sokkal inkább romantikus úticélt jelent, semmint lehetséges szövetségest. 1852-ben például Miksa főherceg látogatta meg Valenciát, Murciát és a Baleári-szigeteket.⁷⁵ A két ország nem csupán politikai téren állt távolabb egymástól, mint az a történelmi hagyományok alapján várható lett volna, de egyéb, így tudományos és gazdasági kapcsolataik sem voltak jelentősek.

Bizonyos irodalmi és tudományos érdeklődés nyomon követhető a század folyamán a két ország között. Számos irodalmi művet fordítottak le és adtak ki németül, sőt olyan történelmi munkák is jelentek meg, amelyek a spanyol Habsburgok időszakára fókuszáltak.⁷⁶ A tudományos kapcsolatokat különböző tanulmányutak jelzik. A század elején az osztrák gyapjútermelés javítására merinói juhokat vittek Magyarországra és az örökös tartományokba. Később, különösen Morvaországban, olyan mértékben fejlődött a merinói juhok tenyésztése, hogy a két ország kereskedelmi tételei között a gyapjú nem is szerepel, csupán a gyapot. A spanyol bányamérnökök ugyanakkor magyarországi, tiroli és stájer bányászati központokat

---

⁷⁴ H-1365/84-es számú jelentés, 1866. május 27.

⁷⁵ Opll-Rudolf, 196.

⁷⁶ 1851-ben a Monumenta Habsburgica, 1853-ban az Actenstücke und Briefe zur Geschichte Kaiser V. Aus dem k. k. Haus-, Hof- und Staats Archive zu Wien.

tanulmányoztak, és ott sajátítottak el modern kohászati technikákat.⁷⁷ A követi jelentések között is olvashatjuk, hogy az oviedói fegyvergyár modernizálása céljából négy fegyvergyártó kézműves érkezett Ausztriába, hogy új technológiákat sajátítsanak el, az osztrák lőfegyvergyárból pedig egy kollekciót küldtek a legújabban gyártott és bevezetett tűzfegyverekből.⁷⁸ A tanulmányutak mellett több spanyol állampolgár élt a Habsburg Monarchia területén, és folytatott valamilyen ipari vagy kereskedelmi tevékenységet. Az ő támogatásuk is a mindenkori spanyol konzulok feladatai közé tartozott.⁷⁹ Ezen túl ismertek osztrák botanikusok és mineralógusok tanulmányútjai Spanyolország tengeren túli területeire. A spanyol egyetemeken a tananyagba bekerültek osztrák filozófusok is, mint például Martini és Riegger.⁸⁰

Az oly eltérő módon fejlődő országoknál talán gazdasági téren lehet közös vonásokat felfedezni. Mindkét államban a XIX. század 30-as éveiben vett először nagy lendületet a gazdaság modernizációja, de természetesen

---

⁷⁷ Lásd: Hans-Otto Kleinmann: Grundlagen und Grundzüge der politischen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich und Spanien in der erste Hälfte des 19 Jahrhunderts. In: *Spanien und Österreich, 1800-1850, (B, sonderheft 52)*, Innsbruck, 1982 (a továbbiakban: Kleinmann), 15.

⁷⁸ A tanulmányúttal több jelentés is foglalkozik: H-1361/738-as számú jelentés, 1855. november 27., H-1361/755-ös számú jelentés, 1856. január 7., H-1362/846-os számú jelentés, 1856. június 17. A fegyvergyárakat Francisco Elorza brigadéros szervezi újjá. Ausztrián kívül az Egyesült Államokból, Angliából és Belgiumból is próbálnak új technológiákat beszerezni. A jelentésekből név szerint ismerjük az Ausztriába utazó mestereket: D. Octaviano Magdalena, D. Ciriaco Larroca, D. José Pérez és D. José Guisasaola. Az is kiténik, hogy osztrák részről szívélyesen fogadták őket, a fegyverkollekció ingyenes legyártását is maga a fegyvergyár igazgatója, Franz Bückhl ezredes irányította.

⁷⁹ Az 1856. április 28-án kelt, a bécsi spanyol konzulnak írt instrukcióban (H-1361) a következőket olvashatjuk: „Az ön kötelessége örködni azon jogok és kiváltságok megtartása felett, amiket szerződések biztosítanak a spanyol alattvalóknak; valamint az illető országgal való kapcsolataikban biztosítani számukra mindazon előnyöket, amelyek hozzájárulhatnak az ipar és a kereskedelem védelméhez és fejlődéséhez; illetve ahány rendelkezésre álló eszközzel csak tudja, meg kell könnyítenie foglalkozásuk gyakorlását.

Hasonlóképp, Őfelsége alattvalóit fel kell világosítania gondossága és intelligenciája által sugallt tanácsaival, hogy könnyebben elkerülhessék azokat a nehézségeket, amiket a tapasztalatlanság és a jóhiszeműség okozhat, anélkül persze, hogy magánjellegű üzleteikbe beavatkozna, illetve korlátozná szabadságukat, melyet minden törvényes vállalkozásukban joguk van élvezni.”

⁸⁰ Kleinmann, 15.

voltak fokozati különbségek. Az ausztriai iparosodás magasabb szintet ért el, mint a spanyolországi. Mialatt az alsó-ausztriai pamutfonodák már a 30-as évek végére gyakorlatilag teljesen gépi termelésre álltak át, addig a spanyol pamutipar csak 1860 körül érte el ezt a szintet.

Ha a két ország kereskedelmi kapcsolatait röviden áttekintjük⁸¹, azt látjuk, hogy a Földközi-tengeren a két ország kikötőinek közelsége⁸² könnyíthetné a kereskedelem fejlődését, az mégis olyan alacsony szinten marad, hogy a politikai kapcsolatokra nem lehet serkentő hatása.

A kereskedelem alacsony szintjéért okolható Ausztria védővám-politikája is, amely 1869-ig a legfontosabb mezőgazdasági termékekre behozatali tilalmat alkalmazott. Így az 1870-es kereskedelmi egyezmény⁸³ előtt, 1825-ben született kereskedelmi és hajózási egyezmény a két ország között,⁸⁴ amelyben az osztrák kereskedők által élvezett kedvezményeket rögzítették, de tudvalévő, hogy az osztrák hajók a spanyol kikötőket elsősorban víz-, és élelemfelvitelre, illetve javításokra és átrakodásra használták, és csak kis mértékben kereskedtek⁸⁵.

---

⁸¹ Részletesebben lásd: Kleinmann, valamint Mathis, Franz: Spanish-österreichische Handelsbezieguhen in der I. Hälfte des 19. Jahrhunderts. In: *Innsbrucker Historische Studien* 4, 1981, 99-120 (a továbbiakban: Mathis).

⁸² Ez a közelség csak látszólagos. Trieszt kikötőjének forgalma 1814-től látványosan fejlődik, de kereskedelme elsősorban a Földközi-tenger déli és dél-keleti része felé irányul. A spanyol flotta viszont az amerikai gyarmatokkal vívott háborúban olyan súlyos veszteségeket szenvedett, hogy csak 1850 után kezdett újra megerősödni. Emellett nem szabad megfeledkezni arról a hegemoniáról sem, amit a földközi-tengeri kereskedelemben Marseille kivívott magának.

⁸³ TR 513.

⁸⁴ Opll-Rudolf, 194.

⁸⁵ Ez adhat magyarázatot, arra, a kereskedelmi kapcsolatok alacsony szintjét ismerve, meglepő tényre, hogy míg 1850-ben Spanyolországnak mindössze két konzulátusa volt a Habsburg Birodalom területén (Bécs és Trieszt), addig Spanyolországban tizenhárom osztrákról tudunk (Alicante, Barcelona, Cádiz, Cartagena, La Coruña, Ibiza, Mahou, Málaga, Palamas, Palma de Mallorca, Santiago de Cuba, Tarragona és Valencia), és ezek mindegyike kikötővárosban. Az 50-es évek végére a spanyol konzulátusok száma 5-re emelkedik Velencével, Fiumével és Rovinóval.

Ha megvizsgáljuk a két ország külkereskedelmének szerkezetét⁸⁶, akkor láthatjuk, hogy Ausztria kevesebb árut szállított Spanyolországba, mint, amennyit onnan szerzett be. Ez akkor is igaz marad, ha a spanyol közvetítéssel szállított gyarmatárakat leszámítjuk a spanyol exportból. Itt azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy mindkét ország csak kis mértékben részesült a másik kereskedelmi forgalmából.⁸⁷ Ha megnézzük a tizenkét legfontosabb importterméket, akkor azt látjuk, hogy a spanyolok csak a fát szerezték be nagyobb mennyiségben Ausztriából, és az osztrák importtermékek közül csupán a gyarmatárak származtak említésre méltó mennyiségben Spanyolországból. Ha az exportcikkeket nézzük bort, pálinkát és ólmot szállítottak nagyobb mennyiségben Ausztriába, és üveget, fát, illetve jóval kevesebb vasárut és vásznat Spanyolországba⁸⁸.

A spanyol-osztrák árucseré szerkezete más, mint az a két ország fejlettségi szintje alapján várható lenne. A kevésbé fejlett Spanyolország háromszor annyi készterméket exportált Ausztriába, mint fordítva. Az Ausztriából szállított késztermékek között az üvegárak (mindenekelőtt a tükör- és kristályüvegek) dominálnak, a spanyol termékek között viszont nincs ilyen kiemelkedő cikk, szállítottak dohánytermékeket, bort, pálinkát, festékeket és színezékeket. A nyerstermékek közül Spanyolországba feldolgozatlan acélt, kendert és fát szállítottak, míg az Ausztriába érkező legfontosabb nyersanyagok az ólom, a bőr, a kávé és a cukor voltak. További érdekesség, hogy a Spanyolországba érkező nyersanyagok mind további feldolgozásra váró termékek, így előrelendítik az ipar tevékenységét, addig az Ausztriába érkező áruk csak egy részére igaz ez⁸⁹.

---

⁸⁶ Itt természetesen csak a közvetlen kereskedelmet lehet figyelembe venni, és gondolni kell a közvetítő kereskedelem esetleges módosító hatására is.

⁸⁷ A behozatal és kivitel mértéke Spanyolországból és Spanyolországba még a Trieszten és Velencén keresztül folytatott osztrák külkereskedelem 1%-át sem érte el a XIX. század első felében.

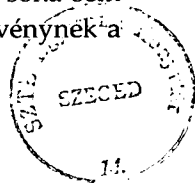
⁸⁸ Részletesebben lásd Mathis, 111. és köv.

⁸⁹ Ibidem.

Úgy tűnik, hogy a kereskedelmi kapcsolatok javítása, fejlesztése fontosabb volt talán Spanyolország számára, mely abban is bízott, hogy a virágzó gazdasági kapcsolatok megalapozhatják a politikai kapcsolatok elmélyülését is. Ez az igyekezet olvasható ki a jelentésekből is. Az 1856. április 28-án kelt, a bécsi spanyol konzulnak írt instrukcióban a következőket olvashatjuk a kereskedelemmel kapcsolatban: „Igyekezzen tájékoztatni az Első Államtitkárságot minden fontos újdonságról, melyek Spanyolországban ésszerűen alkalmazhatók, tartozzanak bármely ágazathoz; szabadalmakról, az Őfelsége tartományaiból származó árucikkek bécsi árváltozásairól, valamint az osztrák kormány által bevezetett vámtarifa változásokról; minden évben írnia kell egy rövid, tömör emlékeztetőt (annak mintájára – bár sokkal kisebb léptékben –, ahogy azt az ön elődje, D. Jaime Baguer y Rivas adta nyomdába 1852-ben), melyben feltünteti a legmegfelelőbb eszközöket, melyekkel bővíthetnék az osztrák birodalom és a spanyol királyság közötti kereskedelmi kapcsolatokat.” A konzulok mellett maguk a követek is tájékoztattak olyan árucikkekkel kapcsolatos, jelentős változásokról, melyek a spanyol kereskedelmet befolyásolhatták. Ilyen például a dohánymonopólium bevezetése, és a dohánytermelés alakulása a birodalom területén.⁹⁰

---

⁹⁰ Ayllon így tájékoztat az 1858. november 14-én kelt, H-1362/27-es számú jelentésében: „Még az olyannyira gyűlölt dohánymonopóliumnak is megvannak már a jól érzékelhető előnyei, mivel a kormány olyan árat fizet ezért az árucikkért, amennyibe azelőtt soha sem került. Ennek legjobb bizonyítéka, hogy azóta megháromszorozódott ennek a növénynek a termesztése.”

A spanyol külügyi apparátus szerkezete és sajátosságai

A XIX. századi Spanyolország állapotát szemléletesen jellemzik Comellas, spanyol történész adatai, melyeket Anderle Ádám így idéz: „ 130 kormány, kilenc új – többnyire egymást lerontó – alkotmány követte egymást, három uralkodót detronizáltak, öt véres polgárháború, valamint kétezernél több „forradalom” – azaz felkelés, puccs, lázadás, konspiráció – zajlott le ebben az egyensúlyát veszített évszázadban, hogy a politikai gyilkosságokat, munkássztrájkokat és a parasztok lázadásait ne is soroljuk.”⁹¹

A XIX. századi spanyol külügyi szervezet is hűen tükrözi az ország belpolitikai állapotát. A két legfontosabb jellemzője egyrészt a folyamatos szervezeti változások, mind a vezetésben, mind a diplomáciai testület minden területén, másrészt, épp ebből következően, az a lekicsinylő vélemény, amely róla mind a közvéleményben, mind az európai politikában és később a történeti szakirodalomban is kialakult.

Míg Európa más országaiban a külpolitika irányítójának neve, mint Guizot, Palmerston vagy Cavour, egyet jelent egy-egy korszakkal, addig a spanyol külügy élén állandóan váltották egymást a vezetők. Csak az 1834 és 1874 közötti időszakban 104 minisztert számolhatunk össze, ami átlagosan évi 2-3 cserét feltételez. 14-en töltötték be kétszer és kilencen legalább háromszor⁹² ezt a tiszteletet. A leghosszabb ideig, majd öt évig⁹³ O'Donell kormányzata alatt Saturnino Calderón y Collantes töltötte be ezt a tiszteletet. (A hosszú időszak nem elsősorban tehetségének, hanem annak volt

---

⁹¹ Anderle Ádám: *Spanyolország története*, Budapest, Pannonica, 1999, 105.

⁹² Miraflores, Pacheco, Martínez de la Rosa, Istúriz, Narváez, Pidal, Arrázola, Silvela, Martos. Az első két kiemelkedő mérsékelt liberális politikus a miniszteri poszt mellett több ízben volt követ kiemelt állomáshelyeken. Lásd: Zamora, 827.

⁹³ 1858. február 2. és 1863. január 18. között.

köszönhető, hogy nagyszerűen tudta képviselni O'Donell külpolitikai elképzeléseit.)⁹⁴

A gyors változások nemcsak a külügy vezetését, hanem szervezetét és felépítését is érintették. Az 1848 és 1868 közötti húsz esztendőben ugyanazok a gyors változások jellemzőek, mint az egész XIX. században. Tíz miniszterelnök váltja egymást, csak Narváez (1847-50, 1850, 1857, 1868) és O'Donell tábornokok (1859-1863, 1866) hosszabb és visszatérő kormányai törik meg a gyors változásokat. Természetesen a kormányváltások a külügyet is érintik.

A kormány, a parlament és az udvar közötti állandó rivalizálás a kormányzat állandó szerkezetváltozásán is megfigyelhető. Elég a külügy feladatkörének, a kormány struktúrájában elfoglalt helyének és szerkezetének állandó változására tekinteni, hogy a fentieket érzékeljük. A kormány hivatalos évkönyve, a *Guía de forasteros* megfelelő köteteiben a külügy hol *Primera Secretaría del Despacho del Estado*, hol *Primera Secretaría del Estado* elnevezés alatt szerepel. Az 1850-es évek első felében a Minisztertanácsnak (*Consejo de Ministros*) közvetlenül alárendelt, minisztériumi rangú szervként működik. Az 50-es évek közepétől a *Primera Secretariát* vezető államtitkár egyben államminiszteri (*Ministro de Estado*) tiszttet is betöltött, és ebben a minőségében volt felelős a tengerentúli ügyekért (*Encargado del Despacho de los Negocios de Ultramar*). Külön érdekesség, hogy ebben az időszakban államminiszter volt, de államminisztérium még nem. Nyilván egy ilyen jellegű megoldásra a költségvetési viták és a különböző minisztériumok közötti rivalizálás miatt volt szükség. Újabb változás O'Donell első kormánya idején, hogy az államminisztertől a tengerentúli ügyek átkerültek a miniszterelnök kezébe. O'Donell emellett a hadügyet is megtartotta magának. Ez a változás

---

⁹⁴ Zamora, 827.

pontosan követi a fentebb bemutatott külpolitikai irányváltást, melynek értelmében Spanyolország újra helyet kért magának az amerikai kontinensen. A következő jelentős változás 1866-ban következik be: a külügy *Ministerio de Estado* néven működik tovább. Külön érdekesség, hogy vezetője ekkor az a Manuel Bermúdez de Castro, aki 1857-ben Bécsben volt követ. A Tengerentúli Ügyek Minisztériuma élén pedig azt az Antonio Cánovas del Castellót találjuk, aki később a spanyol politikai élet hosszú időre meghatározó alakja lesz.

A minisztérium helyzetét az is nehezítette, hogy rendkívül szűkös forrásokból gazdálkodhatott. A tárca költségvetése a harmincas évektől 1% körül mozgott és voltak évek – például 1854-56-ban – amikor 0,6% volt csupán. Emelkedés a hatvanas években kezdődött, de a költségvetés a hetvenes évek közepétől újra mérséklődött.⁹⁵ Ilyen csekély forrásból nem lehetett nagy elképzeléseket megvalósítani, a szűkösebb években a költségvetés felét a bérek fedezésére kellett fordítani. Jelentős összegeket emésztett fel a titkos ügynökök támogatása, illetve a külföldi sajtó szubvenciója is.

A minisztérium több részből állt.⁹⁶ Ezek közül a legfontosabb az úgynevezett *Subsecretaría* (Altitkárság) volt, ennek élén állt a diplomácia szakértő vezetője, mert a miniszter vagy az államtitkár politikus volt. A *Subsecretaría* készítette elő és hangolta össze a külpolitikai határozatokat, ide érkeztek az ügynökök jelentései is. Ez alatt helyezkedett el a *Gabinete Particular* (Különleges Kabinet), amely a miniszteri audienciákkal, a külföldi diplomáciai testületek tagjainak fogadásával, illetve a hivatalos levelezéssel foglalkozott. Emellett több ügyosztály (*sección*) is tartozott a

---

⁹⁵ Zamora, 823.

⁹⁶ A leírás a *Guía Práctica del Diplomático Español*, Madrid, 1886 alapján készült.

minisztériumhoz, ezek száma 3-4 között mozgott, sűrűn változott.⁹⁷ A *Sección de Política y Asuntos Judiciales* (Politikai és Jogi Ügyosztály) politikai és diplomáciai kérdésekkel foglalkozott: itt készítették elő és fogalmazták meg a békeszerződéseket, a nemzetközi jogi egyezményeket. Ide érkeztek a követségek jelentései. A másik ügyosztály a *Sección de Comercio y Consulados Extranjeros* (Kereskedelmi és Külföldi Konzulátusok Ügyosztálya), ahol a konzulátusok ügyeivel, kereskedelmi szerződésekkel foglalkoztak. A *Cancillería* (Kancellária) különböző dokumentumok (királyi levelek, rendeletek) fogalmazásával, fordításával és megjelentetésével foglalkozott. Általában ide tartoztak a tolmácsok, fordítók, bár ők időnként külön ügyosztályt alkottak. Voltak, akik az etikettel és ünnepségekkel foglalkoztak (*los introductores de embajadores*). A minisztériumnak volt levéltára, illetve könyvtára is, amely időnként önállóan, máskor segédhivatalként működött.⁹⁸

A *Guía de forasteros* tanúsága szerint míg a felső vezetés rendkívül gyorsan változott, addig az egyes ügyosztályok élén már állandóság figyelhető meg, amire az ügymenet biztosításához szükség is volt.

A minisztériumhoz tartoztak a különböző országokba akkreditált konzulátusok és követségek. Ezek feladata⁹⁹ természetesen nemcsak az ország képviselte volt, de figyelemmel kísérték és elemezték az adott

---

⁹⁷ Ezeket a változásokat szintén a *Guía de forasteros* évente megjelent köteteiben lehet nyomon követni. 1854-ben 2, 1852-53 illetve 1855-59 között 3, a közbeeső években pedig négy ügyosztály működött.

⁹⁸ A minisztériumnak volt Adminisztrációs és Könyvelési Részlege, Postaszolgálat és kapcsolatot tartott különböző kitüntetések és rendek irodáival (*Asambleas y Oficinas de las Órdenes de Toison de Oro, de Carlos III., de María Luisa, de Isabel la Católica, y de San Juan de Jerusalén, la Administración de los Fondos de la Obra Pía, la Agencia de Preces a Roma, el Tribunal de la Rota de la Nunciatura, la Diputación Permanente de la Grandeza de España és a Cuerpo Colegiado de Caballeros Hijosdalgo de la Nobleza de Madrid*)

⁹⁹ A *Guía de forasteros* 1880. évi kötete ezt így fogalmazza meg: „la correspondencia oficial con los Ministerios de Negocios Extranjeros, la negociación de los proyectos de tratados o convenios internacionales y la vigilancia del buen uso de los derechos recíprocos entre los españoles y los súbditos del país en que residen, reuniendo el carácter consular en América.” 85. oldal.

ország belpolitikai eseményeit is, illetve óvták az ország területén tartózkodó spanyol állampolgárok érdekeit.¹⁰⁰ A különböző követségek között létezett bizonyos hierarchia¹⁰¹: az úgynevezett „nagyvilági állomáshelyek” közé tartozott Szentpétervár, Bécs, London, Koppenhága és Párizs; akit Rómába, Konstantinápolyba, Kairóba akkreditáltak, az kellemes életre számíthatott, Bern, Hága és Stockholm viszont nem tartozott az óhajtott állomáshelyek közé.

Az 1870-es évekig a követségeknek általában három tagja volt: a követ, a titkár és az attasé. A követség vezetője *Ministro Plenipotenciario* volt.¹⁰² Feladata Spanyolország képviselte volt, a nemzetközi jog rendelkezéseit, a szokásokat és kormánya utasításait is szem előtt kellett tartania. A *Secretario* (titkár) fogalmazta a minisztériumnak írt jelentéseket, és távollétében ő helyettesítette a követet. Tisztsége fontosságát jelzi, hogy a legtöbb országban őt is szokás volt meghívni az udvari fogadásokra és a fontosabb ünnepségekre. Az attasé¹⁰³ sokszor fizetést sem kapott és írnoki feladatokat látott el.

Már fentebb utaltunk arra, hogy milyen negatív jelzőkkel illették a spanyol külpolitikát a történészek, ezek a jelzők a külügyi szervezettel, különösen a diplomáciai karral kapcsolatban is olvashatóak. Ángel Ballester *La leyenda negra del diplomático*¹⁰⁴ (A diplomata fekete legendája) című tanulmányában több korabeli feljegyzésből idéz, melyek lesújtó képet

---

¹⁰⁰ Különösen a konzulátusok esetében voltak speciális feladatok is, mint például a fiumei konzulátus egyik fő feladata a Habsburg Birodalom területén élő karlisták tevékenységének figyelemmel kísérése volt. Erről lásd részletesebben: Anderle: *El carlismo*, 5-11.

¹⁰¹ Ángel Ballesteros: *El final de la diplomacia clásica*. In: *Diplomacia y las Relaciones Internacionales*, Madrid, 1995 (a továbbiakban Ballesteros), 188.

¹⁰² „debía llenarla con arreglo al derecho internacional, a la costumbre y a las instrucciones que recibía del gobierno”, *Guía Práctica del Diplomático Español*. II., 113.)

¹⁰³ Az attasé jelentése ebben az időszakban eltért a maitól, nem speciális, katonai, kulturális vagy kereskedelmi feladatot látott el, mindössze a diplomáciai ranglétra egy alsóbb fokozata volt.

¹⁰⁴ A tanulmány a *Diplomacia y Relaciones Internacionales* (Madrid, 1995) című kötetben jelent meg.

rajzolnak a korszak külügyi szervezetről. García de León y Pizarro, aki kétszer volt államtitkár, az államtitkárságról úgy beszél, mint az alantas intrikák fészkeréről és a romlottság eszközéről.¹⁰⁵ Marqués de Villa Urrutia, aki hivatásos diplomata és történész is volt egy személyben, azt kérdezi, hogy ugyan mit tehetnének azok a diplomaták, akiknek kormánya (mely maga is csak a túléléssel és a kátyúból való kikecmergéssel van elfoglalva) nem nyújt politikai orientációt, csak ködös utasításokat ad.¹⁰⁶ Már a kortársak is károsnak tartják azt a szokást, hogy a kormányváltással a követségek vezetője is változik.¹⁰⁷

A diplomata kar képzettségét és a bekerülési feltételeket vizsgálva újabb adalékokat kapunk ahhoz, hogy miért nem alakult ki jó vélemény a kor spanyol diplomatáiról. A XVIII. század végén Floridadablanca¹⁰⁸ egy, a „belső átjáráson” alapuló rendszert vezetett be a külügyi szolgálatot teljesítőkre. Ez azt jelentette, hogy a követségeken dolgozók időnként a minisztériumban kaptak feladatot és fordítva.¹⁰⁹ A reformok később megszakadtak, és Godoy elkezdte a barátok és kegyencek kinevezését képzettségükre való tekintet nélkül.¹¹⁰ A XIX. század első felében a diplomáciai karba való kerülésnek nincsenek igazi kritériumai. A képzett diplomata kevés volt, már csak anyagi okok miatt is, hisz kevesen

---

¹⁰⁵ “[...] un foco de bajas intrigas y un instrumento de la perversidad”, lásd José María García de León y Pizarro: *Memorias*, Madrid, 1935. Idézi Ballesteros, 156.

¹⁰⁶ “¿Qué habían de hacer nuestros representantes entregados las más de las veces a sus propios y escasos recursos, faltos de orientación política, con instrucciones vagas y confusas y desamparados por gobiernos que sólo pensaban en vivir al día y al salir del paso?” Idézi Ballesteros, 156.

¹⁰⁷ “La absurda y perjudicial costumbre que teníamos en España y no existía en país alguno de Europa de cambiar los jefes de misión cada vez que cambiaba el ministro.” Conde de Casa Valencia: *En Inglaterra, en Portugal y España (1856-60)*. Idézi Ballesteros, 156.

¹⁰⁸ 1777 és 1792 között volt külügyi államtitkár.

¹⁰⁹ Manuel Hernández Ruigómez írja Antonio Domingo Porlier: *El joven diplomático* (Madrid, 1829) című kötetének 1996-os faksimile kiadásához írt bevezető tanulmányában (a továbbiakban: Hernández Ruigómez), hogy ekkor úttörő lépéseket tettek a professzionális diplomácia kialakítása felé: “puede ser considerada como precursor o uno de los pioneros de la sistematización profesional de la diplomacia.” p. XLVI.

¹¹⁰ “[...] empieza a nombrar amigos y protegidos sin respetar ni la antigüedad ni los méritos.”: Lásd Hernández Ruigómez, p. L.

engedhették meg azt, hogy gyermekük éveig a ranglétra alsóbb fokozatain teljesítsen szolgálatot, fizetés nélkül. A kormányok inkább adott feladatra kerestek embert¹¹¹, és nem képzett gárda kiépítésében gondolkodtak.

A század közepén komoly lépéseket tettek annak érdekében, hogy a diplomaták megfelelő előképzettséget kapjanak. 1851-ben, a Manuel Beltrán de Lis minisztersége idején készült szabályzat meghatározza a diplomata pálya fokozatait¹¹², és szabályozza a bekerülési feltételeket. Ahhoz, hogy valaki a legalsó – *agregado* (attasé) – lépcsőfokon állást vállalhasson, egy vizsgát kellett tennie, ahol számot adott ismereteiről egyetemes történelemből, világirodalomból, közgazdaságtanból, polgárjogból, nemzetközi jogból és a békeszerződések történetéből. A francia mellett még egy élő nyelvet is beszélnie kellett a jelöltnek¹¹³. Az 1852. február 27-ei dekrétum tovább bővítette a felvételi vizsga elemeit: bekerültek a matematika és a latin. Ezt követően 1870-ben került sor szabályzásra, amikor előírták, hogy a 18. életévüket betöltött spanyol állampolgárok egy bizottság előtt letett vizsga után válhatnak diplomatává.¹¹⁴

A diplomáciai karba való kerülés feltételeit ugyan gondosan szabályozták, de a valóságban ettől sűrűn eltértek. A követségek élére

---

¹¹¹ Lásd: Zamora, 829.

¹¹² A szabályzat szerint a ranglétrának hét fokozata van, ezek felülről lefelé haladva a következők: *embajador extraordinario* (rendkívüli nagykövet – e kinevezést csak különleges megbízatás esetén, és nagyon felkészült személy részére adták ki), *enviado extraordinario y ministro plenipotenciario* (rendkívüli és meghatalmazott követ), *ministro residente* (kiküldött követ), *encargado de negocios* (ügyvivő), *secretario de legación de primera y de segunda clase* (első- illetve másodosztályú követségi titkár) és végül az *agregado* (attasé). Lásd: Zamora, 831.

¹¹³ A törvény előírta azt is, hogy nem lehet lépcsőfokokat kihagyni, illetve minden szinten legalább három évet kell eltölteni.

¹¹⁴ A Ley Orgánica szerint a vizsgabizottság elnöke a külügyi államtitkár, tagjai pedig a titkárság két vezetője, illetve egyetemi tanárok voltak. Kétféle vizsga létezett. Ha valaki spanyol nyelvtanból, spanyol és egyetemes történelemből, jogi ismeretekből és egy élő nyelvből vizsgázott az legalulról kezdte pályáját. Arra is volt lehetőség, hogy harmadosztályú titkárként lépjen be valaki, ehhez két vizsgát kellett tennie. Egy elméletit: Európa és Amerika politikatörténetéből, a vesztfáliai békét követő a béke- és kereskedelmi szerződések történetéből a, polgárjogból, nemzetközi és tengerészeti jogból, közgazdasági és államigazgatási ismeretekből, franciából, illetve egy másik élő nyelvből. A gyakorlati vizsga fogalmazásból, kancelláriai ismeretekből állt. Lásd: Zamora, 832-833.

gyakran neveztek ki olyan politikusokat, akiknek semmilyen diplomáciai előképzettségük sem volt, és ez sűrűn előfordult a legjelentősebb állomáshelyek, így Párizs, London, Róma vagy Lisszabon esetében is. Voltak olyan követségek, például a szentpétervári, ahol az volt az elsődleges szempont, hogy a követ nemesi származású legyen. Ilyen esetekben sokan felkészületlenül kerültek kiküldetési helyükre, aminek legjellemzőbb példája a nyelvtudás hiánya volt. Donoso Cortés például Poroszországban volt követ, és nem értett németül, de még meglepőbb, hogy volt olyan londoni követ, Istúriz, aki háromszor¹¹⁵ is megkapta ezt a megbízatást elfogadható nyelvtudás nélkül.

A másik szélsőség, amikor a követek függetlenítik magukat a kormánytól, és önállóan tevékenykednek. Argaz washingtoni követ például egy a Spanyolország számára oly fontos kérdésben, mint a kubai, önállóan intézkedett.

Ha a XIX. századi spanyol diplomácia legjellemzőbb tulajdonságát keressük, mégis a gyakori személycserét kell kiemelnünk. Volt olyan eset, amikor előbb érkezett meg a felmentés, mint, hogy a diplomata elfoglalta volna állomáshelyét. Fontosabb volt a madridi politikai változások követése, mint az, hogy az adott országban folyamatosan megvalósuljon a spanyol érdekek védelme. A követ inkább számított politikusnak, mint szakembernek. Sokan továbbra is vállalták választási körzetük képviselői, és a parlamenti ülésszakra visszatértek Spanyolországba. Ha az 1834 és 1864 közötti harminc évet figyeljük ez idő alatt Angliában 17 követ volt, Franciaországban 20, Portugáliában 14, az Amerikai Egyesült Államokban 7, Poroszországban 10,¹¹⁶ de volt köztük több olyan is, aki több alkalommal is vezette ugyanazt a missziót.

---

¹¹⁵ 1847-48, 1850-54 és 1858-62.

¹¹⁶ Lásd: Zamora, 835. A porosz adatnál figyelembe kell venni, hogy a diplomáciai kapcsolatok szünetelése miatt csak az 1849-től kezdődő tizenöt évet kell számítani.

A diplomáciai pálya vonzó cél volt a hivatalt vállalóknak, egyre többen igyekeztek valamilyen megbízatást szerezni, főleg a főtisztviselők gyermekei közül. Emellett a század közepére igazi diplomata dinasztiák alakultak ki.¹¹⁷

A diplomáciai szolgálatot teljesítők folyamatosan panaszkodtak fizetésükre és reprezentációs keretükre egyaránt. E vonatkozásban jellemzőek Ayllon jelentései, melyekben Ferenc József koronázása előtt, folyamatosan várható költségeire hivatkozva egy 5.000 escudós¹¹⁸ számla nyitását kéri. 1830-as jelentésekre hivatkozik, sőt azt is felveti, hogy gyengélkedésre hivatkozva részt sem vesz a koronázáson.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Ilyenek voltak például a Bardají, de Pezuela, de Córdova, Pizarro, Anduaga, Pando, Alcalá Galiano, Pidal és Merri családok.

¹¹⁸ 1867-ben ez körülbelül 5.000 forintnak felelt meg.

¹¹⁹ A H-1366/68-as számú jelentésben (1867. április 10.) a következőket olvashatjuk: „Azonban már szinte az összes kollégám döntött a részvételről, mivel kormányaik már felhatalmazták őket, s néhányan meg is kértek, hogy menjek át Pestre az említett királyi ünnepségre. Mindazonáltal én, tekintve az etikettet, illetve azt a szigorú gazdálkodást, melyre a kincstár jelenlegi nehézségei kényszerítik Őfelségét, másfelől viszont, mivel nem tudom kiegészíteni e rendkívüli – számomra azonban egyáltalán nem jelentéktelen – kiadást a reprezentációs költségekből (mely mai nap még arra se elég, hogy bécsi állandó rezidenciámon méltón éljek, főként, hogy fokozatosan csökkennek személyes bevételeim is), arra kérem Excellenciádat, hogy méltóztassék meggyőzni úrnőnk, a királynő fenséges szívét, hogy felhatalmazzon az ünnepségen való részvételre, amin nyilván kissé nagyobb fényűzéssel kell megjelenni, mint egyébként.

Ha úgy adódna, esetleg némi gyengélkedésre hivatkozva elnézést kérnék a meg nem jelenésért, s a követség titkárát küldeném el, hogy képviseljen, akit természetesen ezúton Excellenciád figyelmébe ajánlok, hogy megkaphassa a küldetésből fakadó, azonban így arányosan lecsökkentett költség megtérítését.

De ha Excellenciád célszerűnek ítéli meg, hogy én vegyek részt a szóban forgó koronázáson, remélem, nem okozok gondot azzal a kérelemmel, hogy engedélyezze, hogy a kormány számlájára költsék, természetesen csak annyit, amennyi a legszükségesebb. Engedje meg, hogy e célból utaljak azon előzményekre, melyeket egyik elődöm, Don Joaquin Francisco Campuzano levelezésében találtam, nevezetesen az 56, 74, 84 és 39-es számú 1830. július 24-i, szeptember 11-i, október 9-i és november 11-i jelentésében, valamint az ugyanez év augusztus 22-i és november 20-i megfelelő királyi parancsokban, habár felhívnám a figyelmet arra, hogy abban az időszakban az árak nem érték el a felét, de talán a harmadát sem a maiaknak, sem Ausztriában, s még kevésbé Magyarországon.”

A H-1366/75-ös számú jelentésben (1867. április 21.) már a konkrét költségekre hivatkozva ismétli meg kérését: „Ha a szóban forgó ünnepségen való részvételemet elkerülhetetlennek ítéli Excellenciád, engedje meg, hogy a felmerülő költségekről tájékoztassam. Az angol nagykövetnek napi 200 forintban (kb. 200 escudo) állapították meg a Pesten foglalandó

Ha áttekintjük az 1864-es *Ley de Presupuesto* (kölségvetési törvény) rendelkezéseit¹²⁰, azt láthatjuk, hogy a külügyi apparátus munkatársai voltak a spanyol adminisztráció legjobban fizetett alkalmazottai. Ez nemcsak a külföldön szolgálatot teljesítőkre vonatkozik, a madridi *Ministerio de Estado* alkalmazottai majd a dupláját keresték, mint más minisztériumok hasonló munkakörben dolgozó tisztségviselői.¹²¹

---

szállás költségeit. Porosz kollégámtól 15 napra 4.500-at kértek 5-6 szobás szállásáért, jóllehet e túlzó árral kétségkívül visszaélés történhetett.

Aztán magammal kell még vinnem Pestre legalább egy hintót és három lovat, minthogy több mint valószínű, hogy ott képtelenség lesz bérelni; s hogy mennyibe fog kerülni vasúti átszállítása, azt Excellenciád könnyen elképzelheti. A többi költségről nem beszélek, mivel összehasonlítva nyilván sokkal kisebbek.

Kérem hát Excellenciád, hogy amennyiben Őfelsége kormánya döntött, gondoskodjék arról, hogy az uralkodó koronázására átutazhassak a magyar fővárosba: nyisson számomra egy 5.000 escudós számlát, amit nem áll szándékomban teljes mértékig kimeríteni, hanem belőle a legszigorúbban gazdálkodni.”

¹²⁰ Idézi: Zamora, 831-832.

¹²¹ Egy nagykövet fizetése 90.000 reál volt, a követé 60.000, egy ügyvivőé és egy konzulé 36.000. A minisztériumi főosztályvezető fizetése ezzel szemben 50.000 reál volt, az első osztályú osztályvezetőé 24.000, egy harmadosztályúé 16.000.

A bécsi spanyol követség 1848 és 1868 között

A bécsi követség¹²² 1848 és 1868 közötti történetén végigtekintve sok hasonlóságot találunk a fentiekben leírtakkal. A követségnek három tagja volt, vezetőjének rangja *ministro plenipotenciario*, munkáját egy *secretario* (titkár) és egy *agregado* (attasé)¹²³ segítette. A követ távollétében, illetve személycseréknél a követséget megbízott ügyvivőként (*encargado de negocios*) a titkár vezette.¹²⁴

A vizsgált időszakban hatan vezették a követséget, és ha figyelembe vesszük, hogy Luis López de la Torre Ayllon tizenöt évet¹²⁵ töltött el állomáshelyén, a fennmaradó években a spanyol diplomáciát oly jellemző gyors személycserékkel találkozhatunk. Sem a titkári, sem az attaséi poszton nem látunk állandóságot, a fenti időszakban hat titkár és tíz attasé tevékenykedett a követségen.

Ha végigtekintünk a követek névsorán, látjuk, hogy hasonló változatosságot tapasztalunk, mint a többi állomáshely esetében. Vannak olyan követek, akiknek tevékenysége a spanyol belpolitikához köthető, s mintegy kitérőként csak egyetlen bécsi diplomáciai megbízatást találunk a nevük mellett. Ilyen volt Duque de Gor¹²⁶ és Manuel Bermúdez de Castro¹²⁷.

---

¹²² A bécsi követség (*legación*) csak 1888-ban emelkedik nagykövetségi (*embajada*) szintre.

¹²³ Az 1870-es *Ley Orgánica* átalakításai után egy első- és egy harmadosztályú titkár tevékenykedett a követségeken.

¹²⁴ Ez alól kivételnek számít Antonio Luis de Arnau tevékenysége, aki 1851. július 24. és 1852. február 22. között csak mint ügyvivő látta el a feladatát, mivel ekkor a titkári poszton is változás következett be.

¹²⁵ 1852. február 23. – 1857. február 23., illetve 1858. szeptember 23. – 1868. október 24. között vezette a bécsi követséget.

¹²⁶ (? – 1851 v. 1852) 1849. március 23. és 1850. április 15. között volt bécsi követ. A spanyol belpolitikai élet tevékeny tagja, tagja a szenátusnak és többször képviselő a Cortesben. A bécsi követi tisztelet a Királyi Tanács alelnöki tisztségéért adja fel. Érdekes, hogy a gyermekei közül ketten is választják a diplomáciai pályát, sőt a bécsi követséggel is kapcsolatba kerülnek. Idősebb fia, Nicolás Álvarez Bohorqués, Conde de Lérida, édesapjával egyidőben attasé Bécsben, kisebb fia, José Álvarez Bohorqués, Conde de Torrepalma 1876-78 között a követség titkára. Duque de Gor életrajzához lásd: *A magyar kérdés*, 235.

Rövid megbízatásuk azzal is magyarázható, hogy igyekeztek visszatérni a spanyol politikai életbe. Találkozunk diplomata dinasztiák tagjaival, ilyen Luis López de la Torre Ayllon és Salvador Zea Bermúdez¹²⁸. Ugyancsak elismert diplomata Leopoldo Augusto Cueto, Marqués de Valmar¹²⁹, akinek emellett komoly irodalmi munkásságáról¹³⁰ is tudunk. Ez azért érdekes mert a XIX. század második felében a spanyol diplomáciai kar több tagja büszkélkedett elismert irodalmi munkássággal.¹³¹

Luis López de la Torre Ayllon tevékenységével¹³² érdemes részletesebben is megismerkedni, mivel a német anyanyelvű országokkal kapcsolatban Madridban szaktekintélynek számított, így nem véletlenül töltött ennyire hosszú időt Bécsben. Édesapja, José López de la Torre Ayllon szintén diplomata volt, Dániában és Svájcban dolgozott követségi titkárként. Ayllon korán kitűnt idegen nyelvismeretével, különösen német tudásával. 18 évesen a svájci követség tolmácsaként dolgozott, 1823-ben kinevezték követségi titkárnak, 1826-ban Torinóba, majd 1827-ben Bécsbe került, ahol

---

¹²⁷ (1811-1870) Castro pénzügyi szakemberként nyilvántartott mérsékelt liberális politikus volt, találkozunk vele pénzügy-, belügy- és államminiszterként is. Egyetlen diplomáciai megbízatásaként 1857. február 24. és 1858. május 15. között Bécsben volt követ. Életrajzához lásd: *A magyar kérdés*, 240.

¹²⁸ (1802-1852). Harminc évvel idősebb bátyja, a kiemelkedő diplomata és politikus (1832-34 miniszterelnök, majd az anyakirálynő Mária Krisztina bizalmas tanácsadója) Francisco támogatásával kerül a diplomáciai pályára. Bécsben 1850. október 20. és 1851. július 16. között követ. Aktáiból kiderül, hogy beszélt franciául és angolul, tudott latinul, német nyelvtudásáról annyit árul el egyik kérvénye, hogy tanulta ezt a nyelvet is. Életrajzához lásd: *A magyar kérdés*, 236-37.

¹²⁹ Édesapja katonatiszt, ő mégis a jogi pályát választja, majd diplomataként egy sor fontos állomáshelyen találkozhatunk nevével: Párizsban, Hágában, Lisszabonban és Washingtonban. Bécsben nagyon rövid időt töltött: 1858. május 15. – 1858. szeptember 23. Életrajzához lásd: Babos, 38-39.

¹³⁰ Megtaláljuk a *Real Academia de la Lengua* és a *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* tagjai között. Írt drámákat, esszéket és egyéb irodalmi műveket. Lásd: *Diccionario Enciclopédico Espasa*, T. III., Espasa-Calpe, Madrid, 1989.

¹³¹ Bécsben is találkozunk több irodalmi tevékenységet folytató követtel: Cipriano del Mazo y Gheraldi, Eduardo Asquerino és Juan Valera.

¹³² Luis López de la Torre Ayllon (1799-1876) halála után barátja és munkatársa Leopoldo Augusto Cueto tollából nekrológ jelent meg a *La Ilustración Española y Americana* című újság 1877. február 22-i számában. Emellett felhasználtuk még a spanyol külügyi levéltárban fellelhető személyi aktájának (EP de Ayllon: P 145-07253) iratait.

1832-ig volt a követség titkára. Munkájával nagyon elégedettek voltak, mert, amikor megérkezett nápolyi kinevezése, felettese, Joaquín Francisco Campuzano mindent elkövetett, hogy Bécsben tarthassa, sikertelenül. Nápoly után Berlinben, majd Párizsban volt követségi titkár, majd különböző állami hivatalokat töltött be. 1838-ban fontos feladatot kapott, egy német, majd egy bécsi utazás során kellett felmérnie a diplomáciai kapcsolatok helyreállításának lehetőségét. Itt nyilvánvalóan kiterjedt kapcsolatrendszerére alapoztak, hisz magát Metternichet is személyesen ismerte.¹³³

1843-tól berni¹³⁴, majd 1847-től lisszaboni követ volt. 1851 januárjában külügyi államtitkár-helyettes, aki abban az időszakban a spanyol diplomácia második számú vezetője volt. Ez év júniusában nevezték ki bécsi követnek, és 1857 májusáig töltötte be ezt a tiszte, 1853-tól a bajor követséggel párhuzamosan. Jól érezte magát állomáshelyén, több felkérést utasított vissza egészségügyi okokra hivatkozva: 1853-ban Francisco Lersundi kérte fel kormányában államminiszternek, majd egy év múlva a római követség élére nevezték volna ki. Hosszú bécsi tartózkodását csupán egy évre kellett megszakítania, 1857 májusa és 1858 júliusa között Lisszabonban volt követ, majd még tíz évig vezeti a bécsi missziót.

A spanyol diplomáciában szokatlanul hosszú idő, amelyet Bécsben töltött, több okkal magyarázható. Kiváló nyelvismerete, kiterjedt kapcsolatrendszere révén az osztrák és német ügyek szakértőjévé vált. Emellett Bécsben is kedvelték, amikor 1868-ban távozott a követség éléről,

---

¹³³ Az út vélhetően elmaradt, a levéltárban nincs rá utalás.

¹³⁴ A berni követségen az egyik legfontosabb feladatként Ausztriával, Poroszországgal illetve Oroszországgal (azokkal az úgynevezett északi hatalmakkal, amelyekkel ebben az időszakban Spanyolországnak nem volt diplomáciai kapcsolata) kellett kapcsolatot tartania illetve tájékozódnia országával kapcsolatos véleményükről. Látható, hogy később, a kapcsolatok újrafelvétele után Bern nem tartozott a diplomaták kedvelt állomáshelyei közé, de ebben az időszakban kiemelt feladatokat látott el. Nem véletlen, hogy az újjászervezett bécsi követség sok munkatársa dolgozott előzőleg Svájcban. A berni követség, és ezen belül Ayllon szerepéről II. Izabella elismerésében lásd: Martínez Mercader, különös tekintettel az *El reconocimiento de Isabel II.* című fejezetre, 161-185.

Ferenc József a Lipót nagykeresztel tüntette ki. Az utolsó évben három német állam képviselőjét is el kellett látnia a bécsi mellett, ám ezt az idős, beteges Áyllon már nehezen teljesítette. Az 1868-as forradalom után mellőzték, majd 1869 elején nyugállományba vonult.

A magyar kérdés fontossága a jelentésekben

Mint a fentiekben láttuk, a korszak spanyol diplomáciájának legfontosabb célja a Bécsi Kongresszuson elvesztett nagyhatalmi státus visszaszerzése és a francia-angol függés lazítása volt. Ehhez erős közép-európai szövetségesre volt szüksége¹³⁵. Az 1866-os osztrák-porosz háborúig Madrid valószínűbbnek tartotta, hogy a német egység Bécs vezetésével jöjjön létre, ezért fontosnak látta, hogy jó kapcsolatokat alakítson ki Ausztriával¹³⁶.

A követek, így Ayllon is, a bécsi udvarban Spanyolország lehetséges szövetségesét látják: „Mert tudni kell, hogy Ausztria, mint nagyhatalom, és mint katolikus ország, lényegében és szükségszerűen konzervatív hatalom létezése ugyanolyan elengedhetetlen az európai nemzetek politikai egyensúlya, mint egy független és befolyásos Spanyolország léte szempontjából.”¹³⁷

A jelentések több a Habsburg Birodalomra vonatkozó elemzést is tartalmaznak. Ezek az elemzések a legtöbb esetben a problémák kiemelésére helyezik a hangsúlyt, óhatatlanul is közelítve egymáshoz a hatalmi helyzetét tekintve egymástól messze álló két országot.

A spanyol követek által felvetett problémák egyike a soknemzetiségű birodalom összetartása egy olyan időszakban, amikor a nacionalizmus eszméjének térhódítása után, a nemzetiségek önálló nemzetként tartják számon magukat, és egyre nagyobb függetlenséget követelnek. Emellett a Habsburg birodalom a többi kelet-európai soknemzetiségű államtól abban is

---

¹³⁵ Ez a törekvés megfigyelhető a követek számára adott instrukciókban (lásd: *Instrukciók*). Sajnos azonban az 1856 utáni időszakból nem ismerünk ilyen instrukciókat.

¹³⁶ Ezzel összefüggésben érdekes adalék, hogy 1868 után, amikor is Ayllont másik, német állomáshelyre küldték, sok spanyol követ váltotta egymást Bécsben, de egyikük sem rendelkezett az övéhez hasonló hozzáértéssel és szakértelemmel.

¹³⁷ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13. “[...] la existencia del Austria como Gran Potencia, como Potencia Católica, por esencia y necesidad conservadora, es tan indispensable para el equilibrio político de las naciones Europeas como la existencia de una España independiente y poderosa.”

különbözött, hogy a vezető nemzet, az osztrák-németek számbelileg nem rendelkeztek döntő fölényvel, sőt alig haladták meg az összlakosság 20%-át¹³⁸. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a birodalom területén élő 11 nemzetiségből csak 5 élt a határokon belül teljes létszámával, mégpedig a magyar, a cseh, a szlovák, a horvát és a szlovén. Így a birodalom vezetői előtt többszörösen összetett probléma állt. A század közepe óta egyre hangsúlyosabb német egységtörekvésekben, a poroszokkal vetélkedve, a vezető szerepre törekedtek, de az az elképzelésük, hogy a birodalom jelentős nem német népességét is beléptessék a Német Szövetségbe, többször meghiúsult. A birodalom területén élő nemzetiségek elszakadási törekvéseinek megfékezésére hatalmas anyagi erőforrásokat felemésztve, jelentős katonaságot és besúgóhálózatot tartottak fenn. Ráadásul több nemzetiség esetében a népesség határokon túl élő része még tovább bonyolította a helyzetet. A probléma súlyosságát azonban több tényező is jelentősen mérsékelte. Egyrészt az európai status quo a nagyhatalmak szemében elképzelhetetlen volt a Habsburg Birodalom nélkül. Másrészt a határokon belül élő nemzetiségek többségében, az orosz és német fenyegetéstől félve, felerősödött az az álláspont, hogy a jövőjüket a Habsburg monarchia keretein belül, de természetesen nemzeti sajátágaik és hagyományaik megőrzésével és érdekeik legnagyobb mérvű érvényesítésével képzeljék el.

A soknemzetiségű birodalom összetartásának nehézségei már Bermúdez de Castro jelentéseiben is megfogalmazódnak:

„Azonban maga az a tény, hogy ekkora jelentőséget tulajdonítanak császár Őfelsége utazásának, önmagáért beszél, s felfedi e monarchia alkotmányos gyengeségét, hisz ez a birodalom nem más, mint formátlan keveréke különböző nemzetiségeknek és fajoknak, amelyeknek megvan a

---

¹³⁸ A magyarság közel hasonló aránnyal részesedett az összlakosságból, és a többi nemzet közül is csak a csehek és a lengyelek haladják meg a 10%-ot.

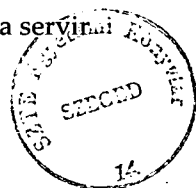
saját, eltérő eredetük, hagyományaik, szokásaik, hitük. Egybetartásuk eddig könnyű lehetett, amíg nem hatoltak be azok az eszmék, melyek a múlt század óta terjednek. De miután a függetlenség és a nemzet eszméi beszűrődtek, egyre nehezebb lesz ezt az egységet fenntartani, főleg azután, hogy egyesek lázadásai vagy mások ellenállása miatt kölcsönös sérelmek születtek, és elveszett az uralkodó tekintélyébe vetett régi tisztelet és bizalom, ami egyes-egyedül szolgálhatott volna arra, hogy az egymással annyira ellentétes elemeket összekösse.”¹³⁹

Ayllon a bécsi kormány és a Birodalmi Tanács munkájának bemutatásakor, nem feledkezve meg a komoly válságokról, pozitív reformtörekvéseket vesz észre, és különös figyelmet szentel jelentéseiben a Birodalmi Tanács munkájának, mely véleménye szerint a sebész tevékenységéhez hasonlít:

„Vezető személyiségei mindenhová benyúltak a sebészkéssel. A miniszterek a maguk részéről semmit sem igyekeztek leplezni, és dicséretes őszinteséggel megegyeztek az orvoslás sürgős voltáról. Sok az ilyen seb, főként a pénzügyeket és az adórendszert illetően, melynek súlya különösen Magyarországon nyomasztó. Ugyanakkor azonban be kell vallanom, én magam sokkal betegbbnek véltem ezt a hatalmas monarchikus testet, és talán más, modernebb monarchiák sem kerülnének ki sokkal szerencsésebben egy ilyen vizsgálatból, ha hasonlóan aprólékos és teljes anatómiai műtétnek kellene alávetni őket. A tévedés véleményem szerint a liberalizmus és az abszolutizmus keverékéből álló rendszer gyógyírként való

---

¹³⁹ 1857. április 13-i H-1362/38-as számú jelentés. “Pero el hecho solo de la suma importancia que se dá al viaje de S. M. Imperial¹³⁹, es por mí un síntoma que revela al debilidad constitutiva de esta Monarquía, amalgama informe de distintas nacionalidades y razas, cada una con origen, tradiciones, hábitos y creencias diferentes, cuya union ha podido ser facil mientras no llegaron á penetrar en ellas las ideas que vienen propagandose desde el pasado siglo, pero que se hará cada dia mas dificil una vez infiltradas las ideas de independencia y de nacionalidad, y sobre todo despues de que por las sublevaciones de los unos y de la resistencia de los otros, se han engendrado mutuos y recíprocos agravios y se ha perdido aquella antigua confianza y respeto á la autoridad del Monarca, que unicamente podía servir de lazo de union elementos tan opuestos.”

alkalmazása volt, ami azzal zárult, hogy sem egyik, sem másik nem érvényesült igazán.”¹⁴⁰

A spanyol követek nagy érdeklődéssel figyelték az osztrák-magyar konfliktus különböző fejleményeit, kiemelve, hogy az olasz elszakadási törekvések mellett ez a legsúlyosabb Ausztria belpolitikai problémái között, és többször hangsúlyozva, hogy 1849-ben a birodalom erői nem voltak elégségesek a szabadságharc legyőzéséhez. Bermúdez de Castro így zár egy részletesebb elemzést:

„Bocsássa meg Excellenciás uram, hogy mindezekbe a részletekbe belementem, de úgy gondoltam, hogy hasznos vagy legalábbis érdekes lesz az ön számára, ha megismeri a birodalom állapotát abban a vonatkozásban, hogy milyen a kapcsolata egyik legfontosabb tartományával, amelyik azzal az ádáz küzdelemmel hívta fel magára az egész világ figyelmét, amelyet 1848 és 49 között folytatott, és amelynek következtében Ausztria hatalma összeomlott volna, ha Oroszország nem lép közbe és nem segít.”¹⁴¹

A figyelem nem véletlen, hiszen a spanyol követek Bécsben olyan országot képviseltek, ahol a kisebbségi nemzetek (katalán, baszk, gallego) mozgalmi egyre erőteljesebbé váltak¹⁴², és a politikai harcokban megjelentek a republikánus törekvések is (például Pi y Margall föderalista elképzeléseiben)¹⁴³.

---

¹⁴⁰ H-1363/170-es számú jelentés, 1860. szeptember 28. „Y sin embargo debo confesar que creía este gran cuerpo Monárquico mas enfermo todavía y que acaso otras Monarquías mas modernas no saldrían mucho mejor paradas si hubiese de someterselas á una operacion anatómica tan minuciosa y completa. El mal ha sido, en mi concepto, el emplear para curarle un sistema mixto de liberalismo y absolutismo y concluir por no seguir ninguno.”

¹⁴¹ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.

¹⁴² Részletesebben lásd: Anderle Ádám: *Megosztott Hispánia*, Budapest, Kossuth, 1985 (a továbbiakban: Anderle: *Megosztott Hispánia*), 97-111.

¹⁴³ Pi y Margall a spanyol föderalizmus legnagyobb teoretikusa volt. A centralizmus helyett olyan decentralizációt tartott helyesnek, amely a régiók autonómiáján és szövetségén alapul. A föderalizmust elsősorban a köztársaságpárti erők támogatták. Pi y Margall 1873-ban rövid ideig köztársasági elnök volt. Részletesen lásd: Anderle: *Megosztott Hispánia*, 90-96.

Az említett érdeklődés abban is megnyilvánul, hogy jelentéseikben a követek gyakran alkalmaznak spanyol analógiákat. Ebből a szempontból igen érdekes az a párhuzam, melyet Cayo Quiñones a velencei és a magyar tartomány, illetve Baszkföld helyzete között von:

„A lombard-velencei tartomány, de különösen Magyarország hasonló helyzetben van, mint a mi baszk tartományaink, azzal a különbséggel persze, hogy nagyobb kiterjedésűek és jelentőségük is viszonylag nagyobb, valamint az eredetük és történelmük is rendkívül antagonisztikus, amit a különféle tartományok intézményei számára mostanáig megengedett – a fent említett két tartomány reményei szerint tovább bővülő – szabad és felvilágosult szellemiség is nehezen fog majd felszámolni.”¹⁴⁴

Ayllon, a magyarországi rablások számának növekedéséről szólva a két ország földrajzi viszonyait hasonlítja össze:

„De ugyanakkor az ország földrajzi viszonyai, melyek olyannyira hasonlítanak Spanyolország némely tartományáéira, nem teszik lehetővé a hatóságok számára, hogy hatékonyan védjék a magántulajdont még egy egész zsandárhadsereggel sem, míg e gyönyörű királyság erkölcsi és anyagi újjászervezése nem érezteti hatását.”¹⁴⁵

Ayllon emellett társadalmi és politikai párhuzamokat is megemlít. Az elszegényedett kisnemességet a spanyolországi hidalgókhöz hasonlítja¹⁴⁶, 1866-ban pedig a kiegyezésre tett magyar javaslatokkal kapcsolatban

---

¹⁴⁴ H-1360/37-es számú jelentés, 1850. július 24.: “El Lombardo-Veneto y la Hungría en particular, presentan una situación analoga á la de nuestras provincias vascongadas, con la diferencia, sin embargo, de su mayor extensión e importancia aun relativas, y de un antagonismo verdadero de origen y de historia, que el espíritu ilustrado de las instituciones provinciales concedidas hasta aquí á diversas provincias, y que se espera que sea aun mas ampliado respecto á las dos mencionadas, conseguirá dificilmente desaparecer.”

¹⁴⁵ H-1361/257-es számú jelentés, 1853. április 14.: “Pero mientras tanto las condiciones topográficas de aquel pays, tan parecidas á las de algunas provincias de España, no consienten á las Autoridades proteger eficazmente la propiedad individual, ni aun con un Ejército de gendarmes, hasta que llegue á surtir sus efectos la reorganización moral y material que han emprendido de tan hermoso Reyno.”

¹⁴⁶ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13. Erről részletesebben lásd a magyar társadalmi viszonyokat bemutató fejezetet.

párhuzamot von a spanyol haladó liberálisok 1836-ban kudarcot vallott felkelésével. Úgy véli, ahogy ők nem érték el az 1812-es alkotmány restaurációját (amely helyett új alkotmányt fogadtak el 1837-ben), Magyarországon sem lehetséges az 1848-as törvények visszaállítása:

„[...] és [a magyarok ezt (P. A.)] azért akarják, hogy megerősítsék a jogfolytonosságot, ahogy Spanyolországban Argüelles, Calatrava és a modern konstitucionalizmus egyéb illusztris bajnokainak pártja akarta az 1812-es alkotmány visszaállítását.”¹⁴⁷

A magyar kérdés tehát két szempontból is fontos volt a spanyol udvar számára. Egyrészt a Habsburg Birodalom belpolitikai problémái hatással voltak külpolitikájára és következésképpen Európában elfoglalt helyére; másrészt a konkrét problémák megoldása negatív vagy pozitív például szolgálhatott a spanyol udvar számára. Ezt érzékelhetjük, amikor Ayllon beszámol azokról a kérdésekről, amelyek 1857-ben Ferenc József tervezett magyarországi látogatásával kapcsolatban foglalkoztatják az osztrák közvéleményt. Míg Bécsben az említett látogatást a birodalom egysége érdekében tett fontos lépésnek tartják, Ayllon szerint Spanyolországban „[...] azután és annak ellenére, hogy annyi forradalom és viszály volt, a Királynő utazását nem értékelnék úgy, hogy az a monarchia megerősítésének elvi eszköze volna, mivel ezt az egységet senki sem vonja kétségbe”¹⁴⁸.

Az említett analógiák jelzik, hogy a jelentéseket küldő mindenkori követ mindent elkövet azért, hogy felettesei számára világossá és áttekinthetővé tegye a Habsburg Birodalom belpolitikai viszonyait. A helyzetet elemezve a követek úgy látják, hogy Ausztriát túlságosan lekötik

---

¹⁴⁷ H-1365/80-as számú jelentés, 1866. április 28.: “[...] y [la nación húngara, A. P.] lo quiere para afianzar su principio de “continuidad legal” (Rechtscontinuität), como quería en España el partido de los Argüelles, Calatrava y otros ilustres campeones del Constitucionalismo moderno la pasajera rehabilitación de la Constitución de 1812.”

¹⁴⁸ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.: “[...] en nuestro propio país después y apesar de tantas revoluciones y vicisitudes, un viaje de la Reina no se consideraría como un medio de robustecer el principio de la unidad de la Monarquía que nadie pone en duda”.

belpolitikai problémái, melyek közül a legsúlyosabb a magyar kérdés, melynek megoldása nélkül a birodalom nem képes kifejteni a Spanyolország számára oly kívánatos külpolitikai aktivitást.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, milyen mértékben követhetők nyomon a magyar kérdés megoldását jelentő kiegyezéshez vezető események a követi jelentésekben. Előrebocsátjuk, hogy nem célunk az osztrák és magyar politikai háttér részletes elemzése, erre csupán akkor utalunk, ha a jelentések hiányosságai azt szükségessé teszik.

Az abszolutizmus évei

Az 1848-49-es magyarországi események a spanyol politika és a közvélemény érdeklődésére is joggal számíthattak.¹⁴⁹ Később ez az érdeklődés és figyelem jelentősen csökkent, de a követek jelentései nagy teret szenteltek a magyar kérdésnek. Ezt Ayllon így indokolja egy 1853 áprilisában¹⁵⁰ írt jelentésében: „Azért foglalkozom ennyire a részletekkel, mert képet adnak azokról a főbb nehézségekről, amiket Apostoli Őfelsége kormányának le kell küzdenie Magyarországon; mert Magyarország és Lombardia jelentik a birodalom belpolitikai helyzetének legfőbb nehézségét és mert végtére is, amíg ez a nehézség fennáll, Ausztria külpolitikájának ez mindig is motiváló tényezője lesz.”

Az ötvenes évek elejéről származó jelentések bemutatják az osztrák udvar integrációs törekvéseit. Többször megjelenik bennük, hogy Magyarországon a Habsburg dinasztia már mint meghódított tartományon uralkodott a „jogeljátszás elméleté”-re hivatkozva, melynek értelmében Magyarország az 1848-49-es lázadással teljes mértékben elveszítette a saját alkotmányos intézményekhez való jogait.

1850 nyarán¹⁵¹ a követ a katonai kormányzás megszüntetéséről számol be. Haynau menesztésének valódi okát a hatalomért folytatott harcban látja, mivel úgy véli, hogy Haynau olyan jogokat követelt magának, amelyek császári kiváltságokat sértettek¹⁵². Julius Haynau tábornagy, miután szabad kezet kapott, úgy ítélte meg, hogy a magyarok kedvét száz évre el kell venni a lázadástól, és erre az egyetlen jó módszernek a tömeges

---

¹⁴⁹ Erről részletesen lásd: A magyar szabadságharc megítélése...

¹⁵⁰ H-1361/257-es számú jelentés, 1853. április 14.

¹⁵¹ H-1360/37-es számú jelentés, 1850. július 24.

¹⁵² Ibidem.

kivégzéseket gondolta.¹⁵³ A minisztertanács 1849. október 26-ai tiltása után is hozott halálos ítéleteket. A terror azonban komoly következményekkel volt Ausztria nemzetközi megítélésére, így 1850 júliusában nyugállományba helyezték a „bresciai hiéna” néven ismert Haynaut¹⁵⁴, arra hivatkozva, hogy az uralkodó intézkedéseit nem hajtotta maradéktalanul végre. A magyarországi megtorlást a közvélemény felé már Haynau fellépésével magyarázták. Erről így ír a fent említett jelentésben:

„Báró Haynau irányította a császári csapatokat a Magyarország elleni hadjárat utolsó szakaszában, így őt illette a szerencse, hogy befejezze a háborút. Ezután a kormány megbízta a tartomány vezetésével, s rendkívül széleskörű hatalommal ruházta fel, amit a pacifikálás kezdeti fázisában szükségszerűnek tartottak, ám ez később hatalmi versengést keltett, majd a központi kormány és Haynau között konfliktusokhoz vezetett. A kormány számára a már meglévőkhöz társuló végső okot – úgy tűnik – az adta ehhez a döntéshez, hogy nézeteltérések támadtak egyes, a magyarországi felkelésben bűnösnek találtatott és elítélt személyek ügyében, akik kegyelmet kaptak, mivel a tábornok olyan hatáskörre tartott igényt, amely sértette a császári előjogokat.”¹⁵⁵

Érdekesek a fenti jelentés azon részletei, melyek a katonai kormányzat jogosságát elemzik. Tudvalevő, hogy Spanyolországban ekkor Nárvaez tábornok volt kormányon, és az országot csak jelentős erőfeszítésekkel tudta távol tartani a forradalmi hullámoktól. Az aktuális helyzettől eltekintve is a spanyol történelemben nagy hagyománya volt annak, hogy a katonai vezetők jelentős befolyást szerezzenek a politikai irányításban. Így Cayo

---

¹⁵³ 1850 januárjáig hozzávetőleg 120 halálos ítéletet hajtottak végre, 1200 embert börtönöztek be és 50 000 katonát kényszersoroztak be.

¹⁵⁴ Az európai közvélemény nem bocsátott meg Haynaunak. Mikor menesztése után európai körútra indult, több helyen tüntetők fogadták, sőt Londonban meg is verték.

¹⁵⁵ H-1360/37-es számú jelentés, 1850. július 24.

Quiñones de León ügyvivő¹⁵⁶ számára nem idegen az a jelenség, hogy a hadsereg nehezen mond le a már megszerzett politikai szerepről:

„Az intézkedés hatása a hadseregre még kétségesebb, nem is annyira a tábornok személyéhez való ragaszkodás, mint inkább amiatt, hogy a kormányzat eltökéltnak látszik, hogy visszaszerzi az őt megillető hatalmat. Ez bizonyára egyre érzékenyebben érinti majd a katonákat, ahogy a kedélyek megnyugszanak, és a helyzet stabilizálódik.

Közzsájon forgott – s úgy tűnik igaz is –, hogy Radetzky marsallt érzékenyen érintette ez a döntés, meg ami e mögött van, s lemondásában, amit öregségére és betegségére hivatkozva nyújtott be, többek között ez is szerepet játszott; lemondását azonban nem fogadták el, és nem is fogják.”¹⁵⁷

Luis López de la Torre Ayllon 1852-ben veszi át a bécsi misszió vezetését, és az ő jelentéseiben már több értékeléssel találkozunk. Megérkezése után, március 12-én részletes értékelő jelentésben mutatja be Ausztria kül- és belpolitikai helyzetét. A hatályon kívül helyezett olmützi alkotmányt egyenesen nevetséges kísérletnek tartja:

„Azonban bizonyára még az alkotmányos liberálisok között sem akad senki, aki őszintén hiányolná a formátlan és torz március 4-ei alkotmányt, melynek egyik hátránya az volt, hogy olyan parlamentet hozott volna létre, amely különféle nemzetiségű és egyúttal olyan kevésbé művelt képviselőkől állt volna, hogy több nyelven beszélő miniszterek híján sohasem értették volna meg a kormányt, egy seregnyi tolmács nélkül pedig egymást. Ha létezik monarchia Európában, ahol lehetetlen megvalósítani az angol képviseleti rendszert, az minden bizonnyal Ausztria; ezzel magyarázható Schwarzenberg herceg egyik legtermészetesebb politikai törekvése is, azaz,

---

¹⁵⁶ Duque de Gor távozása és Salvador Zea Bermúdez megérkezése között 1850. április 15-étől október 20-áig ügyvivőként irányította a bécsi követséget, ahol addig titkárként dolgozott. A következő évben ő is elhagyta Bécset. 1857-ben a *Guía de Forasteros* adatai szerint a frankfurti követséget irányította.

¹⁵⁷ H-1360/37-es számú jelentés, 1850. július 24.

hogy rontsa a hitelét a más országokban működő rendszereknek, mivelhogy a sajátjában nem hogy nem akarja, de nem is tudja bevezetni anélkül, hogy a monarchia egységét rossz hírbe ne hozná egy ilyen nevetséges alkotmányos egység kísérletével.”¹⁵⁸

Az olmützi alkotmány soha nem lépett érvénybe. A mögött a látszólagos törekvés mögött, hogy összeegyeztessék az alkotmányos kormányzatot a centralizációval, az abszolutista kormányzás lehetőségei is adottak voltak. A tartományi gyűlések és országgyűlések mellett központi kormány és parlament is működött volna, és, igaz bizonyos korlátozásokkal, rögzítette az uralkodói előjogokat és a rendeleti kormányzás lehetőségét, hisz maga az alkotmány is így született. Az 1851. december 31-ei szilveszteri pátens már a meglévő gyakorlatot szentesítve nyitott utat az abszolutisztikus és centralizációs törekvéseknek: a törvényhozói és végrehajtó hatalom visszakerült az uralkodó kezébe, a tartományokban helytartó útján gyakorolta a hatalmat és a birodalmi miniszterek is neki tartoztak felelőséggel. Nem meglepő, hogy a spanyol diplomata megértően viszonyul az alkotmányos kísérlet bukásához, hiszen Spanyolországban a XIX. század első felében egymást követik az ilyen kudarcok. Az egymást követő alkotmányok általában lerontják az előzőt és a liberális kormányzat vagy zűrzavarba, vagy konzervatív reakcióba torkollik. Az aktuális időszakban Spanyolország is egyre konzervatívabb irányba tolódik el.

A politikai erőviszonyokat bemutatva leginkább a Kübeck báró által képviselt, az uralkodói abszolút hatalmat és az uralkodói felségjogokat kiterjeszteni kívánó irányvonallal szimpatizál, magát Kübeck bárót „talán a birodalom legtapasztaltabb és az adminisztrációról legtöbbet tudó emberének” nevezi.

Beszél a Schwarzenberg-kormány központosító törekvéseiről, magyarországi politikájáról is:

---

¹⁵⁸ H-1360/7-es számú jelentés, 1852. március 12.

„Magyarországgal kapcsolatban a Schwarzenberg-kabinet már nemcsak a politikai, hanem a közigazgatási centralizációt is szem előtt tartja, ami ellentétben áll az udvarban befolyással rendelkező magyar mágnások felfogásával, és így ez a mostani helyzet egyik legbonyolultabb problémáját jelenti. A jelenlegi kormány bevallott törekvése, hogy Szent István királyságát meghódított országgént kezelje, ami lehetővé teszi, hogy bevezessék mindazokat a szervezeti és alkotmányos változtatásokat, amelyeket a birodalommal való szoros egysége megkövetel. Ugyanakkor létezik az a kevésbé kimondott, de nem kevésbé határozott szándék is, hogy amennyire csak tudják, germanizálják Magyarországot.”¹⁵⁹

A kormányon belül kétféle magatartást különböztet meg. Egyrészt megemlíti, hogy azok számára, „akik részben a forradalomnak köszönhetik felemelkedésüket, mint például Bach, Baumgartner, Kraus, Thun és Thinnfeld miniszterek, természetesnek tűnik a centralizáció gondolata még egy olyan erőteljes és a némettől annyira különböző nemzetiség esetében is, mint a magyar, s az sem furcsa, hogy meg akarják menteni az enyészettől az úgynevezett 48-as vívmányoknak azt a csekély maradványát, amit az egyre erősödő reakció még eltűr.”¹⁶⁰ Ezeknél a politikusoknál Ayllon elsődlegesnek ítéli meg azt a törekvést, hogy a liberalizmus vívmányaiból minél többet felhasználva a polgári átalakulás kiteljesedését segítsék, úgy hogy eközben a centralizáció is érvényesülni tudjon. A neoabszolutizmus kiépülése együtt járt a liberális szabadságjogok korlátozásával, a liberális gondolatokból teljes mértékben csak a gazdasági szabadság

---

¹⁵⁹ H-1360/7-es számú jelentés, 1852. március 12.: “Respecto de la Hungría prevalecen hace tiempo en el Gabinete Schwartzberg ideas de centralizacion no solo política sino administrativa [...]. La pretension declarada del Gobierno actual es tratar á la Monarquía de Sn. Esteban como pays conquistado para todas las modificaciones orgánicas y constitucionales que exige su íntima union con el Imperio. Menos declarada aunque no menos positiva existe al propio tiempo la pretension de germanizar todo lo posible á la Hungría.”

¹⁶⁰ Ibidem.

érvényesülhetett. Másrészt Schwarzenberg cselekedetei kapcsán az azok mögött rejlő nemzeti büszkeségről beszél:

„Schwarzenberg hercegben viszont ezek az elképzelések nem annyira meggyőződésből vagy politikai előítéletből születnek, mint inkább nemzeti büszkeségből vagy ugyanabból az indulatból, ami arra vitte az osztrákokat, hogy a legnagyobb szigorral bánjanak el azokkal a magyar katonákkal, akik az oroszok előtt tették le a fegyvert, míg akik az osztrákoknak adták meg magukat, azok felé engedékenységet és kegyelmet mutattak¹⁶¹.”

A Bécsben tartózkodó magyar arisztokratákat úgy mutatja be, mint a birodalom föderatív átalakításának legfőbb híveit, akiknek a centralista irányzattal összevetve nem sok sikert jósol.

„Akárhogy is, úgy tűnik, Magyarország kevés vagy inkább semmilyen politikai engedményt sem remélhet a jelenlegi kabinettől, s a Bécsben nemrég óta folyó nyílt tárgyalásoktól, amiket azért szerveztek, hogy meghallgassák és írásba foglalják olyan, vagyonuk vagy az ország közigazgatásában betöltött vezető tisztségük folytán kiemelkedő és befolyásos magyar főurak, mint Apponyi, Zichy, Czirák és mások véleményét a királyság újjászervezéséről, semmi vagy csak nagyon csekély eredmény várható.”¹⁶²

A kormány magyarországi politikájával kapcsolatban olvashatunk annak anyagi előnyeiről is:

„Hasonlóképpen figyelembe lehetne venni, hogy Magyarország a teljes osztrák monarchia több mint egyharmad részét teszi ki, s lakóinak harcos szelleme és földjének termékenysége miatt talán a legjelentősebb terület is egyben. Azonban nagyon erős anyagi érdek fűződik ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyják követeléseiket, mivel a magyarok is kötelesek adót fizetni, így mindenféle megkülönböztetés nélkül a só és a dohány

---

¹⁶¹ Ibidem. Ayllon valószínűleg Klapka Györgyre és a komáromi vár védőire gondol. Hisz 1849 augusztusában Görgey Artúr azért is választotta az oroszok előtti fegyverletételt, mert ismertté vált, hogy az osztrákok Lipótváránál fogságba esett tiszteket végeztek ki.

¹⁶² Ibidem.

ugyanolyan monopolizált termék, mint a birodalom egyes tartományaiban, s ez a rendszer egyharmad résszel megnöveli az állam bevételeit.”¹⁶³

A jelentés részletessége ellenére, mivel még egy hónapja sem tartózkodott Bécsben¹⁶⁴, Ayllon természetesen óvatosan fogalmaz és nem von le komolyabb következtetéseket: „Magam még nem merek véleményt formálni ez ügyben. Schwarzenberg politikája végződhet jól is meg rosszul is: ez még nem dőlt el”.¹⁶⁵

A magyar kérdés fontosságát felismerve a későbbi jelentéseiben nem csupán a kormányzati intézkedésekről és a politikai erőviszonyok változásáról olvashatunk, hanem a követ igyekszik minél szélesebb képet nyújtani a magyarországi viszonyokról.

Több jelentésében részletesen beszámol az 1853. február 18-ei Libényi János által Ferenc József ellen megkísérelt merényletről és az azt követő letartóztatásokról, hangsúlyozva, hogy az érintettek „valamennyien többé-kevésbé érintettek voltak különböző mesterkedésekben és a Kossuth Lajossal folytatott titkos levelezésben¹⁶⁶”. A függetlenségi szervezkedések és az azt támogató emigráció szerepeltetése a jelentésekben két okkal is magyarázható. Egyfelől beszámol a közvélemény érdeklődését felkeltő eseményekről, mint például Türr István bukaresti letartóztatása, amellyel kapcsolatban Ayllon megemlíti, hogy a politikai menekültek viselkedése még Angliában is felháborodást vált ki: „Megelégszem azzal, hogy felhívjam Excellenciás Uram figyelmét arra, hogy milyen rosszkor történt ez az incidens¹⁶⁷, amikor Őfelsége Viktória királynő kormánya éppen megtorló intézkedéseket akart elfogadtatni a parlamentben, amit az Angliában

---

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ 1852. február 23-án érkezett meg állomáshelyére.

¹⁶⁵ Ibidem.

¹⁶⁶ H-1361/257. számú jelentés, 1853. április 14.: “todos aparecían mas ó menos complicados en maquinaciones y correspondencias secretas con Luis Kossuth”.

¹⁶⁷ Türr István a brit hadsereg ezredesként tartózkodott Bukarestben, ezért az angolok tiltakoztak letartóztatása ellen.

tartózkodó politikai menekültek manapság egyre növekvő arcátlansága követel meg.”¹⁶⁸ Ayllon álláspontja egyértelműen jelzi, milyen rossz véleménnyel van az emigráció tevékenységéről, mely nemcsak a belpolitikai bizonytalanságot fokozza, hanem egy adott ország külpolitikai megítélésére és kapcsolataira is rossz hatással van.

Másfelől mind a spanyol követnek, mind a konzuloknak feladata a spanyol karlista emigráció figyelése, így érzékenyebb is a téma iránt. A terület érzékenységet jelzi, hogy a sokszor kritikus hangnemet használó Ayllon e kényes témához nagyon óvatosan közelít, igyekszik a hírek élet elvenni.

„Ha pedig a trónkövetelő családtagjait időnként figyelmükkel tüntetik ki a császári ház tagjai, ahogy az legutóbb is történt Don Fernando de Borbón y Braganzával, akit – mint kiderül – az ifjú császár legutóbbi trieszti útján egyszer-kétszer meghívott ebédelni, nos, ez véleményem szerint annak köszönhető, hogy a fent említettekkel személyes baráti viszonyt tartanak fenn még Don Carlos salzburgi tartózkodása idejéből, valamint egyéb szempontoknak, amiket az osztrák államnak figyelembe kell vennie, és annak a természetes és jogos tiszteletnek, amellyel a Habsburg-ház a Bourbon-család felé mindig is fordult.”¹⁶⁹

A magyar közbiztonságot kritikusnak mutatja be: megnőtt a rablások száma, a hatóságok tehetetlenek. A rablóbandákat közvetlen összefüggésbe hozza a szabadságharc résztvevőivel, ami annak is betudható, hogy Rózsa Sándornak szerepet szántak a függetlenségi szervezkedésekben és az osztrák hatóságok is mint a felforgató párt tagját körözik. Az a megjegyzése is, amely szerint „eredményesnek tűnik a kormánynak az újonnan kibocsátott

---

¹⁶⁸ H-1361/735. számú jelentés, 1854. november 17.: „Me contentaré con llamar la atencion de V. E. sobre lo intempestivamente que viene semejante incidente para ayudar al Ministerio de S. M. la Reina Victoria á alcanzar del Parlamento las medidas represivas que reclama en el dia la creciente procacidad de los refugiados políticos en Inglaterra.”

¹⁶⁹ H-1360/7-es számú jelentés, 1852. március 12.

rendelete, amely ugyanazt a büntetést rója ki a rablókra, és azokra is, akik őket rejtegetik”,¹⁷⁰ a rablóbandák és a vesztes szabadságharc bujdosóinak azonos kezelésére utal.

Olvashatunk a jelentésekben Magyarország átszervezéséről, illetve a polgári átalakulás kérdéséről. Ayllon a problémát két oldalról megközelítve, mindkét felet kritikával illetve keresi a sikertelenség okát. Szerinte az osztrák hatóságok nem mindig a legmegfelelőbb módszereket alkalmazzák:

„Persze az idáig alkalmazott eszközök és módok, amelyekkel ezt végre akarják hajtani, nem mindig a legalkalmasabbak arra, hogy megnyerjék a magyar nép jóindulatát. A kormány, talán kényszerből, a polgári közigazgatást német, cseh és lengyel alkalmazottakra bízta, akik néha nem beszélik az ország nyelvét, s akiket csekély tehetségük gyakran sodor a pozíciójukkal való visszaélés helyzetébe.”¹⁷¹

A jelentés írója érzékelteti, hogy a magyar középrétegek távol maradnak a hivatalvállalástól, ezért más nemzetiségű hivatalnokokat alkalmaznak. Probléma az is, hogy a nemesség kormányzatellenes az alsóbb néprétegek pedig „szellemi műveltség hiányában nem képesek megérteni, hogy az újjászervezés mennyi hasznot hozna nekik.” Köztük ellenállást vált ki a pénzben fizetendő adók növekedése és a különböző állami monopóliumok, megjelenése, elsősorban a dohányé¹⁷².

1854 áprilisában, amikor a szükségállapot küszöbön álló megszüntetéséről szól, meglepőnek tartja ezt a lépést:

„Egyesek úgy látják, hogy ezzel a rendelettel akarják megnyerni ezeket a népeket, hogy bebizonyítsák, bíznak a hűségükben; ezt a bizalmat a galíciaiak minden bizonnyal meg is érdemlik, a magyarokat illetően azonban meglepő, ha azt nézzük, hogy még az utóbbi időben is rengeteg halálos ítélet

---

¹⁷⁰ H-1361/257-es számú jelentés, 1853. április 14.

¹⁷¹ Ibidem

¹⁷² Ibidem.

szerepel a hivatalos napilapok hasábjain. Mások ebben a rendeletben az uralkodói kegyelem megnyilvánulását látják, ami egy hamarosan bekövetkező örvendetes eseménynek köszönhető.”¹⁷³ Természetesen az abszolutizmus látszólagos enyhítésére elsősorban a krími háború kitörése miatt volt szükség, nem annyira Ferenc József közelgő házassága¹⁷⁴ miatt. Sőt az ostromállapotot olyan korlátozásokkal szüntették meg, hogy ez valójában nem hozott lényeges változást.

1857-ben változás történik a bécsi követség élén. Ayllon Lisszabonban lesz követ, majd másfél év múlva visszatér Bécsbe. Őt Manuel Bermúdez de Castro váltja, akinek ez az egy diplomáciai megbízása van, Bécsben alig tölt többet két hónapnál, hisz részt kíván venni a Cortes munkájában¹⁷⁵. Rövid bécsi tartózkodása alatt mégis igyekszik átfogó képet nyújtani, nézőpontján érződik, hogy a belpolitikában jártas, elsősorban ez iránt érdeklődő politikus jelentéseit olvassuk, melyeken átszűrődik, hogy a konzervatív Ayllont egy liberális elveket valló követ váltotta fel.

Részletes portrét rajzol az uralkodóról, több nézőpontot is bemutatva. Elmondja, hogy sem édesanyja, Zsófia főhercegnő, sem miniszterei által nem hagyja magát befolyásolni, „szilárd és energikus, különleges jellem, nem hátrál meg a veszély óráiban, nem félemlítik meg a forradalmak fenyegetései sem. Dolgos és szorgalmas, a közügyeket lelkiismeretesen intézi, különösen akkor, ha azok a hadsereggel vagy annak szervezetével kapcsolatosak; céljai elérésében kitartó, nem hagyja, hogy az intrikák eltereljék elhatározásaitól, kidolgozott terveitől. Hatalmára féltékenyen vigyáz és senkivel sem osztja

---

¹⁷³ H-1361/434-es számú jelentés, 1854. április 14.: “Pretenden columbrar algunos en semeiante medida el deseo de congraciarse aquellos habitantes, en vista de la indicada crentualidad, dandoles tan señalada prueba de confianza en su lealtad, confianza que no desmerecen ciertamente los de Galitzia, pero que no deja de sorprender respecto de los Húngaros al observar todavia como recientemente numerosas sentencias de muerte las columnas de los diarios oficiales.”

¹⁷⁴ A házasságkötésre 1854. április 24-én került sor.

¹⁷⁵ Castro Jérez de la Frontera képviselőjeként engedélyt kap, hogy a Cortes üléséhez idejére visszatérjen Madridba.

meg azt.”¹⁷⁶ Hosszasan elemzi népszerűtlenségének okait. A középosztály nehezményezi, hogy hiányzik belőle a jóakarat és a figyelmesség, és, hogy mindig katonai uniformisban jelenik meg. A nemesség előjogainak elvesztését panaszolja, és mélységes ellenszenvet érez az Alexander Bach által bevezetett intézkedésekkel szemben. A katonai vezetés befolyásának esetleges csökkenésétől tart. Hozzáteszi azonban, hogy „mégis kevesen vannak, akik nyilvánosan bírálni merik a hatalom tetteit és terveit, akár félelemből, akár a tekintély és az engedelmisség régi megszokásából.”¹⁷⁷ Majd, mintegy az uralkodói portré lezárásaként egy komoly bírálatot ismertet Ferenc Józsefről, amelyet egy Metternich belső köréhez tartozó embertől hallott, így azt a herceg véleményeként közli: „a császár nem népszerű, mind túlzott komolysága miatt, mind pedig azért, mert nélkülözi az igazi tehetséget; önhitt, konok, csökönyös maradt, aki bár mindent meg akar érteni, nem ért meg semmit, nem hallgat a tapasztalt emberek tanácsaira”.¹⁷⁸ A bírálatok ellenére a sok nézőpontból bemutatott fiatal uralkodóról megalkotott végső képe a népéért aggódó, felelőséget vállaló vezetőé, akit még fiatal kora és a politikai körülmények és örökségek nagyban befolyásolnak és nehezítik uralkodását. „S ezt az eredményt¹⁷⁹ nem annak kell tulajdonítani, hogy hiányoznék a császárból a jóakarat, vagy hogy nem élne benne az alattvalóiról való fáradhatatlan gondoskodás. A baj a dolgok lényegében van, s ebben a helyzetben mindaz az akaraterő és jóindulat, amivel az uralkodó meg van áldva sem elég ahhoz, hogy kitörölje a múlt emlékét és orvosolja a jelen bajait.”¹⁸⁰ Az 1857. április 24-én küldött

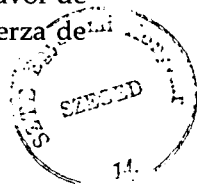
¹⁷⁶ H-1362/45.-ös számú jelentés, 1857. április 24.

¹⁷⁷ Ibidem.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Itt a magyarországi helyzetre utal. Ferenc József közelgő körútjával kapcsolatban azt latolgatja, hogy mennyiben enyhíthetné az uralkodó személyes jelenléte a feszült viszonyt.

¹⁸⁰ H-1362/45. számú jelentés, 1857. április 24.: “Y no habrá que atribuir estos resultados á falta de buena voluntad en el Emperador, ni á que no le anime una viva solicitud en favor de sus súbditos; pero el mal está en la esencia misma de las cosas, y en que toda la fuerza de

jelentésének zárásaként is egy tiszteletre és szeretetre méltó uralkodó képét jeleníti meg: „elfogadva a kormányzat formáját, valamint a birodalom természetét és helyzetét, biztonsággal elmondható, hogy a neki tulajdonított hibák ellenére – amelyek szerintem nem hibák, csupán személyes tulajdonságainak eltúlzásai – I. Ferenc József császár az uralkodás minden szükséges feltételével rendelkezik, minden szempontból népének megbecsülésre, tiszteletre és szeretetre méltó uralkodója.”¹⁸¹ Ugyanakkor az a kép, amely Ferenc Józsefről kirajzolódik előttünk, a fiatal, néha hibázó, a nehéz történelmi örökséggel és külpolitikai gondokkal küzdő, de jóakarátú és tehetséges uralkodóé óhatatlanul is eszünkbe juttatja, a fiatal spanyol királynő, II. Izabella botrányokkal és nehézségekkel teli uralkodását. Olvasva a jelentések folyamatos spanyol párhuzamait, még jobban érződik a követ szándéka, hogy saját uralkodója iránti tiszteletét is kifejezze.

Több, a Ferenc Józseféhez hasonlóan részletes és árnyalt képet nem találunk Castro jelentéseiben, de a politikai élet más szereplőiről is küld rövid, értékelő jellemzéseket. Érdekes, mennyire eltérő az a kép, amelyet ő rajzol Metternichről:

„Az 1815-től igazából uralkodó Metternich herceg nagy tehetsége és tapasztalata ellenére nem értette meg, hogy tennie kellett volna valamit annak érdekében, hogy megakadályozza a birodalmat alkotó különböző nemzeteket összefogó kötelékek fellazulását. Könnyű volt harminchárom békés éven át kormányozni, ami 1848-ig tartott; de olyan gyenge volt műve, melyet ezalatt a hosszú, békés időszak alatt felépített, hogy alig érintette meg a forradalom szele, a földdel tette egyenlővé a nagy monarchia egész építményét. Annyira vak és önhitt volt a herceg, hogy amikor már a fejét követelték, még mindig nem akarta elhinni, hogy forradalom tört ki.”¹⁸²

---

voluntad y todo el buen deseo de que se halla dotado este Soberano nos son bastantes para borrar los recuerdos de lo pasado, ni remediar los males presentes”.

¹⁸¹ H-1362/45-ös számú jelentés, 1857. április 24.

¹⁸² Ibidem.

Ayllon jelentéseiben Metternich viszont igazodási pontként van jelen, véleménye fontos kiindulópont a követ számára. A nézőpontbeli különbség több okkal is magyarázható. A két követ között jelentős a korkülönbség,¹⁸³ emellett Ayllon hosszú évek óta személyesen ismeri Metternichet. A két követ politikai nézetei is eltérőek, Castro a mérsékelt liberális párt tagja, Ayllon nála konzervatívabb elveket vall.

Castro kísérletet tesz arra is, hogy felmérje a birodalom helyzetét, az ott uralkodó közvéleményt, és értékelje a kormányzat tevékenységének esetleges következményeit, hatásait.

Ausztria jövőjét vizsgálva borús képet fest. Úgy gondolja a nacionalizmus eszméjének megjelenése a soknemzetiségű birodalom fenntartásában komoly nehézséget okoz. Ezt mutatja az alábbi, korábban már idézett részlet:

„[...] ez a birodalom nem más, mint formátlan keveréke különböző nemzetiségeknek és fajoknak, amelyeknek megvan a saját, eltérő eredetük, hagyományaik, szokásaik, hitük. Egybetartásuk eddig könnyű lehetett, amíg nem hatoltak be azok az eszmék, melyek a múlt század óta terjednek. De miután a függetlenség és a nemzet eszméi beszűrődtek, egyre nehezebb lesz ezt az egységet fenntartani, főleg azután, hogy egyesek lázadásai vagy mások ellenállása miatt kölcsönös sérelmek születtek, és elveszett az uralkodó tekintélyébe vetett régi tisztelet és bizalom, ami egyes-egyedül szolgálhatott volna arra, hogy az egymással annyira ellentétes elemeket összekösse.”¹⁸⁴

A XIX. század második felében, hiába rendelkezett Ausztriában komoly hagyományokkal, az abszolutizmus már nem talál társadalmi támogatottságra. A liberalizmus eszméjének elterjedése a társadalmi osztályok politikai öntudatra ébredésével járt együtt. A centralizációt is csak az osztrák-német lakosság támogatta. Castro jogosan teszi fel a kérdést, hogy

---

¹⁸³ Ayllon 1799-ben, Castro 1811-ben született.

¹⁸⁴ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.

a dinasztikus elv mennyire tartósan tarthat össze egy soknemzetiségű birodalmat. Bemutatja, hogy az osztrák kormányzat a centralizáció és a germanizáció túlzó alkalmazásával igyekszik fenntartani az egységet:

„Hogy elkerülje az 1848-ashoz hasonló események ismétlődését, s hogy megelőzze a régi monarchia szétesését, báró Bach belügyminiszter, aki öfelségénél nagy befolyással bír, olyan rendszer bevezetését javasolta, amely a teljes központosításon és a birodalom összes tartományának egyenlőségén alapul. Kétségkívül hasznos kezdeményezés, de sajnos megvalósíthatatlan egy ilyen birodalomban, amelyet 13 vagy 14 különböző nemzetiség alkot, és ahol 5 vagy 6-féle hitet vallanak.

E rendszer következményeként megszüntették a régi magyar alkotmányt, eltörölték a nemesi előjogokat, kizárólag németeket neveztek ki a hatósági posztokra, ugyanazon adókat vezették be, mint amit Ausztriában is fizetnek. Túlzó lett az igény, hogy kiirtsák a magyar nyelvet, megtiltva annak tanítását az iskolákban. Excellenciás uram könnyen felismerheti, hogy mindezen rendeletek nem gyakorolhatnak pozitív hatást, hisz egy olyan országról van szó, amelyik alig nyolc éve 250.000 embert állított fegyverbe, hogy a függetlenségéért harcoljon, s amelyik, miután szörnyű erőfeszítések árán legyőzetett, az utolsó pillanatig ellenállt, s inkább az orosz fővezérnek adta meg magát, mint az osztrák tábornokoknak.”¹⁸⁵

A jelentés megírásakor a követ még nem tartózkodik két hónapja sem Bécsben, így nem meglepőek pontatlanságai. Így például nem igaz, hogy megtiltották a magyar nyelv használatát. A közép- és felsőoktatásban volt kötelező a német nyelv oktatása, illetve a tantárgyak többségét is németül kellett tanítani, de még ezt sem tudta minden intézmény megvalósítani.¹⁸⁶ A centralizációs elképzeléseket a nemzetiségi és vallási sokféleség miatt,

---

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ A magyarországi 80 gimnáziumból 50 magyar, 9 német, 18 vegyes, 1 szlovén, 1 szlovák és 1 román tannyelvű volt. Berzeviczy, II. kötet, 133.

valamint a magyar ellenállás miatt is megvalósíthatatlannak tartja, mint liberális politikus más megoldásokat vél sikeresebbnek és hatékonyabbnak. Azzal, hogy jelentései nem mutathatnak pontos képet, maga Castro is tisztában van, ezt jelzi is, és legfőbb okként, természetesen a Bécsben töltött rövid idő mellett, a liberális szabadságjogok, a többi között a sajtószabadság háttérbe szorítását gondolja felfedezni:

„Másképp csak időigényes, erős állhatatossággal lehet megismerni az igazi közvéleményt egy olyan országban, ahol bár látszólag sajtószabadság van, igen szigorúak a kormányzati hatalom módszerei ahhoz, hogy senki se merészeljen írni, csak olyan formában, amely nem kockázatos; ahol az újságok nem bírnak jelentőséggel, és végül, ahol nem léteznek olyan intézmények, ahol alkalom lenne vitatkozni, vagy amelyek ösztönöznék az alattvalókat, hogy többé-kevésbé aktívan részt vegyenek a közügyekben (bár jogukban áll), illetve amelyek arra szolgálnának, hogy feltárják és elmélyítsék a kormányzottaknak a kormány politikai és adminisztratív tevékenységébe vetett bizalmát.

Itt nem létezik más hatalom, csak a koronáé. A kül- és belpolitika, a béke vagy háború, a pénzügy minden bonyolult részletével, a közigazgatás a legfelső szinttől a legfinomabb részletig, a hadsereg, a haditengerészet, a közmunkák, mindaz, ami a kormány célját alkotja ebben a kiterjedt birodalomban, kizárólag az uralkodóra tartozik, aki konzultál és meghallgatja tanácsosait vagy titkárait, amikor azt szükségesnek tartja, de egyedül az ő akarata érvényesül minden döntésben.”¹⁸⁷

A jelentéseket olvasva nem feledkezhetünk meg a követek azon feladatáról, hogy elősegítsék a két ország kapcsolatának szorosabbá tételét, egy esetleges szövetség létrehozását. Ebből a szempontból érdekes, milyennek látja Castro a két ország helyzetét a többi európai hatalomhoz képest, milyennek látja Ausztria megítélését, külpolitikai erejét. 1857-ben,

---

¹⁸⁷ H-1362/45-ös számú jelentés, 1857. április 24.

Ferenc József magyarországi látogatása előtt az esemény lehetséges hatásairól beszélve csodálkozik azon, hogy mekkora jelentőséget tulajdonítanak az utazásnak, mintegy a monarchia elvi megerősítésének eszközéül felfogva azt. Összehasonlítva több más európai országgal, utal például Nagy-Britannia esetében az ír-kérdésre, míg Spanyolország esetében megállapítja, hogy ott az egységet senki nem kérdőjelezné meg.¹⁸⁸ Emellett több ízben hangsúlyozza Ausztria gyengeségét. A magyar szabadságharcot említve kiemeli, hogy a magyar seregeket csak orosz segítséggel sikerült legyőzni¹⁸⁹ és a magyar kérdés maradt a birodalom egyik legsúlyosabb problémája, mivel „senki sem hiszi, hogy elmúlt volna az a szellemiség, amely arra sarkalta Magyarországot, hogy kiváljon a birodalomból”¹⁹⁰. Véleménye szerint a másik súlyos probléma a fenyegető államcsőd¹⁹¹, amely mellett az egyre emelkedő adóterhek¹⁹² is tovább fokozzák a belső elégedetlenséget:

„Újabb panaszok születnek, de már nem is az adók miatt, amit fizetnek, hanem azért, mert azokat egy olyan nagy létszámú hadsereg fenntartására fordítják, ami elemészti a birodalom csaknem összes anyagi erőforrását. [...] Ami pedig a terhek enyhítését illeti, teljesen

---

¹⁸⁸ Az 1868-as forradalom után bekövetkezett események, mind az ország városköztársaságokra való szétesése, mind az 1872-ben kirobbant karlista háború jelzik, hogy az egység közel nem volt olyan szilárd, mint arra Castro utalt.

¹⁸⁹ „Ausztria hatalma összeomlott volna, ha Oroszország nem lép közbe és nem segít.”

¹⁹⁰ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.: “[...] nadie cree que desde entonces haya desaparecido aquel espíritu que impulsó a la Hungría a separarse del Imperio”.

¹⁹¹ Az 1850-es évekre az addig is pénzügyi válsággal küzdő Ausztria helyzete súlyos lett, az államháztartás folyamatosan deficitet mutatott. Ennek éves összege 1851-ben 69 millió, 1855-ben 139 millió volt. Az államadósság az 1849-es 1.200 millióról 1858-ra 2.292 millióra emelkedett. Lásd: Beksics, 531-533, illetve Magyarország története 6/1 544-548.

¹⁹² 1848 előtt a Magyarországról származó egyenes és közvetett adók összege 9,5 millió volt, ez 1850-ben 39 millióra, majd 1857-ben 107 millióra nőtt. Míg 1848 előtt a tiszta jövedelem 4%-át kellett befizetni, ez később 16%-ra, majd 20 %-ra nőtt. Lásd: Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás, 1711-1867, (Magyarok Európában III.)*, Budapest, Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990, (a továbbiakban: Kosáry), 387.

összeegyeztethetetlennek tűnik a pénzügyi helyzettel, melyet egy többé-kevésbé jelentős, de mindig is számításba vett éves deficit terhel.”¹⁹³

Az államcsőd súlyosságának kiemelésében, anélkül, hogy megkérdőjeleznénk a valóban komoly probléma fontosságát, szintén Spanyolország kedvezőbb megítélésének szándékát láthatjuk, hisz az I. karlista háború végére felgyülemelő jelentős spanyol államadósságot az 50-es évekre sikerül jelentősen mérsékelni. A jelentések emellett azt is sugallják, hogy azok a jelentős költségek, amelyeket a hatalmas hadsereg, a titkosrendőrség és a hivatalnokszerkezet fenntartása felemészt, Ausztriát nem csupán csődbe vihetik, hanem külpolitikai mozgásterét és lehetőségeit is jelentősen beszűkítik.

1858 szeptemberétől újra Ayllon vezeti a bécsi követséget. November 14-én átfogó jelentést ír a monarchia belpolitikájáról. A magyarországi helyzethez kapcsolódó megjegyzései nagyrészt hasonlítanak az 1853-ban megállapítottakhoz. Az elégedetlenség legfőbb okaként a közigazgatás átszervezésének problémáit, valamint az adófajták átalakulását és emelkedését jelöli meg.

„E bajok közül az első számomra orvosolhatatlannak tűnik mindaddig, amíg a magyar nemest önteltsége és általános műveletlensége távol tartja a köztisztviselőktől. A kormány, hogy leküzdje a magyar tisztviselők hiányából fakadó problémát, kénytelen németekhez, csehekhez, lengyelekhez folyamodni; ám ezek általában nem ismerik a helyi szokásokat, sőt az ország nyelvét sem, és nemzeti öltözetüket viselve a nevetség tárgyai.”¹⁹⁴ Honoráriumuk nagyon csekély, s legtöbbször nem rendelkeznek megfelelő közigazgatási képzettséggel, így nem tudnak bánni a helyi lakosokkal, s a közigazgatás érdekeit sem tudják megvédeni. S mintha e

---

¹⁹³ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.

¹⁹⁴ A hivatalnokokat Bach-huszároknak csúfolták viseletük miatt: atillát, kunkalapot és görbe kardot viseltek, a gombokat azonban kétféjű sas díszítette.

nehézségek nem lennének elegendőek, hogy rontsák az adminisztráció tekintélyét, a kormányzó főherceg¹⁹⁵ az udvarban oly divatos katonai irányítás gondolatának híve, és mindig kész arra, hogy a magyar arisztokrácia igényeinek kedvezzen, ezért a civil hatóságokat teljesen lebecsüli és minden alkalommal mellőzi.”¹⁹⁶

E sorokban már sokkal erősebb magyarellenesség érezhető. A nemességet műveletlensége miatt alkalmatlannak tartja a hivatalviselésre, és úgy tűnik, nem látja, hogy a közigazgatástól való távolmaradásuknak politikai okai vannak. A parasztság helyzetét már orvosolhatónak gondolja, hisz az, ha lassan is, fel fogja ismerni, hogy a gazdasági fejlődésnek és a vasúthálózat növekedésének¹⁹⁷ köszönhetően folyamatosan javul a helyzete.

A közbiztonságot kritikusnak írja le, mely veszélyezteti a magyarországi birtokok működését. A földbirtokokat rosszul jövedelmezőnek mutatja be, a magyar intézők gyakori visszaéléseit említi. Jelentésében az ismeretségi köréhez tartozó, főleg külföldi tulajdonosok példájáról beszél, hangsúlyozva, hogy e nehézségek őket sújtják a legjobban. Az általa leírt esetek napjainkban már nem ellenőrizhetőek, de mindenképpen túlzottnak kell azokat minősíteni, hisz ebben az időszakban a magyar mezőgazdaság a gabonakonjunktúra előnyeit élvezte. A betakarított búza mennyisége a korabeli becslések alapján 1847 és 1868 között megkétszereződött. A nagybirtokokon megindult a gépesítés, sorra vezették be a modern technológiákat.

A magyarellenessége ellenére, a kormányzat tevékenységét sem tartja elégségesnek. Nem látja, hogy az megfelelő elképzelésekkel rendelkezne a helyzet orvoslására:

---

¹⁹⁵ Albrecht főherceg 1851 és 1860 között volt Magyarország katonai és polgári kormányzója.

¹⁹⁶ H-1362/27-es számú jelentés, 1858. november 14.

¹⁹⁷ Nem véletlenül emeli ki a vasúthálózat növekedését, hisz ezekben az években a spanyol vasúthálózat 6.000 km-rel lett hosszabb. A magyar vasúthálózat 1849 és 1865 között 178 km-ről 2.158 km-re nőtt. Lásd Kosáry, 389.

„E súlyos problémákra a kormány egyenlőre nem talál más ellenszert, mint a német bevándorlást, amit az összes lehetséges eszközzel támogat, valamint nagyszerű csendőrségének erőfeszítéseit, amelynek létszáma, annak ellenére, hogy jelenleg eléri a 25 ezer főt, sajnos nem elegendő, hogy kielégítse, különösen a magyarországi igényeket. Továbbra is az idő jótékony hatásában, illetve a vasút civilizáló hatásában bízunk leginkább.”¹⁹⁸

Az ötvenes évek abszolutista korszakából származó követi jelentések magyar vonatkozásait összefoglalva elmondhatjuk, hogy a vizsgált időszaknak ez az egyetlen szakasza, amellyel kapcsolatban két, eltérő szemléletű követ észrevételeit olvashatjuk ki a forrásokból. A konzervatív Ayllon a bécsi udvar neoabszolutista-centralista politikájával alapvetően egyetért, csupán az alkalmazott módszerekkel kapcsolatban vannak kritikai megjegyzései. A magyar társadalomról és a magyarországi állapotokról lesújtó képet fest, jelezve, hogy csak erőskezű, központosító politikával lehet a helyzetet konszolidálni. Ezzel szemben a mérsékelt liberális Bermúdez de Castro, aki ráadásul nem igazi diplomata, hanem valójában gyakorló politikus, sokkal kritikusabb módon szemléli a bécsi kormányzat tevékenységét. A Bécsben eltöltött rövid idő ellenére sokkal több gyakorlatias észrevételt tesz, mint Ayllon. A magyar kérdéssel kapcsolatos álláspontját illetően megállapíthatjuk, hogy a hangsúlyt nem a magyarokkal szembeni érzelmekre és benyomásokra helyezi, hanem abban megoldandó, gyakorlati problémát lát.

---

¹⁹⁸ H-1362/27-es számú jelentés, 1858. november 14.

Az osztrák-magyar konfliktus kiéleződése (1859-1861)

Az 1850-es évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy Ausztriát az általa kitűzött nagyhatalmi célok – megakadályozni, hogy Poroszország saját vezetése alatt, Ausztria kizárásával, valósítsa meg a német egységet; illetve Lombardia és Velence megőrzésével konzerválni az itáliai állapotokat – és a jelentős katonai erőt lekötő belső rend fenntartása egyre jobban kimerítették. A pénzügyi és politikai válságot tovább mélyítette, hogy az ország külpolitikailag egyre jobban elszigetelődött. Angliát lekötötték Európán kívüli törekvései, Oroszország neheztelt a krími háború alatti osztrák „hálátlanságért”, Poroszország nem bocsátotta meg az 1850-ben Schwarzenbergtól elszenvedett kudarcot. Ezt a helyzetet kihasználva Cavour piemonti miniszterelnök megkapta III. Napóleon támogatását Lombardia és Velence megszerzéséhez¹⁹⁹.

A küszöbön álló konfliktus a magyar emigráció által régóta várt alkalmat jelentette: úgy bekapcsolódni egy Ausztria elleni háborúba²⁰⁰, hogy az lehetőséget teremtsen Magyarország függetlenségének kivívásához. Párizsban 1859. május 6-án megalakult a Magyar Nemzeti Igazgatóság, hogy előkészítsék a piemonti-francia seregek bevonulását Magyarországra. Kossuth óvatosan, hogy a felesleges vérontást megelőzze, a hazai felkelést csak a fenti csapatok megérkezése utánra időzítette. Óvatossága beigazolódott, III. Napóleon a gyors győzelmek után július 11-én

---

¹⁹⁹ Erről részletesebben lásd: Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtérén*, Budapest, 1998 (a továbbiakban: Ormos – Majoros), 119-123, valamint Roberts, 167-175.

²⁰⁰ Cavour csak úgy bízott a győzelemben, ha Ausztria erőit egy belső konfliktus is leköti, és a magyar függetlenségi mozgalom újjáélesztésében kiváló lehetőségeket látott. III. Napóleonnal együtt felvették a kapcsolatot a magyar emigráció vezetőivel és a közreműködésükért cserébe a függetlenségi harc támogatását ígérték.

Villafrancában fegyverszünetet kötött az osztrákokkal²⁰¹, faképnél hagyva a magyar emigrációt. A magyar függetlenségi törekvések ezúttal sem találkoztak a nagyhatalmak politikai elképzeléseivel: Anglia, Franciaország és Oroszország továbbra is csak a Habsburg monarchiával tudták elképzelni az európai egyensúly fenntartását, amelyet az olasz tartományok kiválása még nem, de Magyarországé már veszélyeztetne. Emellett Oroszország nem szeretne volna, ha magyar a függetlenségi törekvések esetleges sikere a lengyelek mozgalmait is újraindítja.

Az emigráció még nem értékelte végérvényesnek a kudarcot, sok magyar harcolt az olasz területek egységesítéséért²⁰², és több mint tíz év elteltével Magyarországon is egymást követték a politikai demonstrációk.

Ayllon is számol egy újabb felkelés lehetőségével az 1859 és 1860 közötti osztrák-magyar viszonyt elemezve. Úgy véli, a bel- és külpolitikai események újabb lázadás kirobbanásához vezethetnek. Folyamatosan beszámol a magyarországi demonstrációkról. 1859 decemberében a tiszántúli megyék protestáns pátens²⁰³ elleni tiltakozásáról tudósítva kiemeli, hogy az inkább politikai, mint egyházi jellegű, és serkentőleg hathat a forradalmi eszmékre. Igyekszik minden megmozdulásról tájékoztatni feletteseit, akár utóiratban is, *Wiener Zeitung* cikket mellékelve, fordítás nélkül²⁰⁴. Amikor az 1860. március 15-ére, a forradalom emlékére szervezett diákzsendülésről

---

²⁰¹ A mantegnai és solferinói győzelem után a franciák nem folytatták a harcot a várnégyszögbe visszaszorult osztrákokkal. III. Napóleon szövetségesei tudta nélkül békét kötött Ferenc Józseffel.

²⁰² A közép-itáliai Habsburg és Bourbon főhercegek elűzése és Garibaldi marsalai partraszállása után az emigráció tovább bízott az egységmozgalom kiszélesedésében. A harcok során újjáalakult a magyar légio, amelyet sokan, így Kossuth is, a leendő magyar honvédsereg magjaként képzeltek el.

²⁰³ Az 1859 őszen kibocsátott protestáns pátens az állam és a protestáns egyház viszonyát szabályozta úgy, hogy az uralkodó főfelügyelői jogát rendkívül kiszélesítette. A vezető egyházi tisztviselők mellett a lelkészek és a falusi tanítók megválasztását is kormányhatósági megerősítéstől tette lehetővé. A protestáns iskolák ellenőrzése is szigorúbb lett, mint a katolikusoké. A pátens elleni tiltakozás 1860 tavaszán annak visszavonását, majd előkészítőjének Thun grófnak leváltását eredményezte.

²⁰⁴ Ilyen található a 1859. december 13-án kelt H-1362/199-es számú jelentés utóiratában is.

vagy akár Széchenyi István áprilisban bekövetkező haláláról beszámol, hangsúlyozza, hogy az ilyen megmozdulások is komoly kockázatot jelenthetnek a bécsi kormányzat számára:

„Így hát Széchenyi gróf halála nem jelenthet olyan veszteséget a birodalmi kormánynak, mint Jósika báróé, mivel az előbbit, eltekintve problematikus elmeállapotától, soha nem sikerült volna saját pártjára állítania. Soha nem sikerült volna kielégíteni fékezhetetlen magyar gőgjét, sem megnyerni a jóindulatát egy olyan embernek, aki a haza mártírjának szerepében tetszelgett. De pontosan emiatt a tekintély miatt, amelyet a grófnak szomorú, bár véleményem szerint önkéntes helyzete kölcsönöz, annál nagyobb lesz a szerencsétlen halála által keltett szenzáció Magyarországon. Mindenféle demonstrációkra számítok²⁰⁵, és a nemzetiségi megmozdulások mindig veszélyt jelentenek a kormányokra nézve, ha oly gyakran ismétlődnek, és amikor az ürügy gyűlöltté teszi számukra az egyébként jogos megtorlást.”²⁰⁶

A helyzetet szerinte még kritikusabbá teszi, hogy az elégedetlenség a birodalom minden tartományára kiterjed, sőt, mint azt Lombardia elvesztését követően kiemeli, Magyarország után Bécsben a legsúlyosabb. Külön hangsúlyozza, hogy mennyire megnőtt az uralkodó iránti ellenszenv:

„De számomra mind közül a legsúlyosabb tünet az az ellenszenv, amely itt a még fiatal uralkodó személyét a lakosság minden osztálya részéről övezi, és az a most divatos törekvés, amely kormánya minden

---

²⁰⁵ Például a gróf nagycenki temetésén tízezrek vettek részt.

²⁰⁶ H-1362/68-as számú jelentés, 1860. április 9.: „Así pues no será la muerte del Conde Széchenyi una pérdida para el Gobierno Imperial como lo es la muerte del Baron Jósika, porque al primero nunca hubiera logrado traerle á partido aun prescindiendo de su problemático estado mental; nunca hubiera logrado satisfacer su indomable vanidad Magyar, ni ganarse la voluntad de un hombre que se complacía en el papel de martir de la patria. Mas cabalmente por esto, por el prestigio que daba al Conde su triste aunque en mi concepto voluntaria situación, será tanto mayor la sensación que su desgraciado fin produzca en toda Hungría; me espero ya demostraciones de toda clase, y las demostraciones nacionales siempre ofrecen peligros á los Gobiernos cuando tan á menudo se repiten y cuando el pretexto para ellas es odiosa hace su oportuna represión.”

tévedéséért őt igyekszik felelőssé tenni. És a legnagyobb szerencsétlenség az, hogy ez az ellenszenv a villafrancai hirtelen megkötött békét követően a hihetetlenül elgyötört és megalázott hadsereg körében is elterjedt. [...] A császár soha nem volt népszerű, és nem is akart az lenni, mivel követte politikai pályáján első mentora, Félix Schwarzenberg herceg tanácsait, aki, ahogy barátai mesélik, mindig azt ismételgette neki, hogy jobb félelmet kiváltani, mint szeretetet. A népszerűség hiánya és az ellenszenv között azonban nagy a távolság. Az előbbit kiváltó okokról már korábbi jelentéseimben elegendő tájékoztatást nyújtottam Excellenciának; az utóbbival kapcsolatban a fiatal uralkodó mindig erkölcsös viselkedésében²⁰⁷, méltóságteljes és igazságos jellemében nem találok saját véleményem megalkotásához elegendő elfogadható indokot.”²⁰⁸

Az uralkodó iránti ellenszenvet azért is ítéli a legsúlyosabb tünetnek, mert az a birodalmat összekötő legfontosabb kapcsot, a dinasztikus elvet veszélyezteti: „Ismétlem, a már látható ellenszenv igen súlyos tünet, mivel a dinasztiahoz való ragaszkodás egy ilyen sok különböző nemzetiség által alkotott monarchiában mindig is az ennek összes részeit összetartó legerősebb kapocs lesz.”²⁰⁹

Ayllon mindig részletesen beszámol arról, ha jelentős haderő érkezik Magyarországra. Úgy gondolja, a határokon túl az emigránsok, valamint Garibaldi tevékenysége is erjesztőleg hathat a magyarországi eseményekre:

„A *Hannibal ante portam* kiáltás visszhangzik mindenfelé; a magyar forrongás napról-napra nő, egyetlen Garibaldi vagy hívei által Fiuméből vagy a horvát tengerpart más ottani és külső intrikákkal felhalmozott

---

²⁰⁷ A követ ezt nyilván azért találja fontosnak kihangsúlyozni, mert mind a spanyol, mind a nemzetközi sajtó II. Izabella magánéleti botrányaitól volt hangos.

²⁰⁸ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13.

²⁰⁹ Ibidem.

gyúlékony elemei közül felröppentett kétségbeesett szikra elegendő lenne egy szörnyű tűzvész okozásához.”²¹⁰

Általánosságban véve mégis úgy véli, kicsi a valószínűsége, bár nem elképzelhetetlen, hogy lázadás törjön ki. Úgy látja, hogy ugyanakkor a külpolitikai helyzet Ausztria számára kedvező:

„Ausztria szerencséjére a magyarok, mint már említettem, jelenleg nem csupán a katonai és a politikai vezetőket nélkülözik, hanem a függetlenségi szándékuk előreviteléhez szükséges segítséggel sem számolhatnak, mert Törökország és Oroszország közrefogja őket. Az első hatalom nem tud és nem is akar segíteni nekik, míg a második, bár szeretne, lengyelországi politikája ezt nem engedi, mivel ott, és kifejezetten a nemesség körében újra hasonló irányzatok jelentek meg. A magyarok részéről mindenféle kísérlet a felkelésre bármilyen külső segítség nélkül így hát nem csupán nehéz, hanem kockázatos is lenne. Ezt több magyartól hallottam, olyanoktól, akik jobban ismerik az országot, és úgy tűnik, erről a kormányt is meggyőzték.”²¹¹

Ayllon szerint a kormány a kedvező külpolitikai helyzet mellett a nemzeti kisebbségek támogatására is számíthat, mivel a magyarok nem veszik figyelembe, hogy 1848-1849-ben saját törekvéseik fegyveres ellenállást váltottak ki a kisebbségek részéről. Másrészt a kormány számára komoly dilemmát jelent, hogy a magyaroknak tett esetleges engedmények és a föderalizmus irányába történő nyitás olyan mértékben ösztönözhetik a többi

---

²¹⁰ H-1363/170-es számú jelentés, 1860. szeptember 28.

²¹¹ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13.: “Afortunadamente para el Austria, los Húngaros no solo carecen, segun ya he dicho, de Jefes militares y políticos en la actualidad, sino que enclavados entre Turquía y la Rusia tampoco cuentan con el apoyo que necesitan para llevar adelante sus miras de independencia. No puede ni quiere darselo la primera de aquellas Potencias, y aunque quisiera la segunda no se lo consentiría el interés de su política en Polonia, donde y señaladamente entre la aristocracia las mismas tendencias estan retoñando. Pues bien, sin algun apoyo exterior se hace cuando no dificil al menos muy comprometido para los Hungaros cualquier ensayo de sublevacion. Esto lo he oído a afirmar á no pocos Magyares y de los mas conocedores de su país, y de ello me parece tal vez demasiado persuadido el Gobierno.”

nemzetiséget, hogy az már a birodalom működőképességét is veszélyeztetheti:

„De a kormány teljesítheti-e ezeket a követeléseket? ²¹² Lehetséges lenne-e ez, ha a magyarok nem akarnák elismerni a saját parlamentjüknél magasabb törvényhozói hatóságot az egész birodalmat érintő törvények megalkotásában, és végül a csehek, lengyelek, horvátok, velenceiek, dalmátok és a monarchia összes többi nemzetiségei is ugyanezt követelik maguknak; lehetséges lenne-e egyetértésre jutni talán több mint 20 tartományi diétával minden egyes ilyen törvény meghozatalánál? ”²¹³

Bécsnek Lombardia elvesztése után komoly kormányválsággal kellett szembesülnie. A pénzügyi mérleg, amely a krími háború óta komoly hiányt mutatott, még kritikusabb helyzetbe került. A kedélyeket a napvilágot látott korrupciós ügyek tovább borzolták. Mind a kormány, mind a hadsereg elveszítette tekintélyét. Az uralkodó ekkor úgy gondolta, a válság egyszerű személycserékkel megoldható, bár évek óta nyilvánvaló volt, hogy a neoabszolutizmus fenntartása felőrli a birodalom erejét.

A követ jelentéseiben folyamatosan követi a változásokat, beszámol azokról, velük kapcsolatban azonban nem szükségességüket, hanem az uralkodó jóindulatát hangsúlyozza, kiemelve, hogy mind a személycseréknél, mind a közigazgatási változtatásoknál a magyaroknak kedvez. 1860-ban beszámol az öt kerület megszüntetéséről²¹⁴ és a Magyarországon is népszerű Benedek Lajos tábornagy helytartóvá való

---

²¹² A magyar konzervatívok az 1848 előtti állapotok visszaállítását követelték a Birodalmi Tanácsban.

²¹³ H-1362/170-es számú jelentés, 1860. szeptember 28.: „¿Puede con todo el Gobierno aceptar semejantes pretensiones? ¿Sería posible, si los Hungaros no quieren admitir una autoridad legislativa superior á la de su Parlamento en la formacion de las leyes generales del Imperio y viniesen al fin á exigir lo mismo los Bohemos, los Polacos, los Croatas, los Venecianos, los Dalmatas y las demas nacionalidades de la Monarquía; sería posible, digo, entenderse tal vez con mas de 20 Dietas provinciales para establecer cada una de aquellas leyes?”

²¹⁴ Valójában csak a Szerb Vajdaság, a Muraköz és a Partium visszacsatolásáról van szó, Erdély, valamint Horvátország-Szlavónia és a Határőrvidék továbbra is a bécsi kormány fennhatósága alá tartozott.

kinevezéséről. Az ő véleményére hivatkozva írja, hogy egy magyar országgyűlés összehívásával semlegesíteni lehetne a kormányellenes indulatokat: „Értesüléseim szerint Benedek tábornok úgy véli, természetesen nincs veszély egy magyar diéta összehívásában; az ott meglévő ellentétek bőségesen elegendőek a kormánnyal szemben álló erők semlegesítésére.”²¹⁵ Magyarországnak kedveznek szerinte a Birodalmi Tanács²¹⁶ kibővítésével is. Ferenc József jelöltjei közül többek személyét meglepőnek tartja, így Eötvös Józsefét²¹⁷, akivel az egykori centralisták és Vay Miklóst²¹⁸, akinek esetében pedig a konzervatív arisztokrácia köréből keres újabb támogatókat az uralkodó:

„Hogy is ne vennének tudomást arról a szélsőségesen liberális szándékról, amely az ifjú uralkodót vezérelte, amikor kedveltjei között találhatjuk Kossuth két pártolóját, Eötvös bárót, aki minisztere, és Vay bárót, aki közigazgatásának vezetője volt a híres magyarországi zavarkeltőnek, igaz, annak kormányzóságát megelőzően.”²¹⁹

---

²¹⁵ H-1363/96-os számú jelentés, 1860. május 19.: „Segun tengo entendido cree el General Benedek que no hay peligro en reunir desde luego una Dieta Húngara; que la oposicion de intereses de costa y de raza sobraría para neutralizar en ella los elementos de oposicion al Gobierno.”

²¹⁶ Az eredetileg kormány feletti tanácsadó testület (Reichsrat) 9 tagú volt, eddig is voltak magyar tagjai, az aulikus Zichy Ferenc és Szőgyény-Marich László. A Tanács a változtatások eredményeként 38 tagúra bővült.

²¹⁷ Eötvös József azért kerülhetett szóba a Birodalmi Tanács tagjaként, mert Magyarország jövőjét mindvégig a Habsburg birodalmon belül képzelte el, elsősorban azért, mert világosan látta annak nemzetközi pozícióját. 1851-54-ben írt, *A XIX. század uralkodó eszméi és befolyásuk a társadalomra* című művében arról kívánja meggyőzni Bécsset, hogy a monarchia olyan liberális, alkotmányos átalakítása, melyben a nemzeti érdekek is szerepet kapnak csak megerősítené azt Oroszországgal szemben. A politikus egészségi állapotára és az 1848-as kormányban vállalt szerepére hivatkozva visszautasította a felkérést.

²¹⁸ Vay elfogadja a felkérést, majd az októberi diploma kibocsátása után kancellár lesz.

²¹⁹ H-1363/96-os számú jelentés, 1860. május 19.: „Ni ¿como podrían desconocer la intencion en extremo liberal que en estos nombramientos guiara al joven Monarca, cuando dos de los favorecidos han sido partidarios de Kossuth, el Baron de Eötvös en calidad de Ministro, el Baron de Vay en clase de Agente de su administracion, si bien antes de proclamar de la dictadura el famoso agitador de Hungría?”

Úgy gondolja, a tanácsstagok kiválasztásában az jelenti a legnagyobb nehézséget, hogy a jelöltek nagy része saját politikai népszerűségét féltve nem vállalja a tisztséget.

A Birodalmi Tanácsba végül a konzervatívok soraiból kerültek új tagok, akik –elsősorban Apponyi György és Szécsen Antal–, a cseh és osztrák arisztokrácia támogatását maguk mögött tudva, elérték a föderalista tábor győzelmét a centralistákkal szemben, meggyőzve az uralkodót, hogy a centralizmus a birodalom felbomlását okozná, míg egy alkotmánnyal elkerülheti azt.

Ayllon érezhetően rossz véleménynel van minden föderatív átalakítási tervről, így a Birodalmi Tanács ilyen irányú javaslatait is ellenérzéssel fogadja. Különösen lesújtó véleménye van a magyar konzervatívok követeléseiről. Érdekes módon Ayllon szemében összemosódnak az 1848-as követelések és a konzervatív főurak által visszakövetelt 1848 előtti állapotok. A követelések összemosódása után magát a politikusok szavahihetőségét kérdőjelezi meg: „A forradalmat ugyanazok a követelések robbantották ki, mint amelyeket jelenleg a magyar tanácsosok annyira pártfogolnak, és akkor semmilyen vér-, és anyagi áldozatot nem ért meg azoknak a magyarországi történelmi jogoknak a védelme, amelyekért most akkora hévvel síkra szállnak.”²²⁰

Másik meglepő részlete több 1860-ból származó jelentésnek az, hogy a követ, bár utal arra, hogy a Bécsben tevékenykedő konzervatív politikusok nem képviselnek a magyar politikában többségi véleményt,²²¹ nem tartja

---

²²⁰ H-1363/170-es számú jelentés, 1860. szeptember 28.

²²¹ Lásd az alábbi Rechbergnek tulajdonított gondolatot: „[...] lehetetlen megadni a magyaroknak mindent, amit kérnek, és hogy igen sajnálatos, de nem lehet megegyezésre jutni velük, mert ők hagyják, hogy a pillanatnyi szenvedély magával ragadja őket, és hasztalan lenne bármilyen egyezményt is kicsikarni vezetőikből, mivel azok nem rendelkeznek bármiféle egyezmény betartásához elegendő befolyással.” Idézi a H-1363/170-es számú jelentésben, 1860. szeptember 28-án.

szükségesnek, hogy beszámoljon a magyar politikában megfogalmazott véleményekről, valószínűleg ezekben nem is tájékozott.

A levéltári *legajókban* sajnálatos módon nagyon hiányosak az 1860 végéről és az 1861 elejéről származó jelentések. Valószínűleg az októberi diploma majd a februári pátens alapján történő átalakulások különleges figyelemre számíthattak a spanyol udvarban és kormánykörökben, így azokat például a német egységtörekvésekről szóló jelentésekhez hasonlóan elkülönítve kezelhették. Remélhetőleg ezek a jelentések nem semmisültek meg, és egy későbbi levéltári kutatás felfedi azokat.

Az októberi diploma a föderatív átalakítás irányába tett lépés volt. A legfontosabb ügyek²²² a Birodalmi Tanács hatáskörében maradtak, és ennek közreműködésével gyakorolta az uralkodó törvényhozói hatalmát²²³. Ugyanakkor lehetővé tette az országgyűlések és tartománygyűlések működését. Magyarországon visszaállították a megyerendszert és az 1848 előtti kormányzéseket. 1860 decemberében újabb irányváltásra került sor, az uralkodó, engedve a pénzügyi körök nyomásának, az államminiszteri tisztre, Goluchowski helyett, a liberális-centralista Schmerlinget nevezte ki. Az Anton Schmerling által ösztönzött februári pátens, az októberi diplomával szemben már az osztrák-német polgárság érdekeit szolgálta, a parlamentarizmus és a birodalmi egység elveit előtérbe helyezve. A Birodalmi Tanácsot kétkamarás, központi parlamentté²²⁴ alakította, ahol biztosították a németek többségét. A rendeletek, a minden irányból megfogalmazott kritikák ellenére, újra lehetőséget adtak a politikai véleménynyilvánításra a birodalom egész területén. Ha Ayllon legelső

---

²²² A Birodalmi Tanácshoz tartozott az októberi diploma értelmében a vám-, pénz-, hitel-, posta-, kereskedelem- és közlekedésügy, emellett a költségvetés az adópolitika és a katonai kötelezettség kérdései.

²²³ A hadügy és a külügy továbbra is uralkodói felségjog maradt.

²²⁴ Az uralkodó kezében továbbra is széles hatalom maradt. A hadügy és a külügy továbbra is uralkodói felségjog, ő hívja össze a Birodalmi Tanácsot, amit el is napolhat. A Birodalmi Tanács nem dönthet költségvetési kérdésekben, csupán véleményezési joga van.

véleményét nem is ismerjük, a későbbi jelentésekben olvashatjuk, hogy e két dokumentumot a föderalistáknak az osztrák bürokrácia elleni küzdelmének egy-egy állomásaként értékeli:

„[A lengyel-cseh párt] ellenállása²²⁵ mögött talán sokkal inkább az ausztriai bürokráciával szemben táplált gyűlölet húzódik meg, semmint valódi politikai meggyőződés. Az október 20-i Diploma az ez elleni reakció terméke volt, míg a február 26-i Pátens a régi megerősített Birodalmi Tanács bürokratikus kisebbsége által elért győzelem eredménye; következésképpen természetessé válik az az aggodalom, hogy a legutóbb hozott alkotmányos törvény központosító törekvéseivel eszköz lehet arra, hogy megerősítse a hatalomban a letűnt abszolutizmus liberális köntösbe öltöztetett bürokráciáját, mely annál könnyebben képes e köntöst magára öltetni, minél kevesebb elvvel rendelkezik általában véve a politikát és a vallást illetően.”²²⁶

Negatív értékelését a liberalizmus és abszolutizmus újbóli összevegyítése ellen fogalmazza meg, melyről már többször megemlítette, hogy szerinte ez okozta a monarchia gyengeségét.²²⁷

Ayllon ugyanakkor mindvégig hangsúlyozza, hogy mind a kormány, mind az uralkodó az alkotmányos jogok megőrzésére törekszik, és úgy gondolja, a diéta összehívása²²⁸ is e szándék megnyilvánulása. A magyarországi helyzetet azonban annyira bizonytalannak látja, hogy még annak a következményeit sem tudja megjósolni, ha a hadsereg létszámát növelik:

---

²²⁵ A Birodalmi Tanács képviselőházának június 19-i üléséről ír. Mivel több országgyűlés – köztük a magyar sem – küldte el képviselőit a lengyel-cseh képviselők a Tanács üléseinek felfüggesztését kérték.

²²⁶ H-1363/103-as számú jelentés, 1861. június 20.

²²⁷ Lásd például a H-1363/170-es számú jelentésben, 1860. szeptember 28-án leírtakat.

²²⁸ A magyar országgyűlést a Birodalmi Tanácstagok megválasztása céljából hívták össze.

„Az utóbbi hetekben jelentősen megerősítették a Magyarországon állomásozó haderőt. Már csak azt kellene tudni, hogy ez az *ultima ratio* nem érkezik-e a kívánt hatás elérése szempontjából túl későn vagy túl korán.”²²⁹

A politikai élet fellendülése után a követ is jóval szélesebb látókörrel rendelkezik a magyarországi pártviszonyokról. Az ókonzervatívokról, akiket a magyar ügy legfőbb képviselőiként tartott számon, 1861-ben már úgy ír, mint akik, miután komoly pozíciókat töltöttek be országuk igazgatásában, mégsem rendelkeznek komoly befolyással, így tehetetlenségükben vagy lemondanak, vagy kormányellenes követelések támogatóivá válnak.²³⁰ A február-márciusi országgyűlési választásokon nyilvánvalóvá vált, hogy ott az ellenzéki, emigrációs kapcsolatokat is nyíltan vállaló erők kerülnek többségbe. Számukra emblemikus vezető politikust maga Ferenc József szolgáltatott azzal, hogy engedélyezte Teleki László számára a felsőházi megjelenést.²³¹ Teleki ugyanis ehelyett, mint abonyi képviselő, az alsóházi szereplést választotta. Az ellenzéki pártok az országgyűlési tevékenységükhöz kapcsolódóan kapnak helyet a jelentésekben.

Ayllon az országgyűlések és tartománygyűlések megnyitásáról és munkájáról folyamatosan tudósít, a bécsi gyűléseken²³² rendszeresen személyesen is részt vesz. Az országgyűlések megnyitójáról írva kiemeli, hogy csak a cseh és magyar diéta esetében kell bomlasztó elemek túlzott

---

²²⁹ H-1363/12-es számú jelentés, 1861. január 22.: „En estas ultimas semanas se han reforzado considerablemente los cuerpos de Ejército que existían en Hungría. Ahora falta solo saber si esta ultima ratio no llega acaso demasiado tarde o demasiado temprano para surtir los deseados efectos.”

²³⁰ „[...] los llamados antiguos conservadores, quienes después de haber sido los primeros agitadores en su país de haber pondonado siempre su omnimoda autoridad con las clases populares y alcaanzando a la sombra de sus protestas de adhesión al Monarca, los más importantes cargos del Reino, vienen hoy día, impotentes para todo, pidiendo secretamente ayuda y socorro al Gobierno, mientras muchos de ellos o abandonan sus puestos o se confirman con apoyar las proposiciones mas hostiles a este mismo Gobierno.” H-1363/12-es számú jelentés, 1861. január 22.

²³¹ Teleki Lászlót, a magyar emigráció egyik vezéralakját Szászországban letartóztatták és Ferenc József elé vitték. Az uralkodó azzal a feltétellel engedte szabadon, ha lemond a politikai tevékenységről.

²³² Az alsó-ausztriai tartománygyűlésen.

jelenlétével számolni. A budai megnyitón²³³ az ellenséges megnyilvánulások elkerülésében a legnagyobb szerepe Apponyi György országbíró rendkívül óvatosan megfogalmazott beszédének volt. A francia újságokban is megjelent beszédre külön felhívja felettesei figyelmét (bevallva, hogy ő maga nem merne elemzésére vállalkozni), de azt a tényt, hogy a képviselők nagy része távol maradt a megnyitótól, csak mellékesen említi; nyilvánvalóan nem látva a valódi okot, a választási jegyzőkönyvek vizsgálatával indokolja távolmaradásukat.

Az országgyűlés munkáját bemutatva már a felsőház („pedig a felsőház az, ahol a császári kormány a legtöbb rendpárti és a trónhoz kötődő elemmel számolhat”²³⁴) ülésein is „lázadozó megnyilvánulásokról” számol be. Az alsóház – mely „a zavargó vármegyei nemesség és az alsóbb osztályok képviselőiből áll” – összetételén áttekintve úgy látja, hogy Teleki pártjának van meg minden esélye a győzelemre:

”Nehezen is történhetne másként, amikor a Pesten már ülésező háromszáz képviselőből száztizennyolc 1848-as képviselő, akiket politikai bűncselekményekért elítéltek, és amikor ott újabban az alábbiak hasonló forradalmi esztelenségek ütik fel a fejüket. E városban az új városi képviselői választásokon számtalan szavazatot kapott nemcsak Kossuth, Klapka és más emigráns, hanem a francia császár, Viktor Emánuel, Napóleon herceg is, négyszázharminchetet pedig Garibaldi, sőt néhány még Mr. Dunlopnak, a brit nagykövetség beosztottjának is jutott [...]”²³⁵

---

²³³ A hagyományos Pest helyett Budán tartották az uralkodó kívánságára a nyitóülést, ahol az alsóház jelentős része, tiltakozását kifejezve, nem vett részt.

²³⁴ H-1363/62-es számú jelentés, 1861. április 11.

²³⁵ Ibidem: “Y difícil fuera que sucediese de otro modo cuando de 300 Diputados y reunidos en Pest mas de 118 son Diputados del año de 1848, procesados por delitos políticos, y cuando ocurren extravagancias revolucionarias por el estilo de las ultimamente presenciadas allí. Allí en las nuevas elecciones para la representacion municipal de aquella Ciudad sacaron una infinidad de votos no solo Kossuth, Klapka y otros emigrados, sino el Emperador de los franceses, Víctor Manuel, el Príncipe Napoleon y 437 Garibaldi; cupiendo algunos hasta á Mr. Dunlop, agregado á la Embajada Británica [...]”

Ugyanakkor jelzi, hogy a bécsi kormánykörök nem is várnak komoly eredményt az országgyűlés munkájától, inkább az uralkodó kiábrándításának eszközeként gondolnak rá:

„Így aztán, értesüléseim szerint, már semmit sem remélnek ettől a gyűléstől a miniszterek, és azt sem csodálom, hogy a német és a szláv miniszterek nem is szeretnék ezt. A magyarországi politikai ügyek irányának ez az alakulása legalább arra alkalmas lesz, hogy szárnyát szegje bizonyos, az uralkodónak a magyar arisztokrácia iránti túlzott engedékenysége alapján alapuló sajnálatos remények kialakulásának.”²³⁶

Ilyen az a feladat is, hogy a Birodalmi Tanácsba a magyar országgyűlés követeket küldjön, ami Ayllon szerint is lehetetlen:

„Ami a magyar képviselőknek a Birodalmi Tanácsba való küldését illeti, a miniszterek, úgy tűnik, teljesen lemondtak arról, hogy ezt előmozdítsák, csakúgy, mint az ugyanilyen nemzetiségű örökös tanácsstagok kinevezéséről, annak ellenére, hogy Schmerling úr nem is olyan régen még arról álmodozott, hogy elérje az előbbiekből mintegy negyvennek a kinevezését közvetlen választások útján. Rechberg gróf azt mondja, kétségtávol azért, mert Vay kancellár nem kívánt közreműködni ilyesfajta megoldás végrehajtásában, s a kormány inkább kivár, hátha meg lehet oldani az ügyet a magyar diétával is. És amikor megjegyeztem, hogy ezt a megoldást hajszal híján kivitelezhetetlennek találom, azt válaszolta, hogy akár ágyúkkal, akár azok nélkül, de meg kell oldani az ügyet.”²³⁷

Ennek a választásnak a kérdése a későbbi jelentéseknek is visszatérő pontja, sokáig úgy tűnik, el is tereli a követ figyelmét az országgyűlés valódi vitáiról. A parlamenti vitákat értelmetlennek látja, de a követ véleménye

---

²³⁶ H-1363/62-es számú jelentés, 1861. április 11.

²³⁷ Ibidem.

szerint ez a haszontalanság valójában jól jöhet a magyarok számára, hisz vitáik felélénkítik a Schmerling-pártiak és a politikáját ellenzőinek vitáját:

„A magyarok kétségkívül tudatában vannak annak, hogy a tétlenség a parlamentben ugyanolyan félelmetes, mint a hadseregben, és talán azt remélik, hogy ezáltal tovább táplálhatják a konfliktust, amely már kezd testet öltetni azok között, akik a helyzet súlyosságát az október 20-ai Diplomát központosító törekvéssel módosító februári Pátensben, valamint azok között, akik Schmerling úr Ausztria liberális intézményeinek fejlődése szempontjából általuk elengedhetetlennek tartott művét védelmezik, sőt azt bővíteni szándékoznak.”²³⁸

A magyar alsóházban valójában nem sok szó esett a tanácstagok választásáról, hisz az azt alkotó két párt egyike sem fogadta el a februári pátenszt. Beszédekben azt hangoztatták, hogy jövőjüket Ausztriával csak a Pragmatica Sanctio és az 1848-as törvények alapján tudják elképzelni; a két országot összekötő perszónáluniós kapcsolaton túlmutató februári pátens elfogadhatatlan, hisz abból kimaradt a magyar országgyűlésnek felelős kormány, emellett a Birodalmi Tanácsot, központi parlamentként, a magyar országgyűlés fölé helyezte. A viták tehát a Magyarország és Ausztria jövőjét érintő közjogi kérdés körül bontakoztak ki.

A kezdetben biztos többséget maga mögött tudó Határozati Párt, Teleki Lászlóval, Tisza Kálmánnal, Madarász Lászlóval és Podmaniczky Frigyessel az élén az uralkodóval való szabályos tárgyalás formáját is elutasította, függetlenségi gondolatokat is megfogalmazott. A kisebbségben lévő Felirati Párt, melynek vezetői között ott találjuk Deák Ferenc mellett

---

²³⁸ H-1363/90-es számú jelentés, 1861. május 27.: „Saben sin duda los Húngaros que la inacción es tan temible en los Parlamentos como en los Ejércitos y esperan acaso que se alimente con ella el conflicto que ya vá tomando algun cuerpo entre los que achacan las dificultades de la situación á la modificación centralizadora introducida en el Diploma del 20 de Octubre con la subsecuente ley constitucional del 26 de Febrero, y los que defienden la obra del Caballero Schmerling como indispensable para el desarrollo de las instituciones liberales en Austria y aun pretenden ampliarla.”

Andrássy Gyulát és Lónyay Menyhértet, az uralkodóval a hagyományos felirati úton értekezett volna, ők készek lettek volna a tárgyalásokra – természetesen csak 48-as alapon – és Ferenc József magyar királlyá koronázását is elfogadták volna.

A Határozati Párt vezetői előtt egyre világosabbá vált, hogy nem számíthatnak nemzetközi támogatásra, így Tisza Kálmán pártjának álláspontját a Felirati Pártéhoz szeretne volna közelíteni. Teleki László, miután rádöbbsent, hogy álláspontjának következetes véghezviteléhez nem rendelkezik megfelelő támogatottsággal, május 8-án öngyilkosságot követett el. A június 5-ei szavazáson – a Határozati Párt „közreműködésével” – a Felirati Párt minimális többséggel győzelmet aratott.

Ayllon jelentéseit olvasva látjuk, hogy mindkét párt elképzeléseit elítéli. A magyar alsóház politikusain végigtekintve kiemeli, hogy még a legmérsékeltebbek is a teljes elszakadás hívei:

„Ismerjük már a pesti diéta fő szónokainak és legbefolyásosabb személyiségeinek beszédeit: felszólalt már Deák, Szalay, Eötvös, Lónyai Somssich, Andrássy és valamennyiük szónoklatából nem lehet más következtetést levonni, mint hogy mindannyian, még a legmérsékeltebbek is a Birodalom többi részétől való teljes kormányzati és törvénykezési függetlenség hívei.”²³⁹ A júniusi szavazás eredményéről beszámolva úgy ítéli meg, hiába ért el a Felirati Párt kompromisszum árán győzelmet, nem fogja tudni elkerülni az azonnali konfliktust, hisz pártjának javaslatai éppoly elfogadhatatlanok az udvar számára, mint a Határozati Pártéi voltak:

„Minden híradás, amelyet azóta Pestről kapunk, azt a feltételezést támasztja alá, hogy a Felirati párt ezt a csekély többséget csupán a Határozati

---

²³⁹ H-1363/90-es számú jelentés, 1861. május 27.: „Tenemos ahora á la vista los discursos de los principales Oradores y más influyentes personajes de la Dieta de Pest: han hablado Deak, Szalay, Eötvös, Lonyai, Somssich, Andrassi, y de todos sus preoraciones es imposible sacar otra conclusion que la de estar todos, aun los mas moderadores, por una completa separacion gubernativa y legislativa con respecto a las demas partes integrantes del Imperio.”

Párttal kötött kompromisszum árán érte el, mely jobb ügyre érdemes fegyelmezettséget tanúsítva beletörődni látszik ellenfele átmeneti győzelmébe, hogy elkerülje a Birodalom központi hatalmával történő azonnali konfliktust.”²⁴⁰

A Határozati Pártot az emigráció eszközeként mutatja be, mivel szerinte ez utóbbi irányítja, az anyagi támogatást a napóleoni külpolitikától remélve:

„De annál is meglepőbb a Birodalmi Kormány mostani energikus fellépése a magyar mozgolódással kapcsolatban, hogy az az ominózus Határozati Párt névvel illetett félelmetes csoport, mely oly merésznek és számszerűen hatalmasnak mutatkozott a diétában, hogy úgy mondjam nem ad magáról életjelet. Igazán érdekes jeleség ez, melyet csak azzal a Kegyelmed számára már többször jelzett feltételezéssel tudok magyarázni, hogy ez a párt, melyet a belső és külső magyar emigráció főemberei irányítanak, legfőbb reményeit és kedvenc terveit az esetleges napóleoni támogatásra alapozta.”²⁴¹

Teleki László programja a forradalommal volt egyenlő, melyet csak külső támogatással tudtak volna megvívni. Öngyilkosságának okaként is azt jelöli meg, hogy nem tudta pártját meggyőzni a támogatás meglétéről, konkrét bizonyítékokkal alátámasztva azt:

---

²⁴⁰ H-1363/95-ös számú jelentés, 1861. június 7.: „Todas las noticias que desde entonces se reciben de Pest autorizan la suposicion de que tan diminuta mayoría no la alcanzó el partido favorable al mensaje sino por medio de un compromiso con el partido de la Resolucion (határozat), el cual, dando pruebas de una disciplina, que honraría mejor causa, parece haber consentido en el efímero triunfo de sus adversarios a fin de no provocar un inmediato conflicto con el poder central del Imperio.”

²⁴¹ H-1363/184-es számú jelentés, 1861. november 22.: „Pero tanto mas extraño se hace ahora y tanto mas abona la enérgica conducta del Gabinete Imperial con respecto a la agitacion Magyar el que tan temible bando, el bando que tan osado y numeroso se presentaba en la Dieta con el ominoso nombre de Partido de la Resolucion no dé por decir así señales de vida. Verdadero fenómeno, que solo me puedo explicar con la persuasion en que mas veces indiqué a VE hallarme de que este bando, capitaneado por los prohombres de la emigracion Húngara de dentro y fuera del Reino, fundaba sus principales esperanzas y predilectos planes en el eventual apoyo de la política Napoleoniana.”

„A Teleki-féle határozat egyenlő volt a forradalommal és ma aligha vonja bárki kétségbe, hogy a vita előestéjén elkövetett öngyilkosságának oka az volt, hogy nem volt képes saját párttársainak dokumentálni, milyen támogatással számolhat ennek az igen súlyos vállalkozásnak a megvalósításában.”²⁴²

Tehát az, hogy a konfliktus még nem robbant ki, Ayllon szerint arra vezethető vissza, hogy a magyarok önmagukban nem rendelkeznek elegendő forrással annak megvívásához:

„A forradalmi pártnak, melynek parlamenti többsége még biztositottnak látszik, ilyen mértékű nyugalma és bölcsessége más részről azt mutatja, hogy ez a párt már nem rendelkezik azzal korábbi anyagi háttérrel, amely szükséges lenne ahhoz, hogy nyíltan kesztyűt dobhasson Ausztriának.

Egyszerre hiányzik számára a szárd haditengerészet által a Fejedelemségekbe szállított fegyver- és lőszerellátmány, az oroszországi lengyel forradalom és végül a leghatalmasabb segítség, Garibaldié és számos követőjéé.”²⁴³

A jelentéseknek ezért többször visszatérő eleme, amikor arról számol be, hogyan sikerül megakadályozni, hogy az emigráció külső segítséget felhasználva lehetőséget teremtsen egy fegyveres konfliktus kirobbanásához:

„Az mindenesetre tény, hogy a kormány újabb csapatokat küld Magyarországra, noha már sokkal nyugodtabb egy esetleges népfelkelés lehetőségét illetően, mely a királyság keleti felén netán külső fegyveres

---

²⁴² H-1363/90-es számú jelentés, 1861. május 27.: „La resolución era en concepto de Teleki el equivalente de revolución y apenas cabe duda a nadie en el día que el suicidarse este en visperas del aquel debate fue por no poder presentar a sus partidarios la prueba documental del apoyo con que contaba para acometer tan grave empresa.”

²⁴³ H-1363/75-ös számú jelentés, 1861. május 2.: „Tanta calma y prudencia en el partido revolucionario cuyo dominio asegurado parece todavía en la misma Dieta, descubre por otro lado que este partido no cuenta ya con todos los medios materiales que antes para tirar resueltamente el guante al Austria. Le ha faltado con efecto, todo a un tiempo, el auxilio de las armas y municiones que la marina Sarda había traído a los Principados, el de la revolución en la Polonia Rusa y por último el mas poderoso de todos el de Garibaldi y sus numerosos secuaces.”

agresszióval együttesen felütheti a fejét, amióta Cuza fejedelem, végül inkább Anglia, mint Ausztria követelésének engedve kiutasította a moldvai-havasalföldi fejedelemségekből a magyar menekülteket, és átadta az előbbi nagyhatalom ügynökeinek azokat a fegyvereket, amelyeket Galatzban rakodtak ki a múlt esztendőben²⁴⁴ szárd hajók, és amelyeknek mennyisége, amint arról az angol nagykövetségen tájékoztattak, meghaladta a harmincezer puskát.”²⁴⁵

Az alsó- és felsőházi viták elhúzódásáról, illetve a felirat többszöri elutasításáról tudósítva jelzi, hogy egyre kisebb esélyt lát a megegyezésre, de többször arról a magyarok által ki nem érdemelt jóindulatról beszél, melyet az uralkodó és Schmerling a parlamenti küzdelmek során irántuk mutatott:

„Másképp számomra lehetetlennek tűnik, hogy a kormánynak a magyarok arcátlanságával szemben tanúsított több mint angyali türelme ne legyen befolyással a csehek és lengyelek magatartására. Azt olyan rendkívülinek találják sokan, hogy a kormányzat legliberálisabb részéről megnyilvánuló taktikának tulajdonítják, mely abban érdekelt, hogy a Lajtán túli területek politikai különködéseit látva a császár legkisebb illúziója is eloszolják a magyar nemzet monarchikus hűségével kapcsolatban. Én úgy hiszem azonban, hogy ez a türelem inkább annak az ügyességnek tudható be, amellyel, talán személyes helyzetének érdekében, Vay kancellár fenn tudta tartani a kormány másik részében és magában az uralkodóban is a lehetséges megegyezés reményét. Bárhogyan is van, a pesti diéta feliratának bemutatása, melyet ma fognak megszavazni a felsőházban, hamarosan véget vet a bizonytalanságnak és a kormány határozatlanságának.”²⁴⁶

---

²⁴⁴ A magyar emigráció és Cavour illetve III. Napóleon megállapodása értelmében az itáliai hadműveletekkel párhuzamosan segítették volna egy magyarországi felkelés kiirtását. A harcok az Adria felől indultak volna, de később sikerült megegyezni Cuza fejedelemmel és a terv kibővült egy al-dunai támadással is.

²⁴⁵ H-1363/62-es számú jelentés, 1861. április 11.

²⁴⁶ H-1363/103-as számú jelentés, 1861. június 20.: “Imposible se me figura por otro lado que la mas que angélica paciencia del Gobierno en frente de la procacidad Magyar deje de influir

Amikor Schmerlingnek a magyar felirat elutasítását bejelentő beszéde a Birodalmi Tanácsban magyarellenes hangulatot vált ki, ez szerinte a magyarokat döntés elé állítja: vagy készek politikájuknak mérsékelt irányt szabni, vagy a nyílt lázadást választják²⁴⁷. Ekkor Ayllon megkísérli megjósolni a diéta reakcióját:

„Azt illetően, hogy mi lesz a pesti diéta határozata, ahol a távirati hírek szerint a július 1-jei ülésen mindkét házban felolvasták a császári leiratot, nem mernék jóslásokba bocsátkozni. Nem kétlem, hogy sok tagja, különösen a felsőházban megpróbál méltó módot találni a meghátrálásra. De mindannyian jól tudják, hogy az uralkodó által megkövetelt megszólítás egyszerű módosítása²⁴⁸ nem tenné elfogadhatóbbá az üzenet lényegét, és az az aggodalom, hogy ennek a megszólításnak a megadása nagyobb tekintélyt adna a kormánynak Magyarországgal kapcsolatos intézkedései végrehajtásához igen erős ellenállást fog kiváltani a diéta szélsőséges pártjai részéről. Mindeközben új és vég nélküli tárgyalások várhatók, melyek úgyszintén nehezítik majd a kormány előrehaladását.”²⁴⁹

---

para la actitud de los Czeches y Polacos. Tan extraordinaria encuentran ya muchos aquella que la atribuyen a táctica de la parte mas liberal del Ministerio, interesada en que á vista de las extravagancias políticas de allende el Leitha se desvanezca cualquiera ilusión que aun pudiera hacerse el Emperador acerca de la lealtad Monarquica de la nacion Húngara. Creeré sin embargo que mas bien se debe semejante paciencia á la habilidad con que quizás en el interés de su posicion personal ha sabido el Canciller Vay mantener en otra parte del Gabinete y en el mismo Soberano la esperanza de un posible acomodamiento. Como quiera que sea la presentacion del mensaje de la Dieta de Pest, que hoy mismo vá á ser votado en la Cámara de los Magnates, pronto ha de poner fin á las vacilaciones é irresolucion del Gobierno.”

²⁴⁷ H-1363/107-es számú jelentés, 1861. július 3.

²⁴⁸ Mivel 1848-ban a császári trónról való lemondásakor V. Ferdinánd nem tett említést a magyar királyi koronáról, a magyarok nagy része nem fogadta el Ferenc Józsefet legitim uralkodóként, és megtagadta az ennek kijáró megszólítás használatát.

²⁴⁹ H-1363/107-es. számú jelentés, 1861. július 3.: „Cual será ahora la resolucion de la Dieta de Pesth, donde segun las noticias telegráficas ha sido ya leído el Rescripto Imperial en la Sesion de ambas Cámaras del 1 de Julio, no me atrevería pronosticarlo. No dudo de que muchos de sus individuos, singularmente en la Cámara de los Magnates quisieran encontrar un medio honroso de volverse hasta cierto punto atrás. Pero todos saben muy bien que una simple modificacion del tratamiento que exige el Monarca²⁴⁹ no haría mas aceptable el fondo del mensaje, como ya he dicho en una anterior comunicacion, y el recelo de que la concesion de este tratamiento proporcione al Gobierno autoridad para llevar adelante sus medidas

A viták előrehaladtával arra a következtetésre jut, hogy lehetetlen a kormány elvárásait a magyar feliratban megfogalmazottakkal összhangba hozni.

1861 augusztusában, Ayllon szabadsága idején, Emilio de Muruaga, a követség titkára fogalmazza és küldi a politikai jelentéseket. Az ő összefoglalói sokkal mérsékeltebbek, kevesebb kommentárt tartalmaznak, de ő is úgy gondolja, hogy a fiatal uralkodó ellenáll majd a nyomásnak, és nem engedi, hogy dinasztikus jogai sérüljenek²⁵⁰. Ő tájékoztat a parlament feloszlásáról. Úgy gondolja, nem kell tartani attól, hogy az 1848-as események megismétlődnek:

„Ami azokat a nehézségeket illeti, amelyekkel a kormánynak Magyarországon szembe kell néznie, egyelőre nem kell attól tartani, hogy a lakosság válaszoljon a csatakiáltásra, amelyet képviselői hallattak, és attól sem, hogy megismétlődjenek az 1848-as sajnálatos események. A kormány ereje szilárd ezeken a területeken, és nem annyira a kezében lévő elnyomó eszközökön, mint azon az inkább társadalmi, mint politikai szakadáson nyugszik, amely a vidéki lakosság nagy része és a kicsiny, de befolyásos magyar kisebbség között fennáll, mely irányítani igyekszik az aktuális szeméket, saját érdekében meghamisítva azokat, és elavult szabadságjogokra hivatkozik, melyekhez a tömegek hagyományosan ragaszkodnak, anélkül, hogy elmagyarázná a belőlük származó előnyöket.”²⁵¹

---

respecto de la Hungría dará mucha fuerza a la oposicion de los partidos extremos en la Dieta. Entretanto son de esperar nuevas e interminables discusiones en aquella asamblea que no dejarán de entorpecer la marcha del Gobierno”.

²⁵⁰ H-1363/133-as számú jelentés, 1861. augusztus 14.

²⁵¹ H-1363/135-ös számú jelentés, 1861. augusztus 23.: “Respecto de las dificultades con que há de tropezar el Gobierno Imperial en Hungría, no es de temer por de pronto que las poblaciones respondan al grito de alarma que parecen haber lanzado sus representantes, ni que se reproduzcan las deplorables escenas de 1848. La fuerza del Gobierno es grande en aquellas comarcas y descansa mas que en los medios de represion que tiene en su mano en la profunda escision, mas bien social que política, que existe entre la gran mayoría de las poblaciones rurales y la escasa pero poderosa minoría Magyar que pretende dar direccion á las nuevas ideas del día, falseandolas en el sentido de sus intereses é invocando libertades

Az országgyűlés feloszlata után az ötvenes évek közigazgatását visszaállítva az igazgatást a jogkörükben korlátozott, 1848 előtti kormánysszékekkel végezték. Az állapotot maga Schmerling is átmenetinek vélte – erről kapta az időszak a provizórium elnevezést – bízva abban, hogy előbb-utóbb a magyar és horvát képviselőkkel teljessé váló Birodalmi Tanács megkezdheti működését. A fontosabb kormányzati posztokba, a konzervatívok lemondása után, sorra Schmerling emberei kerültek: a kancellár Forgách Antal, a helytaró pedig Pállfy Móric lett.

Ayllon úgy látja, hogy a kormány a diéta feloszlata után kialakult forradalmi hangulatban a legjobb megoldást választotta:

„E tekintetben ma már okkal mondható: *alea jacta est*. A kormány számára nem volt más lehetőség: vagy megadni mindent a magyaroknak, vagy erőszakkal rájuk kényszeríteni ugyanazokat az alkotmányos feltételeket, mint a monarchia többi népe esetében. Az előbbi esetben a birodalom olyan államok konföderációjává válna, amelyeket csupán a dinasztia köteléke kapcsolna össze. [...] Az általam említett második esetben a kormány kétségkívül kiteszi magát egy Magyarország nagy részét érintő lázadás veszélyének; de eltekintve attól, hogy a felkelés nem rendelkezne olyan fegyverekkel és tartalékokkal, mint 1848-ban, ki lehetne használni azt a négy-öt hónapos lélegzetvételyi időt, amit az anarchikus állapotok közepette a kormányzati tevékenység helyreállítását remélve európai ellenlábasainak és különösen Itáliának a jelenlegi helyzete valószínűleg nyújtana Ausztriának, egy minden túlkapásra kiterjedő, az október 20-ai diploma óta abban a királyságban még ki nem próbált energikus elnyomórendszer felkeltené annak a számos, noha csüggedt hívének a lelkesedését, akikkel az osztrák uralom jelenleg is számolhat a magyarok között, megfélemlítené és elgondolkodtatná a valódi magyar népet, melynek

---

añejas, á que las masas tienen el apego de la tradición, sin acertar á explicarse los beneficios que de ellas reportarían.”

érdekei már kezdenek érezhetővé válni a dolgok jelenlegi állapotában. A birodalom többi országában elvágna az utat a szeparatista fondorlatok és szeszélyek előtt, és újjáélesztené a már igen megingott bizalmat a kormány azon szándéka felől, hogy nem kíván letérni az alkotmányosság, a monarchikus egység talaján éppen általa kijelölt ösvényről.”²⁵²

Ayllon nyilván maga sincs meggyőződve arról, hogy reális esélye lenne egy fegyveres felkelésnek, csak azt szeretné feletteseivel érzékelteni, hogy „a kormányzás és a törvényhozó hatalom területén is elérkezett az Osztrák Császárság létezése szempontjából, ha nem is a legkritikusabb, de legalábbis az egyik legkritikusabb pillanat”²⁵³.

Véleménye szerint a Magyarországon bevezetett rendkívüli intézkedések után a végleges megoldást a Birodalmi Tanács szerepének kibővítése jelentené, mivel „ellenkező esetben a miniszterek nem védhetik ki azt a vádat, hogy az alkotmányos formák árnyékában az abszolút rendszert kívánják tovább vinni; napról napra veszítenek tekintélyükből a törvényhozó testületek, és ki tudja, végül nem a saját halálos ítéletüket mondják-e ki?”²⁵⁴

Az ebben a fejezetben bemutatott források alapján elmondható, hogy a nyílt abszolutizmus időszakát követően, 1859 és 1861 között, az osztrák-magyar konfliktus kiéleződése idején küldött jelentések azt tükrözik, hogy a követ bizonyos értetlenséggel figyeli az osztrák kormánynak a magyarokkal kapcsolatosan szerinte túlzottan engedékeny politikáját. Nem ismeri fel, hogy Ausztria előnytelenül megváltozott külpolitikai helyzete az osztrák vezetést az eddigi nyílt abszolutizmustól való elmozdulásra, és a

---

²⁵² H-1363/175-ös számú jelentés, 1861. november 6.: “En esta parte, ya en el día de hoy puede decirse con sobrado motivo: *alea jacta est*. No quedaba otro arbitrio al Gobierno: ó concederlo todo á los Hungaros, ó imponerles á la fuerza las condiciones de existencia Constitucional que á los demas pueblos de la Monarquía.”

²⁵³ Ibidem.

²⁵⁴ Ibidem: “de lo contrario no será posible á los Ministros defenderse de la acusacion de querer á la sombra de formas constitucionales continuar el régimen absoluto; irán perdiendo cada dia mas su prestigio los Cuerpos Colegisladores, y ¿quien sabe si al fin no se encuentran en el caso de pronunciar su propia sentencia de muerte?”

magyarokkal való tárgyalások megindítására kényszeríti. A spanyol követ Ausztriában továbbra is azt az erős nagyhatalmat látja, amely segíthet Spanyolország új külpolitikai irányvonalának kialakításában. Az államszerkezet átalakítására tett kísérletekben inkább felülről jövő, jóindulatú reformtörekvéseket lát, nem pedig a külső és belső tényezők által kikényszerített lépéseket. Ennek következtében az Ayllonban a magyarokról kialakult amúgy sem pozitív kép tovább romlik: a jóakarátú, igyekvő kormányzat és az azzal körömszakadtáig szembehelyezkedő konok magyarság képét továbbítja feletteseinek.

A kiegyezés és előzményei

„Lehet, hogy nehéz idők következnek ismét hazánkra, de a megszegett polgári kötelesség árán azokat megváltoztatnunk nem szabad. Az ország alkotmányos szabadsága nem olyan sajátunk, melyről szabadon rendelkezhetnénk; hitünkre bízta a nemzet annak hű megőrzését, s mi felelősek vagyunk a haza és önlelkiismeretünk előtt. Ha tűrni kell, tűrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságot, melyet őseitől örökölt. Tűrni fog csüggedés nélkül, mint ősei tűrték és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait; mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és szerencse ismét visszahozhatják; de miről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges.”²⁵⁵ Deák Ferenc ezen gondolatai alapozták meg a magyar politikusok magatartását a provizórium évei alatt. Olyan várakozó magatartást választottak, melyben nem vállalkoztak nyílt ellenszegülésre²⁵⁶, de a jogfolytonosság gondolatához is ragaszkodtak.

Ayllon 1862 tavaszán még azt írja, hogy úgy értesült, a magyar liberális politikusok körében erősödik a megegyezési szándék, és kísérletet tettek Bécs szándékának megismerésére is:

„És valóban, ahogy gróf Szécsen volt minisztertől hallottam, több magyar személyiség részéről mutatkoznak már a megegyezés őszinte vágyának jelei. Más forrásból úgy tudom, hogy Deák és Eötvös, a mérsékelt liberális párt vezetői ügynököket küldtek ide, hogy tájékozódjanak, van-e lehetőség arra, hogy megértessék magukat a kormánnyal.”²⁵⁷

---

²⁵⁵ Kónyi Manó: *Deák Ferencz beszédei* III, Budapest, 1902, 272 (a továbbiakban: Kónyi).

²⁵⁶ Emellett az általános magatartás mellett, sor került titkos szervezkedésekre. A rendőrség két kísérletet is leleplezett: az egyiket Nedeczky István (ő Kossuthal is kapcsolatban állt), a másikat Almásy Pál vezette.

²⁵⁷ H-1363/37-es számú jelentés, 1862. március 1.: „Y en efecto, por lo que he oído al ex-Ministro Conde Szécsen, empieza a haber indicios de un sincero deseo de conciliación por

Ekkor azonban még egyik fél sem hajlott igazán a megegyezésre. Az ezt követő időszakban Magyarországgal kapcsolatos híradásai sablonosabbakká váltak, jelezvén, hogy a két fél elképzelései nem közeledtek egymáshoz. Az osztrák miniszterek Schmerling híres kijelentésére²⁵⁸ hivatkozva várakozó álláspontra helyezkedtek, és maga Ayllon is az idő múlását tartja a legcélravezetőbbnek:

„Bizonyos, hogy az idő, valamint az anyagi érdekek védelme és fejlesztése érdekében szükséges lesz a kormányhoz fordulniuk, és ez elsimít majd nem kevés röögöt és akadályt, melyek jelenleg ezt a megegyezést akadályozzák. Másrészt az osztrák miniszterek nincsenek híján a türelemnek, s a magyarországi helyzetet illetően minden jelentkező nehézségre ugyanaz a válaszuk: *«Tudunk várni»*.”²⁵⁹

A magyar politikusok magatartásában sem látja a hajlamot a megegyezésre, mint kiemeli, minden lehetséges fórumon a jogfolytonosság elvéhez való ragaszkodásukat hangsúlyozzák: „A legbefolyásosabb magyar politikusok viselkedésében nem fedezhetők fel egy lehetséges megegyezés jelei.”²⁶⁰

1863 áprilisában érintőlegesen beszámol Apponyi György memorandumának kudarcáról, mely konzervatív kísérletnek több gondolatával a kiegyezésnél újra találkozhatunk.

„Még a minden szempontból oly monarchiapárti konzervatív Apponyi György gróf is kénytelen volt lemondani országbírói tisztéről, melyet a császár épp most adott át a szintén tiszta magyar Andrássy

---

parte de varios personajes Magyares. Sé por otro conducto que los Gefes del partido liberal moderado Deak y Eötvös han mandado aquí agentes para ver si era posible entenderse con el Gobierno.”

²⁵⁸ „Wir können warten.”

²⁵⁹ Ibidem: La paciencia no falta por otra parte á los Ministros Alemanes, y á todas las objeciones que ofrece la continuación del actual estado de cosas en Hungría no tienen mas que una contestacion: *«podemos esperar»*.

²⁶⁰ H-1363/77. számú jelentés, 1863. április 10.: „No se descubren todavia en la conducta de los hombres políticos mas influyentes en Hungría indicios de una posible avenencia.”

grófnak²⁶¹, mert – úgy tűnik – bármilyen megegyezési tervezet kezdeményezéséhez az említett törvényekkel összhangban felelős magyar kormány kinevezését tartotta szükségesnek, mely vélemény saját barátaival és híveivel is konfliktushelyzetbe hozta.”²⁶²

Apponyi György a konzervatív politikusok közül a legtovább őrizte meg pozícióját, bár, mint arról Ayllon is többször tudósított, folyamatosan foglalkozott a lemondás gondolatával:

„Szembetűnő a jelen körülmények között, hogy gróf Appony nem mond le országbírói tisztségéről a rendkívüli állapottal szembeni nemtetszése és több korábbi ilyen tartalmú utalása ellenére.”²⁶³

Apponyi célja az volt, hogy a várható magyar országgyűlés összehívása²⁶⁴ előtt, megosztva a liberális nemességet, a megegyezésben és az azt követő átalakulásokban biztosítsa a konzervatív arisztokrácia vezető szerepét. A memorandumban olyan megoldást vázol fel, ahol a szerinte sikertelen centralizmus helyét átvenné egy „olyan egyenjogú dualizmus, amely a felségjogokat és az állami célok közösségét megóvjá, nemcsak a *pragmatica sanctio* sarkalatos határozmányainak felelne meg, hanem megtörné azon passiv ellenállást, amelyet Magyarország önfenntartása ösztönéből, de a monarchia legfőbb állami céljai kárára eddig kifejtett”²⁶⁵. A megegyezés után mindkét fél rendelkezne külön kormánnyal és parlamenttel, közösen intéznék (a *Pragmatica Sanctio* alapján) a külügyet,

---

²⁶¹ Andrássy György gróf ismert aulikus politikus volt.

²⁶² H-1363/77-es számú jelentés, 1863. április 10.

²⁶³ H-1363/37-es számú jelentés, 1862. március 1.: „Es muy notable en las presentes circunstancias el que el Conde Appony no dimita su cargo *Judex Curiae* a pesar de los disgustos que le pronuncia con el estado de sitio y de las repetidas indicaciones que hizo de semejante intencion.”

²⁶⁴ Mindenki úgy gondolta, hogy az országgyűlés összehívása nem sokáig várat magára, hisz Ausztria a német egységgel kapcsolatos terveit nem tudja egy olyan országgal megvalósítani, melynek csak az egyik fele alkotmányos.

²⁶⁵ Lásd: Kónyi, 303.

hadügyet²⁶⁶, pénzügyet és kereskedelmet közös minisztériumok és az országgyűlések által kiküldött *delegatiók* által. Mint arra a követ megjegyzése is utal, Ferenc József 1863-ban ezt a javaslatot még túlzónak gondolta, és Apponyinak le kellett mondania.

Ayllon, a kivárára alapozó politikáról beszélve, kiemeli annak veszélyeit is, utalva arra, hogy Ausztriának számolnia kell a külpolitikai helyzet változásaival is:

„A várakozás azonban csak akkor hozhat előnyös eredményt a kormány számára, ha nem lépnek fel olyan külső bonyodalmak, amelyek képesek súlyosan befolyásolni Európa békéjét.”²⁶⁷

Az 1863-as évben a kül- és belpolitikai események mindkét oldalt arra figyelmeztették, hogy lassan el kell mozdulniuk a kivárá álláspontjáról. Az év elején kitört lengyel felkelést az oroszok elfojtották, ami intő példaként szolgálhatott a magyaroknak. Emellett komoly figyelmeztetést jelentett, hogy miután az erdélyi országgyűlésen kisebbségbe kerültek a magyarok, az osztrák vezetés elérte, hogy a diéta követeket delegáljon a Birodalmi Tanácsba. Ekkor, éppen a fent említett konzervatív megegyezési kísérlet hatására is, a mérsékelt liberálisok táborát szakadás fenyegette: Eötvös József is már azt fontolgatta, hogy a magyaroknak mégis részt kellene venniük a Birodalmi Tanács munkájában, komoly konfliktusba kerülve így magával Deákkal is. Az augusztusban összeült német fejedelmi gyűlésen I. Vilmos porosz király távolmaradása, és az osztrák külpolitika konzervatív irányváltása következtében meghíúsult Schmerling elképzelése Ferenc József német császárrá választásáról. Ez nemcsak a növekvő porosz agressziót táplálta, hanem a magyar liberálisoknak is csalódást okozott, mivel

---

²⁶⁶ Az uralkodó kezében maradt volna a hadügy és a külügy irányítása, a miniszterek kinevezési joga illetve a parlament feloszlatásáé is.

²⁶⁷ *Ibidem*: “De esperar, sin embargo, solo podría reportar ventajas el Gobierno mientras no sobrevengan complicaciones exteriores capaces de comprometer gravemente la paz de Europa.”

elképzeléseik szerint a nagynémet egység megvalósulásának egyenes következménye lett volna a Habsburg Birodalom nem-német tartományainak alkotmányos és kormányzati különválása.

1864 tavaszán Ayllon Forgách Antal lemondásáról beszámolva a kancellár bukásának²⁶⁸ okaként azt jelöli meg, hogy nem sikerült elősegítenie a kormány politikáját a magyar kérdésben. A feladata nyilvánvalóan a magyar ellenzék megosztása és egy olyan párt összekovácsolása lett volna, amely az uralkodó és a kormány elképzeléseit támogatja, így Apponyi György lemondása Forgách bukását is előrevetítette:

„Az általam elfogadhatónak látott változatot nem sikerült megvalósítani, és nem is kecsegtetett azzal a reménnyel, hogy majd sikerül elérnie egy olyan párt megszervezését, amelynek összetevői, eszméi és céljainak világossága lehetővé tette volna, hogy a birodalmi kormány rátámaszkodhassék a magyar kérdés megoldása érdekében a kezében lévő alkotmányos eszközök segítségével teendő komoly kísérletek során.”²⁶⁹

A követ ekkor úgy érzékeli, hogy a magyar-kérdéshez kapcsolódó törekvések „az utóbbi időben szunnyadni látszottak”, és a kormány elképzelései sem változtak, erre utal az is, hogy a kancellári széket a Schmerling köréhez tartozó Zichy Herman foglalta el.

A Schleswig-Holstein-i konfliktus után mind a magyarok, mind az udvar számára egyre világosabb lett, hogy az osztrák-porosz fegyveres összecsapás nemcsak elkerülhetetlen, de egyre közeledik is. A két fél között megindulnak a titkos tárgyalások és a *Pesti Napló* 1865. április 16-i számában megjelent húsvéti cikkében²⁷⁰ Deák Ferenc nyilvánosságra hozta a magyarok tárgyalási szándékait: „arra kell törekedni, hogy mind a birodalom

---

²⁶⁸ „Így aztán Rainer főherceg, a miniszterelnök, kétségkívül a kormány legbefolyásosabb német tagjai hatására, valószínűleg kihasználta azt az alkalmat, amelyet a Forgách kancellár által nemrég elszenvedett betegség kínált, némi pihenést javasolt számára, a kancellár pedig bizonyára megértette a célzást.” H-1363/86-os számú jelentés, 1864. április 23.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Sem a titkos tárgyalásokról, sem a húsvéti cikk elemzéséről nem találtunk jelentéseket.

biztonsága, teljesen eléressék, mind a magyar alkotmány alaptörvényei a lehetőségig fenntartassanak”.

A rendkívüli állapot felszámolását követően megszorodtak a Magyarországgal kapcsolatos tudósítások, melyek a korábbi jelentésekkel ellentétben nagyobb tájékozottságról adnak tanúbizonyságot és így több értékelő véleményt is tartalmaznak. Korábban szemmel láthatóan nem tartotta szükségesnek, hogy részletesen, háttérinformációkat is szolgáltatva tájékoztassa feletteseit, a Schmerlingi politika lassú, de biztos sikerét tartva valószínűnek. Emellett még egy döntő változás figyelhető meg. Ferenc József, aki eddig – különösen az 1861-es országgyűlésről küldött jelentésekben – egy az események alakításában komolyan részt nem vevő, inkább csak a népe boldogulásáért felelőséget vállaló uralkodó szerepét kapta a jelentésekben, most Ayllon szemében az irányítást átvevő, és várhatóan a problémákat megoldó aktív szereplővé válik. 1865 nyarán írja, hogy: „Mindig is hittem, hogy ezt a megoldást csak a császár, csakis az ő személyes kezdeményezése tudja elérni.”²⁷¹ Ezt követően a császárnak a magyarokkal kapcsolatos magatartásában kihangsúlyozza azokat az elemeket, amelyek egyértelműen a Schmerling nevével fémjelzett centralista politikával való szakítást jelzik. Így amikor Ferenc József 1865 júniusi pesti útjáról²⁷² tudósít, megjegyzi, hogy az uralkodó Schmerling véleménye ellenére utazott Magyarországra²⁷³, és beszédében is – a várakozásokkal ellentétben – érintette a megegyezés lehetőségét.²⁷⁴ A Belcredi kormány

---

²⁷¹ H-1365/90-es számú jelentés, 1865. június 11.

²⁷² Ferenc József 1865. június 6. és 9. között egy gazdasági kiállítás apropóján tartózkodott Pesten. Az utat a kortársak a húsvéti cikkekre adott pozitív válasznak, politikai jelentőségűnek tartották.

²⁷³ Ayllon itt jól tájékozottnak tűnik, a bécsi udvari és kormánykörökben történekről. Hasonló információkat közöl Wertheimer Ede is, mikor azt idézi, hogy Schmerling Mensdorffnak arról panaszkodott, hogy az adott időszakban Ferenc József nem kérte tanácsát. Bővebben lásd: Wertheimer Ede: *Gróf Andrássy Gyula élete*, I. kötet, Budapest, 1910, 209-221.

²⁷⁴ H-1365/90-es számú jelentés, 1865. június 11.: „Rövid beszédében Őfelsége nemcsak a jelenleg függőben lévő alkotmányos kérdések jövőbeli és szabad megvitatására utal, hanem

megalakítása²⁷⁵után azt írja, hogy „Schmerling rendszerét lehetetlenség volt tovább fenntartani.”

Ebben az időszakban az esetleges megegyezés esélyeit fontolgatva a követ több kedvező jelet lát. A magyarországi helyzetre tekintve komoly elmozdulást lát az 1861-es állapotokhoz képest:

„Az egyetlen dolog, amit pillanatnyilag Magyarország helyzetében fel tudok mérni, azok az eddiginél sokkal kedvezőbb jelek a kívánt megbékélésre [...]. Az 1861-es év óta, amikor az osztrák címereket összetörték, amikor csak magyar ruházatban lehetett kilépni az utcára, és amikor arról vitatkoztak a diétán, hogy Ferenc József császár megkaphatja-e a felség titulust, s még a megfélemlített mágánok is, akik az 1860. október 20-ai alkotmányos diplomát javasolták és készítették elő, olyan feliratot szavaztak meg a koronának, mely szinte lázadó volt, sokat változtak a dolgok és lecsillapodtak a kedélyek. Most már nincsenek lázadó szándékok a királyi tekintély ellenében, nincsenek a németekkel szembeni gyűlölködő demonstrációk, ma már nem vitatják az uralkodó fejedelmi jogait. Sőt olyan tendenciát lehet Deák és Eötvös liberális pártjában felfedezni, hogy tárgyaljanak a Reichsrat legliberálisabb pártjával; az ókonzervatív párt tagjaiban pedig azt, hogy a birodalmi kabinet ideáikhoz közelebb álló tagjaiban keressenek támaszt. Ami pedig a forradalmi és valójában szeparatista Határozati Pártot illeti – melyet azért neveznek így, mert az 1861-es diétán a sérelmek tiszteletteljes előterjesztése helyett az országgyűlés egyszerű határozatával, vagy rendeletével akarta elutasítani az uralkodó

---

magyar királlyá való megkoronázására is, ami az előbbiek kielégítő megoldására tenné rá ezt az elkerülhetetlen pecsétet.”

²⁷⁵ Richard Belcredi föderalista politikus 1865. július 25-től volt kormányon. Nem a dualista átalakulás híve volt, inkább a konzervatív arisztokrácia által vezetett tartománygyűlésekre helyezte volna a hangsúlyt. Részletesebben lásd: Somogyi Éva: *A birodalmi centralizációtól a dualizmusig*, Budapest, 1976, 75-103. (a továbbiakban: Somogyi)

javaslatait – már alig ad életjelet, s úgy tűnik, hogy lényegesen csökkent morális és számbeli ereje is.”²⁷⁶

Bemutatja, hogy a megegyezést nem csak a magyarok támogatják, ahhoz Ausztriának is komoly érdekei fűződnek:

„[...] s arról is meg vagyok győződve, hogy sem miniszterei, sem pedig az állam bürokratái ez elé nem gördítenek akadályt. Nem hiszem, hogy ehhez kétség férne, ha másért nem, ama hitelnövekedés miatt, amit a Magyarországgal való igazi megbékélés nyújtana az osztrák Pénzügyminisztériumnak, valamint azon határozott Poroszországgal szembeni fellépés miatt, amit ez a kormány számára lehetővé tenne.”²⁷⁷

A megegyezést nem csupán a porosz fenyegetés miatt látja szükségesnek, hanem az orosz politika által is támogatott szlávizmus megerősödése miatt is: „Magyarországnak és a német Ausztriának van egy közös ellensége, mely hazai és nem kevésbé félelmetes: a szlávizmus, melynek igényei egyre növekednek e két nemzet közötti különbségek árnyékában.”²⁷⁸

---

²⁷⁶ H-1365/90-es számú jelentés, 1865. június 11.: “Entretanto lo único que por el momento alcanzo á descubrir en la presente situacion de Hungría son síntomas mucho mas favorables que antes para una apetecible conciliacion [...]. Desde el año 1861, en que se derribaban los escudos de armas Austriacas, en que no era dable salir á la calle con otro traje que el Húngaro sin exposicion de la vida, en que se deliberaba en la Dieta acerca de si conviene dar al Emperador Francisco José el título de Majestad, y terrorizados los mismos Magnates que aconsejaban y promovieran la Concesion del Diploma Consitucional del 20 de Octubre de 1860, votaban un mensaje á la Corona punto menos que faccioso, mucho han variado las cosas y sosegadose los ánimos. Ahora ya no se producen tentativas de rebellion contra las Autoridades Reales, ahora no hay ya demostraciones algunas de odio á los Alemanes, ahora ya no se controvierten los derechos del Príncipe reinante. Hasta se advierte en el partido liberal de los Deák y Eötvös alguna tendencia á entenderse con el partido mas liberal del Reichsrath, en el de los «antiguos Conservadores» á buscar su apoyo en los miembros del Gabinete Imperial de ideas mas afines á las suyas; y por lo que hace al partido revolucionario y verdaderamente separatista de la «Resolucion», así llamado porque en la Dieta de 1861 quería rechazar las proposiciones del Monarca con una simple resolucion o decreto de la Asamblea nacional en vez de una respetuosa exposicion de los agravios, ya apenas da señales de vida y gravemente parece haber menguado su fuerza moral y aun su fuerza numerica.”

²⁷⁷ H-1365/90-es számú jelentés, 1865. június 11.

²⁷⁸ Ibidem.

Mindezek ellenére nem gondolja, hogy a megegyezés rövid időn belül megvalósulhat. A magyarok által képviselt álláspont kivitelezhetőségét elemezve két fő pontot vizsgál. Azt, hogy a jogfolytonosság elve a tárgyalások kiindulási alapja legyen, Ayllon szerint Bécs el fogja fogadni, mivel ehhez a liberálisoktól az ókonzervatívokig széles tábor ragaszkodik. A másik kérdés a központi parlament megszüntetését és az azt követő alkotmányos újjászervezés módját és mértékét érinti. Ayllon itt látja a komolyabb nehézségeket, mivel ez az elképzelés szerinte mind a birodalmon belül, mind a birodalmon kívül ellenkezésbe ütközik. Megjegyzi, hogy a csehek a magyarokhoz hasonlóan dualisztikus átrendezést szeretnének elérni, így a magyaroknak az ő ellenállásukkal is számolniuk kell. Ugyanúgy komoly nehézséget okozhat a lengyel tartományoknak esetlegesen adandó autonómia, hisz az porosz, illetve orosz neheztelést vonna maga után.:

„Meg vagyok arról győződve, hogy Belcredi gróf lehetőség szerint szélesíteni akarja majd a birodalom valamennyi nemzetiségének közigazgatási és törvényhozási önállóságát. Különösen Csehországban kell ezt megtennie, ahol a magyar nemzetiségnek tett, és a csehek által óhajtott engedmények közötti nagyon nagy aránytalanság biztosan óriási elégedetlenséget szül majd. De ez az önállóság néhol súlyos nehézségeket rejt, s nemcsak a monarchia külpolitikai helyzetére nézve, hanem azért is, mert a külpolitikai helyzet is hatással van rá. Poroszország például nem tűrné, hogy egy, a Galíciában és Krakkóban bevezetett, többé-kevésbé autonóm szervezet megzavarja a Poznan tartományban nagy nehézségek árán megteremtett nyugalmat, s hogy az minden lengyel törekvés központja legyen; s úgy látom, orosz kollégám is felettébb nyugtalan már csak annak gyanújától is, hogy ilyen átszervezésre gondol az osztrák kormány.”²⁷⁹

1865-ben, az események felgyorsulása után a magyar kérdés újból a jelentések egyik központi témájává válik, és a parlament decemberi

---

²⁷⁹ H-1365/139-es számú jelentés, 1865. szeptember 15.

megnyitása tovább erősíti az érdeklődést. Ayllon szerint a magyar kérdés megoldása a birodalom újjászervezésének alapját képezi, az uralkodó jóindulatát és tárgyalási szándékát már a megnyitó is jelezte, hisz a pesti megnyitón Ferenc József személyesen mondta el magyar nyelvű beszédét.

Úgy véli, ahhoz, hogy a különböző kísérletek valóban pozitív eredményeket hozzanak, sok türelemre lesz szükség, mivel amellet a széleskörű lelkesedés mellett, amely a magyarok közt is tapasztalható, az, hogy a magyar politikusok már a császári megnyitóban elhangzottakkal kapcsolatban is kritikai észrevételeket fogalmaztak meg a sajtón keresztül²⁸⁰, előrevetíti a várható parlamenti csatározásokat:

„Ami biztos, az az, hogy a december 14-ei beszéd miatt most elég jó a hangulat ahhoz, hogy meghallgassák királyuk javaslatait, s az is biztos, hogy ez a kedélyállapot szinte a lelkesedéssel határos. Azonban hátra van még, hogy kiállják a próbát a magyar diéta mindig is heves, s gyakran viharos vitáin. Ami pedig a közvélemény lelkesedését illeti, habár az csodálatos módon még mindig tart a császár pesti tartózkodása miatt, arra a kormány kevésbé számíthat egy olyan befolyásolható nemzet esetében, mint amilyen a magyar, s mindenesetre sok türelemre lesz szüksége, hogy érett gyümölcsöt szüreteljen azon magvakból, amelyeket elvetett.”²⁸¹

A parlamenti ülésekről rendszeresen küldi jelentéseit, az ott megfogalmazott dokumentumokat, illetve a válaszul küldött leiratokat

---

²⁸⁰ H-1365/184-es számú jelentés, 1865. december 19.: „De még nagyobb jóindulat, sőt lelkesedés tükröződik a magyar sajtó többségében, amikor az uralkodó beszédéről írnak. Egyedül a *Pesti Napló*, a liberális párt kedvelt orgánuma, és *A Hon*, a radikálisok lapja mutat mást, az előbbi bizonyos nemtetszést amiatt, hogy az uralkodó az 1848-as törvények egy részének előzetes revízióját igényli, ami, mint mondja, „egyértelműen konzervatív törekvésekre utal”, a másik pedig némi mesterkéltn megglepetést mutat, amiért az uralkodó egyáltalán szükségesnek nyilvánítja e törvények revízióját.”

²⁸¹ H-1365/184-es számú jelentés, 1865. december 19.: “Y por lo que toca al entusiasmo popular, aunque admirablemente se mantenga con la presencia del Emperador en Pest, poco puede contar el Gobierno con él por parte de una nacion tan impresionable como la Magyar, y mucha paciencia necesitará en todo caso para sacar algun fruto sazonado de las semillas que tiene sembradas.”

sokszor teljesen, de legalábbis sok részletét idézve beleszővi a jelentéseibe, rövid kommentárokkal kiegészítve azokat. A német újságok alapján készített fordításait kiegészítő mondatai továbbra is kemény magyarellenességet tükröznek. Deák Ferenc 1866. február 8-án felirati tervezetet terjesztett elő, melyben kihangsúlyozza az októberi diploma és a februári pátens ismételt elutasítását; kijelentette, hogy a magyar országgyűlés az 1848-as törvények helyreállítása, valamint a parlamentnek felelős magyar minisztérium felállítása után, a húsvéti cikk alapján, kész a két ország közjogi kapcsolatának törvényi szabályozására. Ayllon elemzésében negatív értékelést nyújt a tervezetről, a magyar arrogancia jellemző példáját látva benne:²⁸²

„Mindezek után az üzenet rátér arra a kényes kérdésre, melyet a leginkább a diéta megfontolására ajánlott a trónbeszéd: az egész monarchiát érintő közös ügyek megvitatásának, kezelésének mikéntjére. Elismeri, hogy léteznek ügyek, melyek egyszerre „érdeklik” (milyen finoman fogalmaz) Magyarországot és annak egyéb népeit, de ezt nem fejti ki jobban, és csak azt ajánlja fel, hogy a diéta haladéktalanul foglalkozni fog egy tervezet kidolgozásával. Majd némileg megvető közönnyel érinti azon igények, követelések kérdését, melyeket a nem a Szent István koronájához tartozó országok számára elismert alkotmányos intézmények hordoznak, és az 1861-es feliratra hivatkozva – amit ismétlődően és némi affektáltsággal tesz az egész szövegen keresztül – arra szorítkozik, hogy kinyilvánítsa, hogy a magyar nemzet ugyanezen országokkal való kapcsolataiban aszerint jár el, ahogy az megfelel „egy szabad és független nemzetnek” egy másik szintén „szabad és független nemzettel” való kapcsolatának.”²⁸³

---

²⁸² A dolgozat terjedelme nem teszi lehetővé, hogy a fordításokat az eredeti forrással szövegszerűen összevessük, ehhez lásd *A magyar kérdés* megfelelő dokumentumait, illetve azok lábjegyzeteit, ahol idézi az eredeti szövegrészleteket.

²⁸³ H-1365/24-es számú jelentés, 1866. február 11.

Ayllon mindezek ellenére észrevesz pozitív jeleket a magyarok viselkedésében. Egyrészt úgy érzi, hogy nem zárkoznak el a későbbi tárgyalások előtt: „'Nem ez az utolsó szava Deáknak és a pártjának' – mindenféle ilyen kijelentéseket lehet hallani, s még inkább így kell legyen, hisz ugyanezt mondja az előbbi ismert sajtóorgánuma is, a *Pesti Napló*”²⁸⁴ – írja. Másrészt kritikai megjegyzései ellenére, úgy gondolja, hogy az öt évvel ezelőtti hangnemhez képest kétségtelenül a megfelelő tisztelettel szólnak az uralkodóhoz, bár nem gondolja, hogy ez alapján messzemenő következtetéseket lehetne levonni: „Kevés jelentősége van ezen mondatnak²⁸⁵ egy olyan nép – vagyis, minthogy a legitim nép ott egyáltalán nincs jelen a törvényhozó gyűlésekben, egy olyan arisztokrácia – szájából, amely néha a legalantasabb politika mesterkedéseit és a félig. barbár, üres pátosz kérdéseit rejti magában.”²⁸⁶

Érdekes adalék a követ tájékozódásával kapcsolatban, hogy igyekszik minden Magyarországon, főként Pesten megfordult politikustól információkat gyűjteni. Így járt el akkor is, amikor Mensdorff gróf, porosz külügyminiszter útjáról érdeklődött Werther bárónál, a bécsi porosz követnél. Ha Ayllon értesüléseit összevetjük a magyar feljegyzésekkel, eltéréseket tapasztalunk. Wertheimer Ede Andrassy életrajzában azt olvashatjuk, hogy a porosz miniszter a magyarországi állapotokat az 1861-es viszonyokhoz hasonlította, és nem bízott a megegyezés lehetőségében.²⁸⁷ Ezzel teljesen ellentétesek azok a gondolatok, amelyek Ayllon jelentésében szerepelnek: „Ez alkalommal Werther báró még azt is mondta, hogy beszélt

---

²⁸⁴ Ibidem.

²⁸⁵ A Deák-féle felirattervezet egyik záró mondatáról van szó, amely az eredetiben így hangzik: „Legyen meggyőződve Főlséged, hogy ragaszkodásunk ősi alkotmányunkhoz, s ragaszkodásunk Főlséged királyi házához, melyet nemzetünk az alkotmány alapján önként és szabadon emelt Magyarország trónjára, ugyanazon egy forrásból ered: a kegyeletnek a legtisztább forrásából.”

²⁸⁶ H-1365/24-es számú jelentés, 1866. február 11.

²⁸⁷ „Gróf Mensdorff külügyminiszter rövid pesti tartózkodása után, így nyilatkozott Werther báró előtt: hogy az országgyűlés mostani hangadó vezetői olyan rabulisták és elvlovagok, hogy velük talán nem is lehet semmiféle megegyezésre jutni.” Wertheimer, 237.

Mensdorff gróffal a magyarországi helyzetről, és úgy látta a gróf sokkal elégedettebb vele, mint amennyire azt feltételezte. Ez annál is jelentősebbnek tűnik számomra, minthogy a gróf nem számít olyan embernek, aki hajlamos illúziókba ringatni magát. Mindazonáltal nem hiszi, hogy a kormány persze mindent elér, amit óhajt, s még kevésbé, hogy a pesti diéta a jelenlegi törvényhozás szerint el is fogadja azt, de reméli, hogy ha van türelem és kitartás, a magyar makacsság végül engedni fog.”²⁸⁸ A porosz követ, nyilvánvalóan ismerve a spanyol kormány és udvar erős poroszellenességét, csak nagyon visszafogottan, semlegesen tájékoztathatta spanyol kollégáját, a tapasztalt eltérések ebből adódhatnak.

Az országgyűlési tárgyalások előrehaladtával a követ úgy érzi a magyarok semmit nem engednek, változást legfeljebb a hangnemben tapasztal: „Nincs más különbség, mint hogy most könyörgő és tiszteletteljesen panaszkodó hangnemben tér vissza ezen követelésekre, s hogy alátámassza ezeket, jogi fejtegetésekbe kezd, mely védőírat jelleget ad eme írásnak, melynek az alkotmányos politika emelkedett szférájához kellett volna tartania magát.”²⁸⁹ Ayllon csak kölcsönös engedmények után tudná elképzelni a gyors megegyezést, de ilyen törekvést a magyarok részéről nem tapasztal, így őket hibáztatja a tárgyalások elhúzódásáért: „el kellene kezdeni kölcsönösen engedményeket tenni, s nem makacsul ragaszkodni az egyik félnek ahhoz, hogy mindent elnyerjen, természetesen csak azért, hogy aztán azokról a dolgokról kelljen lemondania, melyek kevésbé fontosak számára.”²⁹⁰

Úgy véli, hogy a magyar parlament követelései csak átmenetiek lehetnek, hiszen megvalósíthatatlanok, jól látva, hogy a magyarok dualisztikus elképzelései összeegyeztethetetlenek Richard Belcredi és az

---

²⁸⁸ H-1365/22-es számú jelentés, 1866. február 8.

²⁸⁹ H-1365/49-es számú jelentés, 1866. március 22.

²⁹⁰ Ibidem.

osztrák konzervatívok javaslataival. A tárgyalások valóban holtponthoz érkeztek, az uralkodó a törvények felülvizsgálását kérve várakozó álláspontra helyezkedett:

„Az uralkodó viszont kitart amellett, hogy a diéta kívánságainak kielégítését elhalassza addig, amíg nem látja egyetértésüket azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyek megoldása az egész monarchia törvényhozó hatalmához kell, tartozzon, mert egyedül ennek ismerete és az 1848-as törvénykezés előzetes revíziója teremt szilárd alapot arra, hogy olyan intézményeket engedélyezzenek, melyek nem ássák alá a monarchia egységét és összeegyeztethetőek a monarchiát alkotó többi nép alkotmányos jogaival és szükségleteivel. [...] Itt van a vita igazi magja, és a legfőbb akadály a korona és a magyar törvényhozás közötti kiegyezésnek.”²⁹¹

Ennek ellenére a követ véleménye szerint az 1861-es helyzethez képest 1866-ra a lehetőségek sokat javultak, a tárgyalások nem szakadtak meg, a „közösügyi” bizottság javaslatot készített. A porosz háborús fenyegetés felerősödése kapcsán ugyanerre a következtetésre jut. Míg 1861-ben egy hasonló háború felerősíthette volna a magyarok szeparatista törekvéseit, most az Ayllon szerint monarchikus érzületű magyarok segítenek megvédeni az országot:

„Mindezek ellenére nem lehet letagadni azt az óriási különbséget, mely az 1861-es és a jelenleg Magyarországon uralkodó körülmények között van. Akkoriban ellenérzésük diadalmaskodott mindennel szemben, ami osztrák, s ez még az uralkodó személyét is érintette; mára már eltűnt ez az ellenérzés, hogy átadja helyét az ugyanezen uralkodóhoz való hűség és szeretet érzésének. Abban az időszakban bármely külföldi háború felszította volna a magyarokban a birodalomtól való elszakadás vágyát, ma viszont egy

---

²⁹¹ H-1365/80-as számú jelentés, 1866. április 28.

háború, főleg Poroszországgal csak lelkesedést váltana ki, hogy megvédjék királyukat.”²⁹²

A háború kitörése után elnapolták az országgyűlést, és az csak novemberben kezdte újra munkáját. Az osztrák háborús vereség jelentősen átrendezte az erőviszonyokat, ez a jelentéseken is észrevehető, de a követ álláspontján ez mit sem változtatott: a két szembenálló fél, akit a jelentésekben látunk a jó szándékú, békülékeny uralkodó és a taktikázó, mindenben lehetőséget kereső magyarság. A problémát összetettségében próbálja bemutatni. Egyrészt úgy látja, hogy amíg az uralkodó egyre komolyabb engedményeket tesz, addig a magyarság mindenképpen előnyt szeretne kovácsolni Ausztria szorult helyzetéből²⁹³, mert: „Magyarországon, ahol olyan nemzetet, vagyis inkább arisztokráciát találunk, amely nemessége állandó fitogtatása és monarchikus hűsége ellenére annyira hajlamos visszaélni királyai engedékenységevel, sőt kihasználni azok balszerencsáját. [...] [A pesti diétán] azért nyújtják ezen vitákat a normálisnál tovább, hogy – amint ez már bevett taktika Magyarországon – kifárasztás által elérjék azt, amit szabad akaratból nem kapnának meg.”²⁹⁴ Emellett úgy tűnik számára, hogy a háború hatással volt a parlamenti erőviszonyokra is, és felerősítette a radikális követeléseket, ami tovább növelheti a magyarok politikájával szembeni aggodalmakat:

„Könnyen elképzelheti Excellenciás uram, hogy a mai szomorú körülmények, melyek a birodalmat meghatározzák, nem éppen a

---

²⁹² H-1365/49-es számú jelentés, 1866. március 22.: „Imposible se hace contodo desconocer la inmensa diferencia que existe entre el espíritu publico de 1861 y el que reina actualmente en Hungría. Entonces prevalecía una hostilidad á todo lo Austriaco que se remontaba hasta la persona del Soberano; hoy desapareció semajante hostilidad para ceder el lugar á sentimientos de amor y lealtad al mismo Soberano. En aquella época una guerra extrangera cualquiera hubiera fomentado entre los Húngaros las mayores veleidades de separacion del Imperio, en el día una guerra y particularmente con la Prusia no encontrará en ellos mas que entusiasmo para defender á su Rey.”

²⁹³ Deák Ferenc a königgratzi csata után két héttel biztosította Ferenc Józsefet, hogy a magyarok nem változtatnak tárgyalási feltételeiken.

²⁹⁴ H-1365/ 228-as számú jelentés, 1866. november 25.

legmegfelelőbbek a magyar igények mérséklésére. És a legrosszabb az, hogy a nagy mérsékelt liberális párt, melyet a legnépszerűbb magyar államférfi, Deák Ferenc irányít, az alsóházban már azzal fenyeget, hogy szétesik, s teret enged a radikális pártnak, mely nagyrészt olyan fellelkesült fiatalokból áll, akik az Ausztriától való teljes függetlenség ideáján nevelkedtek, és csak az uralkodóval való perszónáluniót hajlandók elfogadni.”²⁹⁵

A követ úgy látja, hogy a bécsi kormány bizonytalan helyzetben van, hisz „a sokféle magatartás, irányzat és politikai érdek” zavarttá teszi, „de mostanában úgy tűnik, hogy napról-napra egyre nagyobb teret nyer, még a minisztériumban is, a dualizmus eszméje, vagyis a monarchia felosztása két nagy, alkotmányosan és parlamentárisan irányított részre, melyet egyfelől az összes szláv-germán ország, másfelől pedig a magyar koronához tartozó országok alkotnának.”²⁹⁶ Kiemeli azt a feszültséget is, ami a Belcredi-féle politika és Beust elképzelései között húzódik: „Ebben az esetben nehézkessé, ha nem lehetetlenné válna Belcredi gróf további tevékenysége a birodalmi kormányban, aki teljes kormányzati rendszerét a történelmi autonómiák kellő figyelembevételére alapozza, Cseh- és Morvaországban pedig a hatalommal bíró pártok mélyen megsértődnének, nem is számítva az Ausztriához tartozó lengyel területeket. S abban az esetben nem lepne meg az sem, ha Beust báró szembehelyezkedne a jelenlegi minisztériummal, hisz az ő belpolitikája természetesen, sőt akaratlanul afelé hajlik, hogy a német civilizáló és központosító törekvést helyezze előtérbe.”²⁹⁷

1866 december közepén – mindössze három nappal Beust pesti útja előtt – továbbra is felháborodva beszél a magyarok makacosságáról, a

---

²⁹⁵ H-1365/228-as számú jelentés, 1866. november 25.: “Y lo peor es que el gran partido liberal moderado que capitanea el mas popular de los Estadistas Húngaros Francisco Deák en la Cámara electiva amenaza ya desorganizarse y ceder terreno al partido radical formado en su mayor parte por una juventud exaltada que se educó en las ideas de completa independencia del Austria y solo admite la «union personal» con su Monarca.”

²⁹⁶ H-1365/228-as számú jelentés, 1866. november 25.

²⁹⁷ Ibidem.

helyzetet már annyira kritikusnak érzi, hogy az Ausztria külpolitikai helyzetét is befolyásolhatja. Először a királyi leiratra adott válaszáról ír:

„Az egész csupán egyetlen gondolatot foglal magába, egyetlen, szónoki fordulatokkal és többé-kevésbé figyelemre méltó mondatok áradatában dagályosan kifejtett követelést, mely mindenféle hangnemben újra és újra előjön egészen a ravasz fenyegetésig. [...] A gondolat, melyre utaltam mindig, ez: kihasználni aljasul a kormány jelenlegi bajait, soha semmiért nem adni be a derekunkat – s nézze el nekem a kifejezés közönségességét, bár ez sohasem fogja elérni a magyar politika vulgaritását – végeredményben ügyes ügyvédi húzásokkal és színlelt hűségnyilvánításokkal megannyi eredményt kicsikarni a koronától, hogy ez az annyira óhajtott és az uralkodó által oly nagylelkűen kezdeményezett kiegyezés Magyarországgal egyenlőtlen szerződés, egy „marché de dupes”²⁹⁸ legyen a birodalom többi népe számára.”²⁹⁹

Ebben az időszakban a jelentéseket olvasva úgy tűnik, a követ értesülései nem mindig naprakészek, sokszor az események mögött egy-két lépéssel próbál információkat értelmezni, így sokszor helytelenül. A jelentések egy későbbi részletét olvasva nyilvánvalóvá válik, hogy nem látja világosan a határvonalat a magyar radikális elképzelések és Deák következetes hajlíthatatlansága között:

„Új és szomorú csalódás ez a kormány, s főként Magyarország tisztelt kancellárja, Mailáth számára, aki kétségkívül nagy reményeket fűzött a már említett mérsékelt liberális párt vezérének győzelméhez, illetve a legutóbbi egyezkedési kísérletükhöz. Nehéz lenne most bizonyossággal állítani, hogy eme párt emberei tettek-e lépéseket a radikálisok felé, vagy pedig a radikálisok közeledtek őhozzájuk. Ami biztos, az az, hogy egyelőre egyik is, másik is ugyanazt követeli: az uralkodó adja meg magát az 1848-as

---

²⁹⁸ „becsapás”

²⁹⁹ H-1365/239-es számú jelentés, 1866. december 16.

törvények revíziójának, ne akarja előre tudni, meddig akar a diéta elmenni néhány cikkelyének elkerülhetetlen reformjában, illetve azon ügyek elfogadásában, melyeknek intézését a többi ország képviselétével közösen kell egyeztetni, és hogy mindenekelőtt vezesse be az alkotmányos rendszert, mely a Kossuth-diktatúrához és a dinasztia trónfosztásához vezetett. Annak idején a mentálisan oly szerencsétlen Ferdinánd császár jóhiszeműsége révén a magyar arisztokrata liberalizmus tekintélyes vezetői kierőszakolták a törvények szentesítését, ma Ferenc József jóhiszeműségétől remélik kiharcolni ezek gyakorlati visszaállítását, még ha talán a legegészségesebb szándékoktól indítatva történik is ez.”³⁰⁰

Amikor Beust magyarországi látogatásáról³⁰¹ beszél, akinek kiemeli a Deákéihoz hasonló érdemeit, elmondja, hogy a kormány elég erősnek érzi magát bármilyen forradalmi kísérlet letörésére és ultimátumot adott a magyaroknak: mivel a császár nem ragaszkodik annyira a magyar kiegyezéshez, fennáll annak a lehetősége is, hogy a későbbiekben az országot központi parlament irányítsa³⁰²:

„Természetes, hogy a külügyminiszter, aki e nagy birodalom belső ügyeinek intézésében még eléggé járatlan, saját maga szeretné a Lajtán túli dolgokat és hangulatot megismerni. De más dolga is kellett, hogy legyen hirtelen elutazásának. Úgy tűnik, a magyarok a kormány összes követelésükkel szembeni végleges engedékenysége nem kevés reményét alapozták azon véleményekre, melyek azt feltételezték Beust úrról, hogy kedvezően áll hozzá a monarchia teljes politikai-adminisztratív dualista koncepciójához. Eltekintve attól, hogy ki kellett józanítsa őket e tárgyban, s meggyőznie őket arról, hogy lassacskán elveszítik egész Európa jóindulatát

---

³⁰⁰ Ibidem.

³⁰¹ Beust 1866. december 19. és 21. között tartózkodott Pesten, célja a befolyásos politikusok személyes megismerésén túl a helyzet felmérése volt. A találkozásokról lásd Lónyay, Csengery, és Orczy naplójegyzeteit in: Kónyi, IV. kötet, 142-153.

³⁰² H-1365/246-os számú jelentés, 1866. december 23.

makacsságukkal, mellyel visszautasítják az uralkodó legbékítőbb és legelfogadhatóbb javaslatait, s továbbra is fenntartják a „törvényes folytonosság” (Rechtscontinuität) meglehetősen vitatható elvét, szerintem a miniszter azért is utazott el, hogy egyfajta ultimátumot adjon nekik, és közölje velük, hogy amennyiben a magyar diéta nem akar garanciákat adni az 1848-as törvények széles körű revíziójára, hogy ezeket összeegyeztesse Ausztriának, mely elsőrendű európai hatalom, egység- és létfeltételeivel, úgy a császár összehív – az előző vagy más formában – egy központi parlamentet az összes Lajtán inneni tartomány képviselőiből, irányításukkal egy felelős minisztériumot bíz meg, s ezekkel kormányoz anélkül, hogy továbbra is ragaszkodna egy kivitelezhetetlen kiegyezés megkötéséhez Magyarországgal; nos, ez következik be, ha a vezető pártok kitartanak jelenlegi követeléseik mellett.”³⁰³

A fentiek több ponton is eltértek az aktuális elképzelésektől. Fridrich Ferdinand Beust nem ultimátummal utazott Magyarországra, elsődleges célja a tájékozódás volt. Miután a liberális vezetőkkel folytatott megbeszélései nem értek el eredményt, meggyőzte az uralkodót, hogy magasabb szinten, személyesen – és nem az addig sikertelen üzenetváltás útján – folytassák a tárgyalásokat. A rendkívüli Birodalmi Tanács összehívása viszont a Belcredi-féle politika kísérlete lett volna az egyre erősödő, a dualista átalakítást szorgalmazó tábor ellen.³⁰⁴ Belcredi január

---

³⁰³ Ibidem.

³⁰⁴ Ayllon itt érezhetően nem látja tisztán a helyzetet: „Azt hiszem, az uralkodó valójában már el van szánva, hogy összehívja ama gyűlést, és hogy liberálisabb parlamenti útra térjen, de nem értem, hogyha ez bekövetkezik, a minisztertanács elnöke, Belcredi gróf – akinek központosítás ellenes politikája a szeptember 29-i manifesztumból világosan látszik – hogyan maradhatna meg posztján?

Nem lepődnek meg mindazonáltal, ha megkísérelné, mert megtudtam, hogy néhány cseh képviselőnek – akik pár napja a prágai diéta üzenetét hozták, s ugyanezen okból beszéltek a grófnak azon szilárd elhatározásáról, hogy nem térnek vissza a Reichsratba, sem pedig nem vesznek részt bármilyen hasonló parlamentben – azt válaszolta, némi rosszindulatú mosollyal, hogy mindezek ellenére számít rájuk, s biztos benne, hogy végül el fognak jönni.” H-1365/246-os számú jelentés, 1866. december 23.

elején érte el az ad hoc jellegű Birodalmi Tanács összehívását, ahol úgy szeretne volna biztosítani a szláv képviselők többségét, hogy lehetőséget adott a februári pátens, német többséget biztosító, választási elveitől való eltérésre. Belcredi így biztosítani tudta volna a dualisztikus javaslat elutasítását.

1867 januárjának végén küldött jelentésében már arról olvashatunk, hogy a magyar politikusok bécsi tárgyalásai sikeresen zárultak: „úgy gondolom, nem tévedek, ha azt feltételezem, hogy megszületett a felelős magyar minisztérium többé-kevésbé teljes összetétele, melyben a már említett gróf Andrássy lesz az elnök.”³⁰⁵ A továbbiakban magát a sikert is nagyrészt azzal magyarázza, hogy Beust a magyar politikusok hiúságán keresztül jutott el a végső megállapodáshoz. A követ Beust szavait idézi: „Ez megint csak a Kolombusz tojása’ – mondta nekem Beust báró. A nehézségek eltűnnek, ha van határozottság, hogy felszámolja azt. Miután a császár megígérte a magyaroknak a minisztériumot, s vissza nem vonhatja a szavát, hát nem mindegy, hogy egy kicsit előbb, vagy egy kicsit később teljesíti azt, ha már annyira szeretnének miniszterek lenni ezek az urak?”³⁰⁶

A követ kétkedve tekint a kialakuló dualizmus sikerére, megvizsgálva Ausztria nagyhatalmi státuszára való hatását, úgy véli, ez a hatás nem pozitív lesz:

„[...] bevallom, nem tudom felfogni, miként lehet elkerülni egy olyan dualizmust, amit talán azért fogadnak el a németek, hogy biztosítsák uralmukat a monarchia többi része felett, s bizonyosan elleneznek viszont a szlávok; ezen kívül nem is tűnik számomra hosszú távon működőképesnek anélkül, hogy Ausztria befolyása és nagyhatalmi státusza vészesen le ne csökkenne.”³⁰⁷

---

³⁰⁵ H-1366/18-as számú jelentés, 1867. január 30.

³⁰⁶ Ibidem.

³⁰⁷ Ibidem.

A további jelentésekben nyomon követi azt a folyamatot, ami a törvény szentesítéséig, illetve Ferenc József magyar királlyá koronázásáig tart. Igyekszik bemutatni mind a magyar, mind az osztrák oldal tevékenységét, céljait. Deák Ferenc előkészítő tevékenységét kiemelve³⁰⁸ leírja, hogy a magyar fél a miniszterek kinevezése után azonnal munkához látott, és a tárgyalások gyorsan haladnak. A követ úgy látja, a magyarok most már mindent elkövetnek a lehető legszorosabb együttműködésért, mivel a magyarországi újjászervezést csak az osztrák féltől kapott pénzzel tudják megvalósítani, és ismerve az önös érdekeit mindig előtérbe helyező magyarságot, úgy véli ez az anyagi támogatás jelenti majd a legszorosabb köteléket:.

„A magyar minisztereknek kifejezetten érdekük, hogy együttműködjenek az osztrák miniszterekkel, hiszen az előbbieknél pillanatnyilag sok pénzre van szükségük; hogy megszervezzék adminisztrációjukat, s kielégítsék mindazt az ambíciót, amit általában a parlamentáris rendszer szokott ébreszteni, s ezt a pénzt – minden magyar hazafiasság ellenére is – csak a Központi Birodalmi Kincstár trezorjában találják meg. Mindenesetre a központi pénzügyminiszter óvakodik attól, hogy megtagadja tőlük a kért összegeket, habár az már közel 18 millió forintra rúg, azonban kétségkívül meggyőző érv, hogy ez a pénz jelenti az említett egységre a legjobb kötőanyagot; ez a szükséghelyzet pedig bizonyára nem kis ideig fog fennállni, ha ez a magyar adminisztráció jelenlegi szervezetén múlik, hiszen ebben nyomait sem látni megfelelő

---

³⁰⁸ H-1366/87-es számú jelentés, 1867. május 8. „[...] most már megvan a biztos alap arra, hogy befejeződjék a Magyarországgal való rendezés ügye. Egyébként ennek feltételei oly előre meg voltak beszélve a mérsékelt liberális párt nélkülözhetetlen tanácsadójával, Deák Ferencel, s az ő hatalmas parlamenti befolyásával ezek olyannyira be is voltak biztosítva, hogy alig nevezték ki a magyar minisztériumot, tagjai a cislajtániakkal egyetértésben máris hozzáfogtak ama kényes feladathoz, hogy minden, eddig a központi adminisztrációnak alávetett területen, különösképpen a pénzügyben, meghatározzák a megfelelő hatásköröket, [...]”

alapoknak, tekintve, hogy alig vannak középrétegek, a nemesség pedig kevéssé művelt.”³⁰⁹

A jelentés további részeiben is találunk utalásokat arra, hogy most az osztrák oldal számára a fontosabb, hogy eljussanak a végleges megállapodáshoz, és addig Beustra komoly feladatok várnak: helyreállítani az alkotmányosságot a magyar korona országain kívül³¹⁰ és véleményazonosságot kialakítani a magyar és osztrák miniszterek között³¹¹. A korábbi jelentésekhez képest, változást tapasztalhatunk Ayllon nézőpontjában: olyan Ausztriát mutat, amely az egyre növekvő külpolitikai fenyegetés miatt rákényszerült, hogy birodalmán belül megegyezzen a legerősebb nemzetiséggel, a magyarokkal. Ebben az időszakban ismeri fel a követ, és valószínűleg a spanyol külügyi vezetés is, hogy Ausztria ekkor nem az az erős nagyhatalom, amely segítséget jelenthet a spanyol külpolitikai célok megvalósulásában. Ha csak átmenetileg is, de az adott pillanatban teljesen lekötik saját problémái; nem a dualizmus veszélyezteteti nagyhatalmi státuszát, hanem annak megőrzéséért vállalta az átalakulást:

„Eközben napról-napra világosabb, legalábbis szerény megítélésem szerint, hogy e kiemelkedő államférfi nem is választhatott volna más,

---

³⁰⁹ H-1366/87-es számú jelentés, 1867. május 8.

³¹⁰ Ibidem: „Így hát Beust báró megtört minden ellenállást a monarchia azon részein, amelyek nem a magyar koronához tartoznak, s elérte legfőbb belpolitikai célját, hogy a Lajtán innen többé-kevésbé alkotmányos helyzetet teremtsen, s hogy hasonló okból – ahogy ő maga mondta – kikerüljön az ellentmondások és alkotmánytalan megoldások káoszából, még akkor is, ha ennek ára egy ehhez hasonló helyzet lesz.”

³¹¹ H-1366/87-es számú jelentés, 1867. május 8. „A minisztertanács elnöke, hogy lehetőség szerint biztosítsa az utat a kiegyezéshez, az elmúlt hónapokban baráti megbeszéléseket hozott össze a legfőbb magyar miniszterek és a német liberális párt néhány vezető személyisége között; továbbra is ez utóbbiban keresi és reméli támasztát megtalálni, mostanáig azonban ezek a megbeszélések önmagukban nagyon kevés vagy szinte semmi eredményt nem hoztak a tekintetben, hogy a németek közelednének a cislajtai vagy transzlajtai minisztérium nézeteihez. Habár maguk közt megosztottak: vannak centralisták, dualisták, autonómisták és egyéb frakciók, mindannyian úgy vélik – amint azt egyikük nekem elmondta –, hogy az osztrák-magyar rendezés már említett alapja úgy, ahogy van, nem elfogadható. A vita leginkább a pénzügyeken van. Azok a vezető személyiségek például, akikre az imént utaltam, nem fogadják el a szétválás lehetőségét a közvetett adók, a monopolizált jövedelmek, s főként az államadósság igazgatásában.”

rövidebb és gyorsabb utat az osztrák monarchiának a szó modern értelmében vett alkotmányos újjászervezésére. Hogy megadja a magyaroknak azokat a szilárd garanciákat, melyeket a rendezés érdekében követeltek, elkerülhetetlenné vált, hogy összehívja a központi parlamentet, s ha már össze kellett hívnia, támaszt kellett keresen abban a pártban és nemzetiségben, mely a legjobb és legszilárdabb elemét alkotja. Most, miután annyi áldozatot követelt ez a rendezés, már nem merem ezt állítani. De nézetem szerint okkal mondta nekem Beust báró, néhány napja, mikor oly fenyegetően jelentkezett a luxemburgi kérdés³¹²: 'Mi lenne ma velünk, ha nem igyekeztünk volna időben lecsillapítani megfelelő engedményekkel és a bizalom jeleivel a magyarok indulatait. Ma valószínűleg el lennénk árasztva porosz és orosz ügynökökkel, akik általános háborút szítanának.'"³¹³

A követ későbbi jelentéseit olvasva végig érezhető, hogy a két fél megállapodását, annak tartósságát bizonytalannak érzi, mivel oly sok ellenzője van magán a birodalmon belül, hogy az állandóan veszélyezteti a stabilitást. Nem véletlenül hasonlítja, magát Beustot is egy sakkjátékoshoz:

„Az a sakkjátékos jut eszembe erről a miniszterről, aki aszerint vág neki a partinak, ahogy azt már előtte elkezdtek, s ha a színválasztás miatt rossz a kezdés, ezen könnyen túlteszi magát, s csak arra figyel, hogy nyerjen, s azokat a figurákat használja, melyek leginkább szót fogadnak neki, s a többit pedig feláldozza.”³¹⁴

Úgy látja a magyar felet vérmérséklete bármikor a megegyezés felbontására buzdíthatja, nemcsak a Birodalmi Tanács ülésén tapasztalható osztrák ellenállás, hanem az emigráció rosszallását kifejező Cassandra-level

---

³¹² A Német Szövetség felszámolása után Luxemburgot III. Napóleon szerette volna megvásárolni, ezt megakadályozandó a poroszok megszállták azt. Végül a londoni szerződés semlegesnek minősíti Luxemburgot.

³¹³ H-1366/ 87-es számú jelentés, 1867. május 8.

³¹⁴ H-1366/99-es számú jelentés, 1867. május 29.

terjesztése is felfűtheti az indulatokat annyira, hogy az már fékezhetetlen legyen:

„Mindenesetre ijesztő ez az ellenállás, melynek féktelenségét a legnagyobb törvényhozó testületben tagjai többségének megfontoltsága és monarchikus hűsége, illetve elnökének energiája le fog tudni csillapítani, de még ijesztőbb a magyar kérdés végleges megoldására nézve az, ami az alsóházban nemsokára megkezdődő, feliratról szóló viták hevében bármelyik képviselő szájából elhangozhat, akár véletlenül is, megsértve ezzel Árpád fiainak kényes nemzeti hiúságát és feltépve régi sebeket, ahogy ezt egy oly provokatív és botrányokat kedvelő sajtó szokta, mint amilyen a bécsi.

Ha megint feltámadna a magyar arrogancia, talán még maga Deák sem lenne képes újból megszelídíteni, s mennél könnyebben omlana össze a magyar parlamenttel való előrehaladott kiegyezés, annál inkább elkezdenék a baloldaliak ellenük szítani – hogy megsemmisítsék a feltételeket – a vármegyékben a népi szenvedélyeket, sőt Kossuth álnok levelét több ezer példányban publikálnák és osztogatnák.”³¹⁵

Ayllon személyesen jelen volt Ferenc József koronázásán és több jelentést is küldött az eseményről. Ezekben leírja, milyen benyomása alakult ki az ország népéről³¹⁶, és milyen a politikai pártokban uralkodó hangulat :

„[...] az ország lakosságában nem láttam maradéktalan lelkesedést, odaadást, s kiváltképp a teljes bizalom jelét, amit e hőn vágyott esemény közelségének szerintem ébresztenie kellett volna. Jól informált emberek biztosítottak afelől, hogy a nagy mérsékelt liberális párt, melyet Deák vezet a diétán, elégedett; [...] Egyrészt viszont az „ókonzervatív” frakciót, amelyet nagyrészt olyan korú mágánások alkotnak, akik még egy másik rendszerben tűntek fel, s mint magas rangú tisztviselők az új körülmények áldozatai lettek, sértette, hogy a jelenlegi miniszterelnök, Andrassy Gyula, az egykor

---

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ Erről lásd részletesen a következő fejezet ide vonatkozó részeit.

halálraítélt 1848-as forradalmár hirtelen oly hatalomra emelkedett, hogy még arra is őt tartották érdemesnek, hogy – habár ideiglenesen – ő lássa el a nádori feladatokat a koronázáson. Másrészt pedig a szélsőbal frakciója tovább folytatta aknamunkáját még a nagy esemény előestéjén is, hátha megakadályozhatja, vagy legalább felfüggeszteni tudja azt.”³¹⁷

1868 őszén végleges távozása előtt Ayllon hosszú, átfogó jelentést készít, amelyben az Osztrák-Magyar Monarchia belpolitikai állapotát mutatja be. Még ha figyelembe is vesszük azt a csalódást, amelyet az okozott neki, hogy idős kora és betegeskedő természete ellenére a bécsi követség mellett 1867 szeptemberétől el kellett látnia Bajorországban, Württembergben és Hesse-Darmstadtban is Spanyolország képviselőt, akkor is kritikus képet tár olvasója elé, a Monarchia közeli összeomlásának vízióját írja le: „számomra olyannyira súlyosnak tűnik az imént bemutatott helyzet, hogy úgy gondolom, elérkezett az a pillanat, amikor ez a Habsburg Birodalomban oly nagy sietséggel felépített páratlan politikai-alkotmányos építmény, mely a számbelileg sokkal erősebb szláv nemzetiségek törekvéseit kielégíteni képtelen dualizmuson alapszik, tényleg kezd megrogni.”³¹⁸

A kiegyezésről, mint egy kényszer szülte megoldásról beszél, amelyet a két nemzet szövetsége azért hozott létre, hogy így biztosítsák saját többségüket a birodalom adott felében. Érdemes hosszabban idézni a jelentésből, hogy lássuk, miként látja, visszatekintve, az 1860-as évek főbb törekvéseit:

„1861-ben, az akkoriban a középosztályok körében annyira népszerű Schmerling miniszter kezébe adott kormány irányvonala a monarchia összes politikai elemének legszigorúbb központosítását célozta meg többé-kevésbé liberális intézmények útján. Már 1864 végén a magyarok és a horvátok makacs ellenállása, illetve egyfelől a csehországi és morvaországi csehek,

---

³¹⁷ H-1366/116-os számú jelentés, 1867. június 21.

³¹⁸ H-1366/232-es számú jelentés, 1868. szeptember 18.

másfelől pedig a galíciai és krakkói lengyelek fokozatos szembehelyezkedései még a centralizáció legelvakultabb hívei számára is világossá tették, hogy ezt lehetetlenség olyan abszolút mértékben megvalósítani, ahogy ők akarták, s már 1865 decemberében előkészületeket tett Belcredi miniszter a magyarokkal való kiegyezésre, azonban arra törekedve, hogy azt a többi nemzetiség jóváhagyásától tegye függővé, illetve, hogy történelmi jogaikat méltányosan szemlélje. De az 1866-os katonai vereség, valamint Magyarországnak a porosz-olasz-osztrák háború idején tanúsított fenyegető magatartása, illetve az osztrák radikalizmus ugyancsak fenyegető kirohanásai után nem maradt más kiút, mint haladéktalanul és határozott módon tárgyalásokba és paktumokba bocsátkozni a magyar nemzettel, és akár nagy politikai engedmények árán is felszámolni ellenállásukat. Báró Beust legalábbis így fogta fel, s maga a német centralizációs párt is. Ezért van, hogy oly sietve és oly kevés ellenállással fogadták el az osztrák-magyar dualizmust. Azzal a feltétellel, hogy a birodalom nyugati felének kormányzásában fennmarad a germán elem túlsúlya, mely belenyugszik abba, hogy a keleti részben feladja azt. Sőt, a magyarok radikális konstitucionalizmusát a német parlamentáris liberalizmus legjobb szövetségeseiként tartja számon. Mindkettő célja azonos, uralkodás a többi nemzetiségen, s lényegében mindkettő hasonlóan centralizációs tendencia. Csupán az e cél megvalósítására irányuló eszközök alkalmazásában tér el némileg egyik a másiktól.”³¹⁹

---

³¹⁹ Ibidem.

A magyar társadalom és a magyar politikai élet szereplői

A követeknek az eseményekhez fűzött, az előző fejezetekben bemutatott kommentárjait olvasva is feltűnő, hogy különösen Ayllon mennyire azonosul a bécsi konzervatív politikusok véleményével. A Magyarországról és a magyar társadalomról alkotott véleményének döntő részét nem személyes tapasztalatok alapján, hanem az ismerőseitől hallottak és a sajtóban olvasottak alapján alakította ki.

Ha a jelentésekből a magyarságról, az egyes társadalmi osztályokról és a politikusokról kirajzolódó képet megnézzük, két szembetűnő vonással találkozunk. Az első a markáns magyarellenesség, amely már az első jelentésekből kiolvasható, és egy cseppet sem mérséklődik a hosszú évek alatt. Ayllon a magyar kérdést látja a birodalom egyik legsúlyosabb belpolitikai problémájának, és szemében a magyar politikusok hajlíthatatlan konoksága Ausztria nagyra törő külpolitikai terveinek a legfőbb kerékkötője, Spanyolországnak azonban erős, befolyásos Habsburg államra van szüksége ahhoz, hogy saját külpolitikai elképzeléseit megvalósítsa. A másik jellemvonás a feltűnő aránytalanság. A követség bécsi székhelye miatt természetesen jóval több információval rendelkezett azokról a politikusokról, akik vagy Bécsben laktak, vagy legalábbis sokat időztek ott. Így jelentéseiben a legtöbb adalékot az ókonzervatív pártról és az ahhoz tartozó politikusokról, míg a társadalmat tekintve az arisztokráciáról találhatunk.

Először tekintsük át azt az általános képet, amely a magyarságról kirajzolódik. Az 1850-es évek elején, amikor a szabadságharc és az azt követő megtorlás emléke még friss volt, a magyarsággal kapcsolatos leírások egy harcos szellemiségű nemzetet mutattak be, amely bármikor fellázadhat és

mert „továbbra is veszélyes, ha egy ilyen nemzet a vitalitás és az erő jeleit mutatja,”³²⁰ komoly bonyodalmat okozhat a monarchiának. Ahogy a fegyveres felkelés kirobbanása egyre valószínűtlenebbnek tűnt, a leírások központi eleme a követelések, és ezen belül is a régi alkotmányosság bemutatása lett. Ayllon úgy látja, a magyarok követeléseit már csak azért is képtelenség lenne teljesíteni, mert olyan állapotokat szeretnének visszaállítani, melyeknek a nemesség ugyan haszonélvezője lenne, de elmaradottsága és barbár jellege összeegyeztethetetlen lenne az aktuális európai állapotokkal:

„Ez az alkotmány valójában nem más, mint amit, nyilvánvalóan vezetőik jellegzetes gőgjének hízelegve, az összes ókonzervatív követel azzal a reménnyel, hogy ennek árnyékában olyan szerepet tölthetnek be, mint az angol peerek; ez a feudális alkotmány, mely hozzájárul ahhoz, hogy a magyar nemes kivonja magát minden adókötelezettség alól, hogy soha ne elégítse ki hitelezőit, hogy maga irányítsa az igazságszolgáltatást, és hogy mindazokat, akik nem viselnek nemesi kardot, ostorral a kézben úgy kezelje, mint „misera contribuens plebs”-t, ahogy maga a törvényhozás nevezi őket. Ez olyan alkotmány, melyet talán csak a törökországi Hatt-humayun³²¹ múl felül, és amely visszaállításának még a gondolata is az európai civilizáció szégyene lenne.”³²²

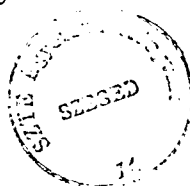
A magyar nemesi alkotmányos jogokról alkotott lesújtó vélemény többször visszatérő eleme a jelentéseknek, de ami a követ szerint ezen belül is a legkifogásolhatóbb, az a hagyományos bíráskodás, ugyanakkor ezzel jellemezhető legjobban az a barbár, elmaradott állapot, amelyben az egész magyarság élt a Habsburgok által bevezetett reformok előtt:

---

³²⁰ H-1360/7-es számú jelentés, 1852. március 12.

³²¹ A krími háború után ülésező párizsi konferencia kívánságára, 1856. február 16-án a török porta által kiadott nyilatkozat, amely alattvalóinak vallási megkülönböztetés nélkül egyenlő jogokat és elbánást biztosít.

³²² H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13.

„Ahogy mindig is mondtam, régi alkotmányukat követelik vissza, annak minden kiváltságával, anarchikus vonásaival, barbár törvénykezésével, arra szorítkozva, hogy később ők maguk megreformálják azokat a törvényeket, amelyek túlzottan eltérnek a monarchia többi országáétól, vagy amelyek túlságosan magukon viselik a barbárság bélyegét, mint a szintén magyar származású igazságügyminiszter³²³ által is idézettek, amelyek nem ismernek el fellebbezést hitelügyekben, és a büntetőjogban is csak egyetlen egyet, mely bizonyos esetekben kijátszható, például akkor, ha abban az egyszerű eljárásban merül ki, hogy a bűnösre szabott száz botütést négy sorozatra osztva hajtják végre.”³²⁴ A lesújtó magyarországi kép hangsúlyozására sűrűn találkozhatunk olyan esetek leírásával, melyek a közbiztonság hiányát érzékeltetik, kiemelve, hogy a Magyarországon birtokokkal rendelkező külföldiek helyzete a legkritikusabb.

A nemesség mindent elkövet, hogy az alsóbb osztályokat távol tartsa a politikától, és a műveletlen és civilizálatlan tömegeket irányítsa, és ez a lehetőség „azon az inkább társadalmi, mint politikai szakadáson nyugszik, amely a vidéki lakosság nagy része és a kicsiny, de befolyásos magyar kisebbség között fennáll, mely irányítani igyekszik az aktuális eszméket, saját érdekében meghamisítva azokat, és elavult szabadságjogokra hivatkozik, melyekhez a tömegek hagyományosan ragaszkodnak, anélkül, hogy elmagyarázná a belőlük származó előnyöket.”³²⁵ A megegyezési folyamat során komoly bizonytalansági tényező volt a magyarság befolyásolhatósága, amely különösen a poroszokkal kirobbanó konfliktus idején erősödött meg; az Ayllon által rajzolt kép ekkor is komoly magyarellenességről tanúskodik:

---

³²³ Gróf Nádasdy Ferenc.

³²⁴ H-1363/170-es számú jelentés, 1860. szeptember 28.

³²⁵ H-1363/135-ös számú jelentés, 1861. augusztus 23.

„A háborúról szóló híresztelések itt elterelik a közvélemény figyelmét a magyar kérdésről, ám ennek ellenére a kormányt komolyan aggasztja – és nemcsak belpolitikai, hanem külpolitikai szempontból is –, mert a hangulat Magyarországon nem lehet közömbös, olyan körülmények között, mint a jelenlegi, mikor az anarchia, melyet e királyságban olyan meggondolatlanul táplálnak olyan liberális utópiákkal, melyek megvalósíthatatlanok egy ilyen országban, ahol a felsőbb osztályokban a szokás romlottsága az alsóbbrendűek félbarbárságával verseng, egyszóval e mondott anarchia azzal fenyeget, hogy újból feléleszti a keleti kérdést.”³²⁶

A jelentésekben kirajzolódik, hogy az abszolutizmus bevezetése után Magyarország óriási fejlődésnek indult, amit a magyarok nem akarnak és műveletlenségük miatt nem is tudnak felismerni: „De panaszkodjanak, amennyit csak akarnak a magyarok az osztrák despotizmusra, annyi bizonyos, hogy ez a feltételezett despotizmus 1850 óta többel járult hozzá Magyarország műveltségéhez és fejlődéséhez, mint a régi rendszer hosszú századokon keresztül.”³²⁷ A kiegyezés megkötése után úgy gondolja, hogy a fejlődés csak osztrák segítséggel és közreműködéssel tartható fenn, és ha a magyar vezetés ettől elzárkózik, az ország könnyen visszasüllyedhet a korábbi alacsony szintre:

„Ha továbbra is folytatódik az a szisztematikus törekvés, hogy elhárítsanak minden német befolyást az ország gazdasági irányításában és a kormányzásban, akkor azt hiszem, nem sokat tévedek, ha az alapján, amit Pesten volt alkalmam megfigyelni, azt jóslom, hogy a kultúrát és a civilizációt illetően a magyar nemzet vissza fog térni egy olyan állapotba,

---

³²⁶ H-1365/80-as számú jelentés, 1866. április 28. "[...] la disposicion de los ánimos en Hungria no puede ser indiferente cuando en medio de circunstancias como las actuales la anarquia tan imprudentemente fomentada en los Principados Danubianos con utopias liberales de imposible realizacion en unos paises donde la depravacion de las costumbres compite en las clases superiores con la semi barbarie de las inferiores, amenaza resuscitar la Cuestion de Oriente."

³²⁷ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13.

mely törökországi szomszédainak kevés vagy inkább semmi irigyelni valót sem hagy.”³²⁸

A jelentésekben a legárnyaltabb kép a nemességről rajzolódik ki.³²⁹ A főnemességről beszélve azt a benyomást közvetíti felettesei felé, amelyet a Bécsben személyesen is megismert politikusokról kialakított, akiket gyakran azonosított az ókonzervatívokkal. Az 50-es évekből származó jelentésekben számos gondolat többször is ismétlődik. Kihangsúlyozza, hogy az 1848-49-ben valamennyien hűek voltak az udvarhoz, és a forradalmi eszméktől továbbra is tartózkodnak, mivel egy esetleges lázadás sokkal radikálisabb gondolatokat vetne fel, mint amilyenekkel azonosulni tudnának. Az udvartól az adott időszakban sem távolodtak el, hiszen továbbra is magas méltóságokat töltenek be, de az abszolutista-centralista irányvonallal markánsan szembehelyezkedve a föderalista politikát képviselik. A szembenállás egységbe kovácsolta őket, és minden alkalmat megragadnak arra, hogy kritikai észrevételeiket nyilvánosan hangoztassák. Emellett kihangsúlyozza azt is, hogy ennek a társadalmi osztálynak sajátossága az a gőg, amellyel az alacsonyabb néprétegek és a nem nemesi származású politikusok felé fordul. Ezek a gondolatok fogalmazódnak meg egy 1852-ben írt jelentésben is:

„Rendkívül figyelemreméltó, hogy jelenleg a kormány politikájával szembenálló magyar arisztokrata ellenzékben olyan egység tapasztalható, ami az Ausztria ellen folytatott véres háború kellős közepén egyáltalán nem létezett. Kossuth hatalma idején, de még jóval előbb is, tekintélyes számú főúr tartott ki a császár oldalán, akik most az 'ókonzervatívok' néven ismert magyar párt magját alkotják. Most ugyanezek a főurak, akik közül többen

---

³²⁸ H-1366/116-os számú jelentés, 1867. június 21.

³²⁹ A követ terminológiája néhol nehezíti az olvasó munkáját, mert az arisztokrácia (*aristocracia*) kifejezést felváltva használja hol a nemesség egészére, hol csak a főnemességre alkalmazva azt. Ugyanakkor a főnemességre helyenként a főnemesség (*alta nobleza*) vagy a magnások (*magnates*) kifejezéseket is használja.

magas udvari méltóságokat töltenek be, a függetlenséget firtatják, s a legélesebb gúnnyal bírálják az országukban bevezetett rendszert. Én magam is jelen voltam, amikor Szécsen udvarmester, magának a császár édesanyjának a lakosztályában bírálta kemény szavakkal a rendszert. Az ilyen megnyilvánulások azonban nem azt jelentik, hogy a régi magyar konzervatívok szimpatizálnának Kossuthtal, vagy, hogy lázadást akarnának szítani, sem pedig, hogy hűtlenek lennének uralkodójukhoz.”³³⁰

Az arisztokrácia félelmét egy esetleges forradalomtól Bermúdez de Castro is érzékeli rövid bécsi tartózkodása idején: „Az eredmény az, hogy a régi magyar diétán gyakorolt befolyásától, illetve a sok évszázad óta birtokolt jogaitól manapság megfosztott arisztokrácia nyilvánvalóan elégedetlen, habár egyúttal fél az újabb forradalmaktól is, amelyek csakúgy mint az 1848-as, tovább mehetnek elképzeléseiknél.”³³¹ Castro jelentéseiben azonban az arisztokráciát a politikával kevésbé foglalkozó rétegnek látja, melynek magatartását a közömbösség és a gőg jellemzi:

„Ama közömbösség ellenére, amellyel itt általában a politika és a nyelv megtartásának a kérdéseit nézik, pár nappal ezelőtt egy a legfelsőbb arisztokráciához tartozó hölgy, akinek a férje Magyarországon birtokokkal rendelkezik, azt állította, hogy a császárnak joga sincs a koronát viselni, mivel mindaddig nem tekinthető királynak, amíg nincs megkoronázva, s

---

³³⁰ H-1360/7-es számú jelentés, 1852. március 12. “Es sumamente reparable que actualmente haya en la oposicion de la Alta Aristocracia Magyar á la política del Gobierno la unanimidad que nõ existía en medio de la guerra mas encarnizada con el Austria. Cuando imperaba Kossuth y mucho antes aun, se mantenía al lado del Emperador y en el campo Imperial un respetable número de Magnates que forman el núcleo del partido Húngaro conocido por el nombre de los Antiguos Conservadores. Ahora estos mismos Magnates, varios de ellos en posesion de los mas altos empleos de Corte, hacen alarde de independencia censurando con la mayor acrimonia el sistema que se sigue respecto de su pays. Yo mismo ví al Conde Szécsen, Gran Maestre de la Corte ó Mayordomo Mayor de la Madre del Emperador, en la propia Cámara de S. A. I., expresarse en los términos mas fuertes en contra de semejante sistema. Estas manifestaciones no implican ciertamente por parte de los antiguos conservadores Húngaros, ni simpatías por Kossuth, ni pensamiento de rebelion, ni falta de lealtad hacia el Soberano.”

³³¹ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.

csupán azért van a főhercegnél nagyobb rangja, mert Ausztria uralkodója. Figyelemre méltó tévedés és túlzás, ám rávilágít azon érzelmekre, amelyek többé-kevésbé burkoltan még a legelőkelőbb rétegekben is léteznek. Hogy az ilyen érzelmek tovább élnek, ahhoz hozzájárul az a megvetés is, amivel a gőgös arisztokrácia néz például egy olyan, a nép köréből származó embert, mint amilyen Bach báró, akinek joggal tulajdonítják ezen rendeletek egy részét.”³³²

1859-ben Ayllon átfogó képet igyekszik adni a birodalom egészéről, és ezen belül a magyarországi állapotokról is. Az arisztokráciáról beszélve annak a kormányzathoz fűződő viszonyát, illetve a magyar politikai életben betöltött szerepét elemzi. Nem sok esélyt lát arra, hogy egyezsége jussanak a kormánnyal, mivel szerinte számos szélsőséges megnyilvánulásuk lehetetlenné teszi azt. Úgy látja, mindent elkövetnek, hogy magyarságukat és azt a törekvést hangsúlyozzák, hogy céljuk a birodalmon belüli különállás elérése. A fentiekre példákat is hoz, megemlíti, hogy hivalkodóan használják a magyar nyelvet állami eseményeken, vagy hogy a sajtóban terjesztik túlzó követeléseiket. Méltatlankodva meséli, hogy amikor Scitovszky János bíborost pappá szentelésének 50. évfordulóján Albrecht főherceg a császár nevében kitüntette, a banketten résztvevő „három magyar főúr (Cziráky gróf, Szécsen Antal és Jósika báró), akik az említett párt³³³ számos meghívott tagja közül egyedül nem utasították vissza a megjelenést a kormánytól való idegenkedés jeleként, nyíltan koccintottak a régi alkotmányra, mégpedig Bartakossits³³⁴ érsek példájára – finoman szólva udvariatlanul – az Albrecht főherceg által alig értett magyar nyelvet használva, annak ellenére, hogy talán mindannyian könnyebben fejezik ki magukat németül.”³³⁵ Még

---

³³² Ibidem.

³³³ Az ókonzervatív pártról beszél.

³³⁴ Helyesen: Bartakovics Béla.

³³⁵ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13. Az ünnepi lakomán elhangzott pohárköszöntőkből a *Pesti Napló* idézett is, ami miatt a lapot elkobozták, a szónokló főurakat

felháborítóbbnak tartja a Festetich grófnak tulajdonított névtelen pamflet megjelenését:

„Egy ilyen szélsőséges eszmékkel rendelkező párttal, amely kebelére fogad olyan politikusokat, mint például az a főúr, aki legutóbb egy bécsi napilapban a következőket írta: 'A magyar jobban szereti hazáját, nemzetét, mint az emberiséget, jobban mint a szabadságot, mint saját magát, jobban, mint Istent és az örök üdvösséget', nem tűnik lehetségesnek, hogy egy mérsékelt felvilágosult kormány kiegyezzen; és nem hinném, hogy az adott párt néhány korifeusának kísérlete után a jelenlegi minisztérium ezt remélné.”³³⁶

Ugyanakkor nem gondolja, hogy széles társadalmi támogatás állna mögöttük, sőt elképzelhetőnek tartja, hogy egy esetleges felkelésnek áldozataivá válnának:

„A magyar főurak az 1848-as politikai megrázkódtatás után befolyásuk nagy részét elvesztették az országban. Ezen időszak alatt, az összes hazafias alkotmányosságukkal egy csepp vért sem ontottak, egy fillért sem áldoztak imádott alkotmányuk védelmére. Most jobban meg tudnák védeni, vagy nem csak arra szolgálna, mint akkor, hogy olyan forradalom kapuit nyitnák tágra melynek ők és a katolikus papság, az oly sóvárgott gazdagságukkal lennének az első áldozatai?”³³⁷

A 60-as évek politikai fellendülést hoznak Magyarországon. Ezzel párhuzamosan a követ jelentéseiben a főszerepet a konzervatív arisztokráciától fokozatosan átveszi a liberális nemesség. Arisztokratákkal

---

pedig megfeddte a minisztertanács, miután Albercht főherceg panaszt tett. Lásd: Szabad György: *Forradalom és kiegyezés választóján (1860-61)*, Budapest, 1967, 11.

³³⁶ Ibidem.: “[...] Con un partido de ideas tan absolutas, con un partido que en su seno abriga fanáticos como el Magnate que ultimamente escribia á un diario de Viena: «El Magyar ama á su patria, su nacionalidad, mas que á la humanidad, mas que la libertad, mas que á sí mismo, mas que a Dios y la gloria eterna» no parece posible que se avenga un Gobierno medianamente ilustrado; ni creo lo espere ya el Ministerio actual despues de las tentativas hechas con algunos de los Corifeos del mismo partido.”

³³⁷ Ibidem.

már ritkán találkozunk a tudósításokban, legfeljebb egy-egy politikus szerepel személy szerint az általa betöltött tisztségnek köszönhetően, vagy a parlamenti ülésekről beszámolva utal a követ a felsőház munkájára. Úgy gondolja, hogy a főrendi ház nem mindig megfelelően látja el feladatát, amely szerinte egyfajta egyensúly fenntartása lenne a radikalizálódó képviselőház és az uralkodó között. 1866 decemberében egyenesen gyávának titulálja, miután számos esetben vita nélkül szavazta meg a képviselőházi tervezeteket: „A főrendi ház valószínűleg újabb bizonyágát adja majd a politikai gyávaságnak azzal, hogy hasonlóképpen vita nélkül elfogad egy olyan nyilatkozatot, melynek célja bizonyosan nem felel meg az uralkodó megbékülési érzületének, valamint az ő mérsékelt és igazságos törekvéseivel való egyetértésnek, melyet e ház sok kiváló és művelt tagja is vall.”³³⁸

Ayllon Ferenc József koronázása alkalmából rövid ideig Pesten tartózkodik, és személyes tapasztalatokat szerez az ottani állapotokról. Korábbi elképzeléseit igazolódni látja annyiban, hogy az arisztokrácia számára fontosabb volt a kiegyezés megkötésében saját hatalmának biztosítása, mint az ország függetlensége. Ott szerzett benyomásairól így ír:

„Ha most végül össze kellene foglalnom, milyen benyomást hagyott bennem pesti tartózkodásom első napjaiban a magyar politikai társadalommal, illetve az ország összes sarkából ott összegyűlt egyéb osztályok néhány tagjával való találkozásom, akkor őszintén megmondom Excellenciádnak, hogy ez a benyomás csak arra szolgált, hogy megérősítse bennem azt a véleményt, amelyet már évek óta vallok politikai jelentéseimben, hogy tudniillik az egész magyar kérdés inkább az

---

³³⁸ H-1365/239-es számú jelentés, 1866. december 16.: "[...] la Cámara de los Magnates dará probablemente la nueva prueba de cobardía política de adoptar igualmente sin discusion una manifestacion cuyo objeto no corresponde de seguro á los sentimientos de conciliacion y adhesion á las tan justas como moderadas aspiraciones del Monarca que abrigan muchos de sus mas ilustres é ilustrados miembros."

arisztokrácia, mintsem a nemzet függetlenségének a kérdése.³³⁹ Elég csak belépni az ország felső arisztokráciájának szalonjaiba, hogy meggyőződjünk arról: egy ilyen gazdag és jelentős arisztokrácia sohasem nyugodna bele a vidéki nemes szerepébe, tekintve, hogy az osztrák arisztokrácia talán sok szempontból alatta marad a magyarnak, s még kevésbé vetné alá magát egy olyan, nagyrészt plebejus elemekből álló kormánynak, mint amilyen általában a birodalmi.”³⁴⁰

A köznemesség az 1850-es évek végéig nem kap szerepet a jelentésekben, a követek nem kerülnek vele kapcsolatba, de információik sem lehetnek vele kapcsolatban. Erre utal például az is, hogy amikor a követ beszámol a polgári adminisztráció átszervezésével kapcsolatos gondokról, nem tesz említést arról, hogy a köznemesség elzárkózik a hivatalviseléstől, csak azt említi meg, hogy „a magyar nemest önteltsége és általános műveletlensége távol tartja a köztisztviselőktől.”³⁴¹ Ugyancsak az információhiányra enged következtetni az, hogy Bermúdez de Castro rövid társadalomrajzában az arisztokrácia után közvetlenül a „nép” következik.³⁴²

Ayllon már említett 1859-es átfogó bemutatásában szerepel a köznemesség is. Olyan réteget tár olvasója elé, amely teljesen elszegényedett, műveletlen, de a magyar választási rendszer jóvoltából komoly erőt képvisel a politikában. A követ szerint politikai tanulatlansága miatt, illetve azért, mert volt vezetői mind emigrációban élnek, komoly bizonytalansági tényezői

---

³³⁹ Lásd például az 1858. november 14-én kelt, H-1362/27-es számú jelentésben leírtakat: „De mindeközben a magyar arisztokrácia, mely egyfolytában előjogai elvesztésén sajnálkozik, mintha Kossuth uralma idején meg bírta volna védeni azokat, természetesen ürügyül használja ezt a helyzetet, hogy feudális alkotmányának előnyeit hangoztassa, amely megengedte a magyar nemesnek, hogy ne fizessen semmiféle adót sem, kinevesse a hitelezőit, és hogy az igazságszolgáltatást a saját hasznára fordítja, sőt elősegíti, hogy fennmaradjon, és a birodalmi kormány mindig bennük talál a legnagyobb ellenállásra azon erőfeszítéseivel szemben, amelyek a rendezett közigazgatás megteremtésére irányulnak.”

³⁴⁰ H-1366/116-os számú jelentés, 1867. június 21.

³⁴¹ H-1362/27-es számú jelentés, 1858. november 14.

³⁴² H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.

a politikának: „Nem látom sokkal könnyebbnek a megegyezést a magyar kisnemességgel sem, ők azok, akiket Spanyolországban talán vidéki hidalgóknak nevezhetnénk. Nagyszámú földműves és pásztor nemesség ez, amely több mint 50.000, többségében szegény, vagy előjogaitól megfosztott, tönkrement családot jelent.³⁴³ Tekintettel arra, hogy maradhatott valami Árpád félig keleti leszármazottaiban, bár kulturális műveltségük szűkösebb, mint a főnemességé, nem mutatják a politikai tanultság semmi jelét, nincsenek ismert, tekintéllyel rendelkező vezéreik, mivel azok, akiket azelőtt így tiszteltek, emigrációban vannak. Mégis elkerülhetetlen, hogy ezzel a nemességgel ne számoljanak bármilyen politikai megállapodásnál. Ez a fegyelmetlen és nyugtalan nemesség van túlsúlyban a küldöttválasztó bizottságokban, és magában az országgyűlésben is azóta, hogy az új eszmék rossz hírbe hozták a *„vota sunt ponderanda non numeranda”* régi magyar alapelvet; ez a nemesség került újra túlsúlyba minden nemzeti képviselőben.”³⁴⁴

A későbbi jelentésekben a hangsúly nem annyira a köznemesség jellemzésére, hanem arra a szerepre esik, amelyet az a megyékben játszott. A megyéket a kormányzat komoly ellenlábasaként mutatja be, mert attól teljesen függetlenednek: „valójában nem mások, mint a királyság központi

---

³⁴³ A hibás adatok (a magyar nemesség 130-140.000 családot jelentett, amelynek négyötöde az elszegényedett réteg) és a túlzások azért meglepőek, mert a jelentés lejjebb megtehető pontossággal közli az 1850-es népszámlálás adatait.

³⁴⁴ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13.: „No mas facil veo el entenderse con la pequeña nobleza Magyar, que en España llamaríamos acaso hidalguía de Provincia, nobleza de labradores y pastores, numerosísima ya que cuenta mas de 50.000 familias y en general pobre ó arruinada con la derogacion de sus prerogativas. Aun mas escasa de cultura intelectual que la alta aristocracia, no tiene asomo de educacion política, dado que quepa alguna en los descendientes semi-orientales de Arpad, ni Jefes conocidos de cierto prestigio con ella, hallandose emigrados los antes reputados como tales. Y sin embargo con esta nobleza sería indispensable contar para cualquiera transaccion política. Esta nobleza indisciplinada y turbulenta era la que preponderaba en los comicios para la eleccion de Diputados y en la misma Dieta desde que las nuevas ideas hicieran caer en descrédito el antiguo axioma Hungaro de «vota sunt ponderanda non numeranda»; y esta nobleza volvería a preponderar ahora en toda representacion nacional.”

hatalmától csaknem mindenben független kis reszpublikák³⁴⁵,” „melyek kezében összpontosult 1848 előtt az egész polgári és jogi adminisztráció, ahol saját maguk választották alkalmazottaikat és tisztviselőiket, hogy úgy mondjam, szinte kis köztársasági oligarchiák tömegét alkotva így magán a királyságon belül.”³⁴⁶ Az 1861. évi országgyűlés kudarcát is a vármegyék által delegált radikális követek többségbe kerülésével magyarázza.³⁴⁷ 1865-ben pedig, a tárgyalások újraindulása után, a kormányzat egyik legégetőbb feladatának azt tartja, hogy az összehívandó országgyűléstől, akár a megyék újjászervezésének késleltetésével, távol tartsa azokat a képviselőket, akik ragaszkodnának az uralkodó által elfogadhatatlan tárgyalási feltételekhez. Ez a gondolat fogalmazódik meg abban a kommentárban is, amelyet az újonnan kinevezett kancellár, Mailáth György főispánokhoz intézett körleveléhez fűzött: „Végső soron nem kevésbé fontos Mailáth úr körlevele sem, mert bizonyos mértékig megoldja a magyar vármegyék (*Comitate*) újjászervezésének súlyos kérdését, melyek egyfajta nagyobb közigazgatási egységek, melynek választott adminisztrációja (az igazat megvallva ez a magyar alkotmány alapja) mindig is a magyar nemesség legszegényebb, lázongó rétegének volt a menedéke, és épp ezért a legnagyobb akadálya bármilyen rendezett kormánynak. E körlevél abban az értelemben oldja meg a problémát, hogy okulva az ezen vármegyékben 1861-ben történtek szomorú tapasztalatából, amikor is ezekből a legforradalmibb elemeket választották meg a parlamentbe, azt javasolja, hogy halasszák el az újjászervezést, amíg fel tudnak rá készülni a pesti diéta támogatásával, s átmenetileg fenntartsák a jelenlegi adminisztrációt.”³⁴⁸

---

³⁴⁵ H-1363/103-as számú jelentés, 1861. június 20.

³⁴⁶ H-1365/24-es számú jelentés, 1866. február 11.

³⁴⁷ Lásd H-1363/62-es számú jelentést, 1861. április 11.: „Nehezen is történhetne másként, amikor a Pesten már ülésező háromszáz képviselőből száztizennyolc 1848-as képviselő, akiket politikai bűncselekményekért elítéltek, és amikor ott újabban az alábbiak hasonló forradalmi esztelenségek ütnek fel a fejüket.”

³⁴⁸ H-1365/139-es számú jelentés, 1865. szeptember 15.

Az a végső kép, amely a követben a magyar köznemességről kialakul, érthetően sok közös vonást mutat azzal, amit a főnemességről írt, egy a hatalomhoz mindenáron ragaszkodó, felsőbbrendűségét hangsúlyozó réteget mutat be. A kiegyezés utáni parlamenti viszonyokról beszélve így mutatja be a magyar nemességet:

„Amint pedig a magyar nemzet, vagy még inkább a nemesség felsőbbtségét érintő kérdésekről van szó, az ellenzékiesség nyomban megszűnik. A legradikálisabb újság, a *Hon* néhány napja a vármegyék félig köztársasági jellegű intézményének tervezett reformja kapcsán azt írta, hogy a magyar nemzet kétharmad részt arisztokratákból áll, s csak egyharmada tudatlan és nincstelen pórnép; következésképp a vármegyéknek továbbra is az arisztokraták kezében kell maradniuk, mert a demokratikus csőcselék, ha egyáltalán létezik, képtelen azt kormányozni. Egyébiránt a magyarokból nem hiányzik az alkotmányos szellem, sőt inkább túlteng bennük: ők maguk a megtestesült parlamentáris alkotmányosság.”³⁴⁹

A nem nemesekkel a jelentésekben legtöbbször az „alsóbb néposztályok” összefoglaló név alatt találkozhatunk. Ha végigtekintünk a velük foglalkozó beszámolókon, láthatjuk, hogy azok két fő gondolatkörhöz csatlakoznak. Egyrészt Ayllon bemutatja, hogy a bécsi kormánykörök az ellenzék ellensúlyozására az egész birodalomban, így Magyarországon is megpróbálnak a vidéki lakosságra támaszkodni, kihasználva, egyfelől, hogy az úrbéres rendezés javított helyzetükön, és másfelől azt a ragaszkodást, amellyel uralkodójukra és a Habsburg házra tekintenek. Emellett a jelentéseket végigkíséri az a gondolat, hogy a parasztság műveletlensége és lustasága miatt nem képes felismerni azokat a jótéteményeket, amelyeket kapott és az adók növekedése miatt mindig kormányellenesség fogja jellemezni. Amikor Ayllon 1852-ben a birodalom belpolitikai helyzetét bemutatja, minden tartományban és minden társadalmi osztállyal

---

³⁴⁹ H-1366/232-es számú jelentés, 1868. szeptember 18.

kapcsolatban csak az ellenállás jeleit tudja felfedezni, ezzel szemben egyetlen kivételtként a vidéki földművelő lakosságot tudja állítani:

„Azonban bizton állítják, hogy a falusi lakosság az összes többi tartományban³⁵⁰ őszinte ragaszkodást mutat a császár és kormánya felé, s ezt nyíltan ki is fejezik, hálából valószínűleg azért, mert helyrehoztak sok, főként az úrbéri szolgáltatásokkal kapcsolatos visszaélést, s mert egyre inkább javul a földművesek helyzete a jelenlegi kormány intézkedései nyomán, mely dicséretre méltó gondossággal és pártatlansággal igyekszik megőrizni, azt a kevés jót, ami az 1848-as felfordulásban pozitívan hatott a nép morális és anyagi helyzetére.”³⁵¹

A fentiekben olvasott kép a jótékony kormányról a későbbiekben eltűnik, 1867-ben már azt olvashatjuk, hogy a nemesség eszközként tudta felhasználni a parasztságot a német bürokrácia ellen: „Ami pedig a német bürokrácia ellen tervszerűen felbujtott vidéki lakosságot illeti, a magyar nemesség oly mértékben elnyomja azt, hogy még a legradikálisabb vármegyékben is csak nemesek jutottak be a legutóbbi választásokon a közigazgatási, bírói és polgári adminisztrációba.”³⁵² A jelentések kommentárjaiból kitűnik, miért gondolja ennyire befolyásolhatónak Ayllon a parasztságot. 1853-ban több okot is felsorol: a parasztság, elsősorban műveletlensége miatt, képtelen átlátni az átalakulásokból származó előnyöket, csupán terheinek növekedését érzékeli, és emellett a kormány sem találta meg a megfelelő eszközöket megnyerésükre:

„Az elégedetlenség működik nemcsak a felsőbb osztályokban, akiknek a ragaszkodására a kormány nem számíthat, hanem az alsóbb rétegekben is, akik szellemi műveltség hiányában nem képesek megérteni, hogy az újjászervezés mennyi hasznot hozna nekik. Persze az idáig

---

³⁵⁰ Az előzményekben Bécsről és Alsó-Ausztriáról volt szó.

³⁵¹ H-1360/7-es számú jelentés, 1852. március 12.

³⁵² H-1366/116-os számú jelentés, 1867. június 21.

alkalmazott eszközök és módok, amelyekkel végre akarják ezt hajtani, nem mindig a legalkalmasabbak arra, hogy megnyerjék a magyar nép jóindulatát. [...] A magyarok nincsenek hozzászokva, hogy pénzben fizessék az adókat. [...] Végül a robot eltörlése, ami kárpótlásként a földművest egy sereg, addig ismeretlen szolgáltatásra kötelezi, amelyek régen a földesurakat terheltek, a kelleténél jobban éltetik a magyarok önös gondolatait.”³⁵³

Castro úgy látja, hogy a centralizáció és a németesítés még tovább fokozzák az adók növelése miatti elégedetlenséget, amely mellett erősödik a nacionalizmus is. „Eközben a nép kelletlenül viseli az adók súlyát, amihez nem volt hozzászokva, s amint az általában lenni szokott, annál nagyobb megbecsüléssel és szeretettel tekint nemzetiségére és nyelvére, minél üldözöttebbnek és fenyegetettebbnek véli azt.”³⁵⁴

Az ötvenes évek végére Ayllon a problémák ellenére úgy gondolja, hogy ahhoz, hogy az elégedetlenkedő népből a kormány támasza legyen, csupán időre van szükség, mert a népnek a hatalommal szembeni fenntartásait természetesnek gondolja, de „a magyar nép fokozatosan felismeri érdekeit. [...]. Ehhez még az kell, hogy valamelyest kifejlődjön bennük a civilizációs szükségletekkel együtt a munkaszeretet.”³⁵⁵ Azzal azonban a követ is tisztában van, hogy az a támasz, amelyet a nép nyújthat a kormány számára éppolyan korlátozott, mint amilyen az alacsony létszámú polgárságé:

„A középosztályoknál, az úgynevezett városok rendjénél is hiábavaló támaszt keresni. Támogatásuk meglehetősen korlátozott, alávettettek a született nemességnek, valójában nincs politikai súlyuk. Ami a népet, a mezők és puszták igazi népét illeti, ők hasonló támaszt jelentenek a kormánynak, de még nem képesek arra, hogy értékeljék azokat a

---

³⁵³ H-1361/257-es számú jelentés, 1853. április 14.

³⁵⁴ H-1362/38-as számú jelentés, 1857. április 13.

³⁵⁵ H-1362/27-es számú jelentés, 1858. november 14.

jótéteményeket, amelyeket kellene, mindazt, ami anyagi és társadalmi körülményeiket javította a robot és más személyi szolgálatok eltörlésével. Nem látnak mást, mint az adókat, amelyeket a munkával szemben érzett lustaságuk miatt inkább pénzben fizetnek ki. Nem látnak mást, mint a jórészt idegen hivatalnokokat, akik folyton az adófizetéssel zaklatják, és természetesen a nép gyűlölete a hatalom ellen irányul, melynek engedelmeskednek.”³⁵⁶

A magyarságról, illetve az annak egyes rétegeiről alkotott kép világosan tükrözi, hogy a követ irányukba a legkisebb szimpátiát sem táplálja.

A jelentéseket olvasva több magyar politikus nevével is találkozunk, akikről nem kapunk komoly portrékat, de a követ véleménye, annak változása világosan nyomon követhető. Természetesen aránytalanságok itt is tapasztalhatók: a Bécsben élő és ismert arisztokrácia nevével nemcsak többször találkozunk, hanem árnyaltabb képet is kapunk róla. Az egyes politikusokról festett kép korántsem egyértelműen elutasító. Abban a jelentésben, amelyben a követ Széchenyi István és Jósika Sámuel haláláról számol be a Jósikáról alkotott kép pozitív:

„[...] békéltető jellemű, konzervatív eszmékkal és hazája közigazgatásában szerzett gyakorlati ismeretekkel, általános köztiszteletnek örvendett becsületes jelleméért és szeretetre méltó lelki tulajdonságaiért, hosszú éveken át bizalmas barátja volt a jelenlegi miniszterelnöknek, Rechberg grófnak, a birodalmi kormánnyal szembeni hazafias ellenállása ellenére, ennek politikai szükségletei és a magyar főurak túlzott követelései közötti természetes közvetítőként tartották számon.”³⁵⁷

---

³⁵⁶ H-1363/199-es számú jelentés, 1859. december 13.

³⁵⁷ H-1363/68-as számú jelentés, 1860. április 9.: “Hombre conciliador el primero, de ideas conservadoras y conocimientos prácticos en la administracion de su país, generalmente estimado en esta sociedad por la integridad de su caracter y sus amables prendas y amigo particular de muchos años del actual Ministro Presidente Conde Rechberg, considerabasele

Kettejük összehasonlításából is kitűnik, hogy Jósika halálát az esetleges osztrák-magyar megegyezés szempontjából komoly veszteségként értékeli, szemben Széchenyiével, akinek halála akár súlyos demonstrációkhoz is vezethet Magyarországon. Ez olvasható ki a fentebb más szempontból már idézett részletből, amelyet a könnyebbség kedvéért itt megismétlünk:

„Így hát Széchenyi gróf halála nem jelenthet olyan veszteséget a birodalmi kormánynak, mint Jósika báróé, mivel az előbbi, eltekintve problematikus elmeállapotától soha nem sikerült volna saját pártjára állítania; soha nem sikerült volna kielégíteni fékezhetetlen magyar gőgét, sem megnyerni jóindulatát egy olyan embernek, aki a haza mártírjának szerepében tetszelgett. De pontosan e miatt a tekintély miatt, amelyet a grófnak szomorú, bár véleményem szerint önkéntes helyzete kölcsönöz, annál nagyobb lesz a szerencsétlen halála által keltett szenzáció Magyarországon; mindenféle demonstrációkra számítok, és a nemzetiségi megmozdulások mindig veszélyt jelentenek a kormányokra nézve, ha oly gyakran ismétlődnek, és amikor az ürügy gyűlöltté teszi számukra a jogos megtorlást.”³⁵⁸

A továbbiakban még három magyar konzervatív politikus alakja tűnik fel többször a jelentésekben. Az első Apponyi György gróf, akiről eleinte elutasítóan beszél, hiszen a birodalmi tanácsban ő volt a magyar ügy, illetve a föderalizmus elvének egyik fő támogatója. A későbbiekben enyhül megítélése, országbírói tisztségének betöltése alatt már békítő szerepét húzza

---

apesar de su patriótica oposicion al Gobierno Imperial como el natural medianero entre las necesidades políticas de este y las exageradas pretensiones de los Magnates Hungaros.”

³⁵⁸ Ibidem.: “Así pues no será la muerte del Conde Széchenyi una pérdida para el Gobierno Imperial como lo es la muerte del Baron Jósika, porque al primero nunca hubiera logrado traerle á partido aun prescindiendo de su problemático estado mental; nunca hubiera logrado satisfacer su indomable vanidad Magyar, ni ganarse la voluntad de un hombre que se complacía en el papel de martir de la patria.”

alá Ayllon. Ilyen értelemben beszél az 1861-es országgyűlés budai megnyitóján elhangzott beszédéről is:

„Természetesen az Országbíró megnyitó beszéde nem váltott ki olyan ellenséges megnyilvánulásokat a résztvevők részéről, mint amilyenektől tartani lehetett, nem is könnyen idézhetett elő ilyeneket, mivel a szónok szinte parázson járó óvatossággal érintette az égető aktuális kérdéseket, kizárólag az Uralkodó azon reményeire helyezve a hangsúlyt, hogy a nemzet minden ügye alkotmányos módon oldódik meg, ami miatt valósággal lehetetlen lenne számomra ezt a beszédet elemezni, ha annak a francia lapokban várható több mint valószínű reprodukciója nem mentesítene engem amúgy is e feladat alól.”³⁵⁹

A másik két politikus, Szécsen Antal és Vay Miklós is fontos tisztséget töltött be: az előbbi a birodalmi kormány tárca nélküli minisztereként, az utóbbi kancellárként. Pontosan megrajzolt portrét róluk sem kapunk, bár úgy tűnik, hogy a követ személyes ismeretségben volt velük.

Szécsen Antal neve eleinte olyan eseményekhez kapcsolódott, melyekről Ayllon komoly kritikával, úgy számolt be, mint az ókonzervatív párt túlzó megnyilvánulásairól. Ilyenek voltak a már említett rendszert kritizáló szavai Zsófia főhercegasszony lakosztályában, vagy a Scitovszky banketten magyarul elmondott pohárköszöntője. Később az ő személyével kapcsolatban is megjelennek a pozitív jelzők. A Birodalmi Tanácsban, 1860-ban elhangzott beszédeivel kapcsolatban a követ megjegyzi, hogy ő és „általában a magyar tanácsosok a dialektika és a tehetség olyan magaslatára

---

³⁵⁹ H-1363/62-es számú jelentés, 1861. április 11.: “No provocó desde luego el discurso inaugural del Iudex-Curiae las demostraciones hostiles que eran de temer por parte de la aristocracia; ni era facil que las provocase, andando el Orador como sobre brasas al tocar cualquiera de las cuestiones candentes del dia y no insistiendo mas que en las esperanzas y deseos del Monarca de conciliarlo todo constitucionalmente con la nacion, razon por la cual me sería verdaderamente imposible analizar este discurso, si su mas que probable reproduccion en todos los diarios franceses no me dispensase de semejante trabajo.”

emelkedtek, hogy bármelyik európai parlamentnek becsületére válnának.”³⁶⁰
Azt is tudjuk, hogy személyes kapcsolatban volt a politikussal, 1861. június 20-ai jelentésében Szécsen gróf bizalmas közlésére hivatkozik a parlament feloszlatásával kapcsolatban:

„Csak arról vannak gróf Szécsen miniszter bizalmas kijelentéseire hivatkozó értesüléseim, hogy először is feloszlattatik a diéta, majd a király nevében kormányzó, az ország jeles személyiségeiből álló diktatúrát vezetnek be; ezenkívül, amennyiben a vármegyékben, melyek valójában nem mások, mint a királyság központi hatalmától csaknem mindenben független kis reszpublikák, kedvező vélemény tapasztalható, a kormány ezekben közvetlen választásokat rendezne a Birodalmi Tanácsba.”³⁶¹

Vay Miklós kancellárról a taktikus politikus képe rajzolódik ki a jelentésekből, aki a kormányzat érdekének képviselésén túl, vagy egy kicsit annak kárára is, mindent elkövet saját pozíciójának megőrzéséért. Az 1861. évi országgyűlés alatti szerepéről ezt írja Ayllon: „Én úgy hiszem azonban, hogy ez a türelem³⁶² inkább annak az ügyességnek tudható be, amellyel, talán személyes helyzetének érdekében, Vay kancellár fenn tudja tartani a kormány másik részében³⁶³ és magában az uralkodóban is a lehetséges megegyezés reményét.”³⁶⁴

Amikor júliusban a konzervatív politikusok lemondásáról beszámol, úgy látja, hogy bukásukhoz az is hozzájárult, hogy megpróbáltak az októberi

---

³⁶⁰ H-1363/170-es számú jelentés, 1860. szeptember 28.

³⁶¹ H-1363/103-as számú jelentés, 1861. június 20.: “Que medidas tomarán en seguida los Ministros para hacer respetar la autoridad Real en Hungría, no lo sé con alguna certeza. Tengo solo entendido, con referencia á ciertas manifestaciones confidenciales del Ministros Conde Szecsen, que se empezará por disolver la Dieta, luego se procurará establecer una Dictadura, compuesta toda ella de personajes del país, para gobernarle en nombre del Rey; y, segun se manifieste propicia la opinion en los Condados, que en realidad no son mas que pequeñas Repúblicas independientes casi en todo de la misma autoridad central del Reino, emprenderá en ellos el Gobierno elecciones directas para el Consejo del Imperio.”

³⁶² Mármost a kormányé.

³⁶³ A nem liberális kormánytagokra gondol.

³⁶⁴ H-1363/103-as számú jelentés, 1861. június 20.

diploma megvalósítása és a saját népszerűségük megőrzése között egyensúlyozni:

„A magyar miniszterek álláspontja napról napra tarthatatlanabb, csakúgy, mint az országbíró tisztét viselő Apponyi grófé és a magyarországi Helytartótanács elnökéé, Mailáth grófé, aki a tárnokmester is, akik ugyanúgy, mint a magyarországi kancellár és a vármegyék főispánjainak (Obergespane) nagy része, miután beleegyeztek annak a programnak a feltételeibe, amelyből az október 20-ai program született, és miután sokan közülük hozzájárultak kinevezésükhöz és elfogadták tisztségüket e diploma értelmében; miután nem akarták, vagy nem tudták megfékezni országukban a forradalmi mozgalmat, most szükségesnek látják bizonyos módon szépíteni a helyzetet, mintsem, hogy elveszítsék honfitársaik bizalmát. Volt olyan pillanat, ahogy arról az említett miniszteri megbeszélések tanácskozásait övező rendkívüli titoktartás ellenére jól informált személyek tájékoztattak, volt tehát olyan pillanat, amikor Vay kancellár, Szécsen miniszter, az országbíró és a tárnokmester is látszólag lemondásukat fontolgatták. Úgy tűnik, le is mondtak, bár én magam úgy látom, továbbra is maradtak tisztségükben, talán nem is találtak a helyettesítésükre hajlandó más magyarokat.”³⁶⁵ Az utolsó sorokban megfogalmazódott gondolat, mármint az a nehézség, hogy a kormány nem talál a különböző tisztségek betöltésére alkalmas magyar politikusokat, többször megjelenik a jelentésekben.

Az 1861. évi országgyűlés megnyitása után a jelentésekben ugyan megjelennek a Felirati, illetve a Határozati Párt politikusainak a nevei, de róluk csupán pár szavas ismertetést ad:

„Az is tudvalévő, hogy ez a kamara [ti. az Alsóház] lesz majd a színtere a Deák és Eötvös, valamint Teleki László gróf és Nyáry pártjai közötti harcnak, melyről, ha fogalmat akarunk alkotni, érdemes megemlíteni,

---

³⁶⁵ H-1363/107-es számú jelentés, 1861. július 3.

hogy Deák és Eötvös a régi liberális párt vezetői, s Teleki, Kossuth volt párizsi diplomáciai képviselője és Napóleon herceg³⁶⁶ jelenlegi bizalmasa ugyanaz a személy, akinek drezdai elfogatása után Őfelsége Ferenc József oly nagylelkűen és hiábavaló módon megkegyelmezett, Nyáry pedig a pesti városi gyűlés igen magasztalt feje.”³⁶⁷

Az 1861. évi országgyűlésről küldött jelentésekben sűrűn előfordul Deák Ferenc neve, a követ több esetben beszédeit idézi, de adalékokkal nem szolgál személyét illetően. Több jelentésben is olvashatunk az országgyűlésen elhangzott beszédekből vett idézeteket, mind Deáktól, mind más képviselőktől, de ezekhez nem fűz megjegyzéseket, valószínűleg az idézeteket a bécsi lapokból vette át.

1861 augusztusában –Ayllon szabadsága idején– a jelentéseket a követségi titkár, Emilio de Muruaga küldte. Augusztus 23-án az országgyűlés feloszlataásáról készült beszámolójában³⁶⁸ az alábbiakat olvashatjuk Deák szerepéről:

„Haller tábornokot bízták meg azzal, hogy a magyar országgyűlés két házának elnökével közölje az uralkodói határozatot, aki hozzátette, hogy ellenállás esetén utasítása van erőszak alkalmazására.

Ilyen természetű felszólítással szemben nem volt helye nagy tanácskozásnak, így a meglepetés és a kétségbeesés szülte kisebb pillanatnyi

---

³⁶⁶ Jerôme Napoleon herceg, III. Napóleon unokatestvére.

³⁶⁷ H-1363/62-es számú jelentés, 1861. április 11.: “Sábese por lo demas que en ella va á ser la lucha entre los partidarios de Deák y Eötvös y los del Conde Ladislao Teleky y de Nyáry, lucha de la cual para formar alguna idea conviene recordar que Deák y Eötvös son los Jefes del antiguo partido liberal, que Teleky, el ex-Representante Diplomático de Kossuth en París y actual confidente del Príncipe Napoleon es el mismo sugeto tan generoso como inutilmente perdonado despues de su arresto en Dresde por S. M. Francisco José, y Nyáry, el mas exaltado Jefe de la asamblea Comital de Pest.”

³⁶⁸ H-1363/135-ös számú, 1861. augusztus 23.: “El General Haller fué el encargado de notificar esta soberana resolucion á los dos Presidentes de la Asamblea Húngara, añadiendo que en caso de resistencia tenía instrucciones para hacer uso de la fuerza.

Ante una intimacion de esta naturaleza no había lugar á grandes deliberaciones y despues de alguna momentanea agitacion, hijo de la sorpresa y del despecho, y habiendo exclamado el Diputado Deák que cedían a la fuerza y se afirmaban en su protestac se disolvió la asamblea al grito de «viva la Patria».”

zavart követően, miután Deák képviselő felkiáltott, hogy engednek az erőszaknak, és kölcsönösen támogatták egymást tiltakozásukban, «Éljen a haza!» kiáltással feloszlott a gyűlés.”

Az országgyűlés felosztatását követő időszakban Deák neve szinte teljesen eltűnik a jelentések lapjairól, 1863 áprilisában azonban úgy beszél róla, mintha igazán ekkor ismerné fel a magyar politikai életben betöltött szerepét:

„Ugyanakkor a legbefolyásosabb magyarországi politikusok magatartásában nem fedezhetők fel a lehetséges megegyezés jelei. Nemrég, amikor a már híressé vált Deáknak bemutattak egy, a legutóbbi diéta tagjainak képeit tartalmazó fényképalbumot, abban a mérsékelt liberális párt ama feje és Eötvös báró, a párt egy másik kiválósága között olyan beszédek szerepeltek, amelyek egyértelműen értésre adják az 1848-as forradalmi törvények érvényességének elismerésén alapuló jogfolytonosság (Rechtscontinuität) alapjának fenntartását.”³⁶⁹

1865-től Deák gyakori és állandó szereplővé válik Ayllon jelentéseiben, aki ekkor már a megegyezést megvalósulhatónak látja. Egyfelől úgy gondolja, hogy az osztrák-német, illetve magyar politikusok a szlávizmusban megtalálták a közös ellenséget, amely ellen össze kell fogniuk, másfelől véleménye szerint a vezető tisztséget ellátó magyar politikusok is próbálják a folyamatot visszafordíthatatlanná tenni. Az 1865-ös magyarországi diéta megnyitóján a Mailáth által fogalmazott, az uralkodó által felolvasott beszéddel kapcsolatosan ezt írja:

---

³⁶⁹ H-1363/77-es számú jelentés, 1863. április 10.: “Mas entretanto no se descubren todavía en la conducta de los hombres políticos mas influyentes en Hungría indicios de una posible avenencia con ellos. Aun en una ocasion reciente, la de la presentacion al ya celebre Deák de un album de fotografias conteniendo los retratos de todos los miembros de la ultima Dieta, mediaron entre aquel jefe del partido liberal moderado y el Baron Eötvös otra eminencia de dicho partido, discusiones que de sobra dan à conocer el empeño de no abandonar la base de continuidad legal (Rechtscontinuität) fundada en el reconocimiento de la validez de las leyes revolucionarias de 1848.”

„Páratlan ügyességgel tudta Mailáth úr szinte szóról szóra lemásolva beilleszteni a beszédbe az első pontra vonatkozólag azt a nyilatkozatot, melyet az utóbbi időben tett Deák Ferenc, s amit ma az egész liberális párt magáénak vall.³⁷⁰ Úgyhogy ez utóbbi [ti. a liberális párt] becsületből már nem visszakozhat, s nem is tagadhatja meg, hogy nekifogjanak e kérdés megoldásának, amint a kormány ezt fölveti.”³⁷¹

1866-tól már megjelennek kisebb adalékok Deák személyiségével kapcsolatban a jelentésekben, melyekben két motívum ismétlődik rendszeresen. Az egyik az az észrevétel, hogy bár Deák vezető szerepet játszik a magyar politikai életben, mindvégig csak ügyvéd maradt; a másik az arra való utalás, hogy milyen féltve vigyáz népszerűségére. Ez a sajátos vélemény érzékelhető a 49-es számú jelentésben,³⁷² amelyben Ayllon arról beszél, hogy Deák, akiben „az államférfiúi helyett az ügyvédi kvalitás kerekedik felül”, és „egyfolytában egy túlságosan szűk és néha hibás körben forog”, a magyar parlament egyetlen vezérévé növi ki magát, annyira, hogy „az alsótáblán Deák presztízse és a népszerűség utáni vágy kioltották az egyén erkölcsi és szellemi függetlenségét”. 1867 májusában a követ egyszerűen ügyvédként említi Deákot, amikor ezt írja:

„Ami Deák ügyvédet illeti, nehezen tudnám konkrétan megjelölni, hogy gondolkodása milyen célok elérésére irányul. Beszédei időnként rossz, forradalmi utóízt keltenek.”³⁷³

A 18-as számú jelentésben³⁷⁴ pedig a népszerűségére vigyázó Deákra tesz utalást:

---

³⁷⁰ A *Debatte* 1865. évi 125-127-es számaiban megjelent, Deák nézeteit előadó cikkekről, azaz a májusi programról van szó.

³⁷¹ H-1365/184-es számú jelentés, 1865. december 19.

³⁷² H-1365/49-es számú jelentés, 1866. március 22.

³⁷³ H-1366/ 87-es számú jelentés, 1867. május 8.: “Por lo que toca al abogado Deák, difícil me sería designar en concreto los fines á que se dirige su pensamiento. Resabios revolucionarios se advierten de cuando en cuando en sus discursos. [...]”

³⁷⁴ H-1366/18-as számú jelentés, 1867. január 30.: “Pero falta ahora que puedan desempeñar la suya los personajes magyares que han venido aquí á conferenciar con el Gobierno, los

„De még hátra van, hogy képesek legyenek teljesíteni saját szavukat azok a magyar személyiségek is, akik idejöttek a kormánnyal tárgyalni – Andrássy, Lónyay, Festetics György – akiket már mint minisztereket jegyeznek, s főként hátra van még, hogy Deák, aki nem akar miniszter lenni és egyedül csak arra ügyel, hogy népszerűségét megőrizze, segítsen nekik feladatukat végrehajtani, habár szinte mindegyikük úgy vállalta el tisztségét, hogy számított a mérsékelt liberális párt vezetőjére. S pontosan ezzel kapcsolatban hallottam napokkal ezelőtt az egyik leghűségesebb mágnásnak, gróf Szécsen Antalnak, aki a Rechberg-Schmerling kabinetben töltött be miniszteri posztot, s nagyon jól ismeri a magyar parlamenti viszonyokat, nem kis kétségeit kifejezni.”

Szécsen Antal neve egyébként – mint korábban láttuk – többször és egyedülként tűnik fel a jelentésekben olyan Bécsben élő politikus neveként, akit Ayllon személyesen ismer, és aki a magyar vonatkozású ügyekkel kapcsolatban adalékokkal szolgál a követnek. Azonban Ayllonnak az eseményekhez fűzött kommentárjait olvasva is érzékelhetjük, hogy a követ a történésekről távolról, a bécsi hivatalos körök szűrőjén keresztül értesül, így nem tud igazán véleményt alkotni. Deák 1866. február 8-ai első felirati javaslatát elemezve arra a kérdésre próbál választ adni, hogy abban miért ismétlik meg az összes 1861-es követelést, amikor az akkor az országgyűlés feloszlásához vezetett.

„Vajon Deák azon törekvésének eredménye-e ez, hogy magával szemben következetesnek tűnjék fel, s hogy soha ne csorbuljon a népszerűsége, vagy pedig ama jól megfontolt és célzatos kívánságnak

---

Andrássy, Lónyay, Jorge Festetics que ya se designan como tales Ministros; falta sobre todo que Deák, que no quiere ser Ministro y unicamente atiende a conservar su popularidad les ayude á salir de sus compromisos, aunque apenas ninguno dejaron de contraer sin contar con ester Mentor del partido liberal moderado. Y cabalmente acerca de esa posibilidad oía yo dias pasados expresar no pocas dudas á uno de los Magnates magyares de mas leales intenciones y que mejor conoce la situacion parlamentaria de Hungría, el Conde Antonio Szécsen, Ministro húngaro que lo era en el Gabinete Rechberg-Schmerling.”

köszönhető, hogy ne provokálja az ultranacionális, vagy radikális párt ellenzékének túl erőszakos kirobbanását azzal, hogy rosszkor időzítve mutat engedelkenységet a kormány felé, ahogy egyesek feltételezik? Nem tudom. Ami biztos, hogy ez a választervezet egyelőre itt kellemetlen benyomásokat keltett minden politikai körben, kihatva még a tőzsde helyzetére is.”³⁷⁵

A követ a Deákkal kapcsolatos, a jelentéseiben ismétlődő jelleggel feltűnő állandó kétkedés ellenére, amikor Ferenc József koronázásáról beszámol, melynek okán egyetlen alkalommal személyesen Magyarországra utazott, már sajnálkozva említi, hogy nem sikerült személyesen megismerkednie a történelmi megegyezés előkészítőjével:

„Ám amit a leginkább sajnálok, az az, hogy nem sikerült személyesen megismerkednem a jelenlegi Magyarország „Atlaszával”, e boldog megegyezésnek, melyre Őfelsége Ferenc József megkoronázása tette rá a pecsétet, igazi atyjával, vagyis Deák Ferencsel. Egyébiránt nehéz lett volna vele találkozni otthonán vagy a diéta körzetén kívül. Akár szerénységből, akár számításból, vagy akár a bármifajta kérkedés iránti természetes ellenszenvéből fakadóan – ez utóbbi egy magyar esetében elég meglepő, s kevésbé érthető –, mióta elkezdődtek ezen emlékezetes esemény előkészítő munkálatai, oly gondosan igyekezett háttérbe vonulni, hogy egyetlen nyilvános helyen sem lehetett őt látni.”³⁷⁶

Deák Ferencen kívül pártjának egyetlen tagjáról sem olvashatunk semmi olyat, ami alapján azt feltételezhetnénk, hogy a követ bármilyen háttérinformációval rendelkezne róluk. A magyar minisztérium tagjainak hivatalba lépését bejelentve sem tud az új miniszterekről néhány semmitmondó szón kívül mást írni:

---

³⁷⁵ H-1365/ 24-es számú jelentés, 1866. február 11.

³⁷⁶ H-1366/116-os számú jelentés, 1867. június 21.

„Már az összes magyar miniszter hivatalba lépett, akinek nevét a táviratból Excellenciád bizonyára már tudja. Ezek a következők: gróf Festetics György – székhelye a császári udvar lesz, báró Wenckheim Béla – belügy, Lónyay Menyhért képviselő – magyarországi pénzügyek, báró Eötvös – vallás- és közoktatásügy, Horváth Boldizsár – igazságügy, az erdélyi gróf Mikó – közmunka, Gorove István – kereskedelem, ipar és mezőgazdaság. Ami a honvédelmi tárcát illeti, ideiglenesen a minisztertanács elnöke, gróf Andrássy Gyula tölti be. Ezen miniszterek mindegyike úriember, kiemelkedő szónok, és saját szakterületén kivételes tehetséggel bíró férfiú, de bevallom, kétlem, hogy sikerülne megszerezniük a jó hivatalnok hírét egy olyan, a saját intézményei miatt rendetlen országban, mint amilyen ma Szent István királysága.”³⁷⁷

Végül említést kell tenni azokról a rövid, tényyszerű jellemzésekről, amelyeket a követ akkor ad, amikor valamilyen magasabb funkcióban történt személycseréről számol be. Ezekben az esetekben általában tömör, tényközlő bemutatásokat találunk. Ez alól kivétel az, amikor a lemondott Szécsen Antal helyére kerülő Esterházy Móricot mutatja be, habár ennek oka talán az, hogy az annak addigi diplomáciai pályafutásáról szóló nem éppen hízelgő hírek felkeltették a követ figyelmét:

„Azt hiszem, anyanyelvét illetően ugyanez a helyzet³⁷⁸ Esterházy gróf esetében is, aki néhány esztendeig Ausztria nagykövete volt Rómában, és aki végül Buol gróf kénytelen volt eltávolítani, mivel több mint hat hónap alatt kétségtelen tehetsége ellenére egyetlen sornyi diplomáciai levelezést sem tudott kierőszakolni belőle. Megvallom, részemről soha sem hittem volna, hogy egy a saját előnyeit ennyire szem előtt tartó és kötelességeiben hanyag ember a jelenlegi kritikus helyzetben elfogadná a miniszteri tisztséget, és ha

³⁷⁷ H-1366/40-es számú jelentés, 1867. február 28.

³⁷⁸ Forgách Antalt ezzel egyidejűleg kancellárrá nevezték ki; Ayllon mindkettőjükkal kapcsolatban megjegyzi, hogy alig tudtak magyarul.

megtette, bizonyára a korábbi pályája iránti heves vágy vezérelte, mivel anyagi javaknak egyáltalán nincs híján.”³⁷⁹

A vezető tisztségekben bekövetkező személycseréknél gyakran előfordul, hogy Ayllon finoman jelzi, nem sikerült a legmegfelelőbb embert megtalálni a posztra, amivel a kormány esetleges kudarcát illetve nehézségeit magyarázza. Ilyen gond volt Forgách Antal esetében túlzott ragaszkodása a pozíciójához: „A kedves, ügyes, előzékeny és főleg eredeti magyar úr szerepében szívesen tetszelgő Forgách gróf inkább a személyes pozícióját fenyegető zátonyok kerülgetésével, nem pedig a rábízott hajó biztos révbe kormányzásával törődött.”³⁸⁰ Hasonló problémát jelentett éppen az ő utódjául választott Zichy Herman esetében annak magyarországi népszerűtlensége: „Ezek után az a fontos, hogy Zichy Herman a helyzet ura legyen. Már több köztisztséget töltött be Magyarországon; legutóbb Vas megye közigazgatásának feje volt, és mindenki egyetért abban, hogy energikus és azon kevés magyar főúr közé tartozik, akik az új alkotmányos rendszer őszinte hívei. De éppen ezért már szélsőséges csípősséggel kritizálja kinevezését az új kancellár minden fővárosban élő honfitársa.”³⁸¹ Talán a legcsípősebb kritikát mégis Pállfy Móric altábornagy kapta helytartóvá történt kinevezése alkalmával. A követ kihangsúlyozza, hogy a politikai téren nyilvánvaló tehetségtelensége miatt, már az első pillanatoktól segítőtársat kapott Priviczner tanácsos személyében: „Az egész országban nincs talán nála energikusabb és keményebb tábornok, és noha magyar

---

³⁷⁹ H-1363/125-ös számú jelentés, 1861. július 21.: “Creo que sucede lo mismo en punto á su lengua materna al Conde Eszterházy, el mismo que desmpeñó por algunos años la Embajada de Austria en Roma y á quien tuvo al fin que separar el Sr. Conde de Buol por no haber sido posible arrancarle en mas de seis meses, apesar de su incontestable talento, un solo renglon de correspondencia Diplomática. Confieso que por mi parte nunca hubiese creído ver a un hombre tan amigo de sus conveniencias y desidioso en el cumplimiento de sus deberes admitir el cargo de Ministro en las críticas circunstancias del dia, y si lo ha hecho solo puede haberle movido su vehemente deseo de volver á su antigua carrera, porque bienes de fortuna tiene de sobra.”

³⁸⁰ H-1363/86-os számú jelentés, 1864. április 23.

³⁸¹ Ibidem.

származású, mégpedig a legelőkelőbbek közül való, rendíthetetlen hűsége soha nem akart alkalmazkodni honfitársainak még a legmérsékeltebb követeléseihöz sem. Sajnálatos módon Pállfy gróf politikai tehetsége olyan korlátozott, mint amilyen rendkívüli bátorsága; de az egyik leghozzáértőbb közigazgatási vezető, Priviczner tanácsos lesz a tanácsadója, akit, mint megerősítették, már szintén kineveztek erre a célra.”³⁸²

Látva azt, hogy a jelentésekben milyen szűk teret szentelnek az egyes politikusok bemutatásának, meglepő lehet, hogy a katolikus klérus politikai állásfoglalásai rendszeresen megjelennek a jelentésekben. Mivel a spanyol politikában a katolikus egyház mindig komoly szerepet harcolt ki magának és egyértelmű volt hűsége a dinasztiahoz, a követ meglepődve tudósít a magyar katolikus főpapság ellenzéki megnyilvánulásairól. A provizórium bevezetése után így ír arról, ahogy Scitovszky bíboros a kormányzat munkáját akadályozta:

„Nem kevésbé jellemző, súlyos és jelentős az a válasz, amelyet Esztergom vármegye örökös főispáni minőségében Scitovszky bíboros adott a magyar kancellárnak arra az éppen a főispánokkal történt egyeztetéssel készült körlevelére, amely a kormánynak a meghirdetett szokásos újoncozásához nyújtandó közreműködésről és végrehajtásának legmegfelelőbb módjáról szól. A bíboros, igaz, a legudvariasabb szavakkal, kijelenti válaszában, hogy nemcsak, hogy nem szólítja fel a megyei alkalmazottakat az intézkedés végrehajtásában való közreműködésre, de egyenesen megtiltja azt nekik. És mintha még nem lenne eléggé nyilvánvaló ez az uralkodó akaratával való abszolút szembeszegülés a királyság eme első egyházi tekintélye részéről, az említett választ az összes magyar napilap közli, igaz, a szerző hozzájárulása nélkül, ahogy azt őminenciája állítja.”³⁸³

---

³⁸² H-1363/175-ös számú jelentés, 1861. november 6.

³⁸³ Ibidem.

Ha a katolikus egyház vezetésében változás történik, arról is részletesebb beszámolót olvashatunk. Így történt ez Simor János győri püspök hercegprímássá választásakor is. Ayllon kiemeli, hogy a katolikus főpapságnak a magyarországi politikai folyamatokra időnként tett jótékony hatását mérsékli az a tény, hogy az ellenzéki politikusok között nagyobb a protestánsok aránya:

„Ugyanakkor azt is feltételezhetjük, hogy ugyanezen megbeszélések alkalmával véglegesen megállapodtak a győri püspök, Simor Magyarország hercegprímási főméltóságára való megválasztására, mely Scitovszky bíboros múlt év október 19-én történt elhalálózása miatt üresedett meg. Ez a méltóság nem csupán az egyházban bír a legnagyobb jelentőséggel, hanem a politikában is meglehetősen nagy a befolyása, hisz olyan királyságról van szó, melynek évszázados alkotmánya oly előnyös helyet jelöl ki a katolikus klérus előljárói számára a diétában. Jóllehet Simor püspök nagyon szerény származású, egyénisége mégis szimpátiát kelt a magyar arisztokráciában, mindenekelőtt evangéliumi erényei, illetve magyar származása és alkotmányos felfogása miatt. Ennek ellenére azonban elég szilárd az a támogatás, amit Simor nyújthat a birodalmi kormánynak, hisz eltekintve attól, hogy az ellenzék Magyarországon sosem nyert oly biztos teret a katolikusoknál, mint a protestánsoknál, a jövőendő hercegprímás monarchikus meggyőződésű és meg van minden tehetsége és a megfelelő karaktere ahhoz, hogy a felsőházban szemben érvényesítse is azt.”³⁸⁴

Ezt a fejezetet külön a követi jelentésekben a magyar társadalomra és egyes magyar politikusokra vonatkozó utalások áttekintésének szenteltük. Az itt található észrevételekből markánsan kirajzolódik az a kép, amely a követekben a magyarságról kialakult. Látható, hogy sok esetben ez nem személyes benyomásokon, hanem a bécsi udvar és az osztrák sajtó által megszűrte, torzított és közvetített információkon alapul, ezért általában

---

³⁸⁴ H-1366/18-as számú jelentés, 1867. január 30.

alapvetően negatív. Szembetűnő azonban az is, hogy Ayllon jelentéseiben azokról a politikusokról, akiket a követ személyesen ismert, árnyaltabb és kevésbé elutasító jellemzéseket olvashatunk.

Magyar hírek a korabeli spanyol sajtóban

A spanyol sajtó II. Izabella uralkodásának idején

A XIX. század közepére a spanyol társadalom és gazdaság átalakulása jelentős életmódváltozást vont magával. Ennek egyik jellemző részlete a sajtó szerepének jelentős megnövekedése volt³⁸⁵. Egyre több a rendszeres újságolvasó, akit már nemcsak közvetlen környezetének történései érdekelnek, az országhatárokon túlról egész Európa, sőt a világ hírei is eljutnak hozzá. Ekkoriban már a Magyarországon történtek, az államminisztérium irodáin túl, a kávéházak és olvasókörok újságolvasóinak érdeklődésére is számíthatnak.

Az 1848-49-es szabadságharc történései a spanyol olvasók érdeklődését is felkeltette, így a sajtó rendszeresen számolt be az eseményekről.³⁸⁶ A csatatereken történetekről 10-15 napos késéssel érkeztek részletes beszámolók. 1849 novemberében a spanyol lapokból szinte eltűntek a Magyarországgal kapcsolatos híradások, csak az 1860-as évek legelejétől találhatunk ismét rendszeresebben magyar témájú cikkeket.

Ekkorra a spanyol sajtó is jelentős átalakuláson ment át. Az 1860-as években megjelent napilapok száma meghaladta az ötvenet, de ezek jelentős része csak egy-két évet élt meg. Az átlagos példányszám 10.000 körül mozgott.³⁸⁷ A sajtó közvélemény-formáló erejének vizsgálatakor azonban

---

³⁸⁵ A spanyol sajtó történetéről részletesen ír Miryam Sánchez: *Historia de la prensa española*, Szeged, Hispania, 2000.

³⁸⁶ Erről részletesen lásd: A magyar szabadságharc megítélése ..., 249-276.

³⁸⁷ Spanyolországban a *Las Novedades* elérte a 30.000-es példányszámot. Ez időben a *The Times* és a *Le Siècle* 40.000 körüli példányszámban jelent meg.

nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy ekkor a spanyol férfilakosság 85%-a analfabéta volt.³⁸⁸

A század első felében valamennyi lapot komoly politikai elkötelezettség jellemezte³⁸⁹. Az ellenzék erős sajtótámadásait³⁹⁰ a kormányzat szigorú sajtótörvényekkel próbálta korlátozni. Espartero tábornok 1841-ben már a nem kormányzati lapok postai terjesztését is megtiltotta, 1852-en drasztikusan megemelik a kiadók által fizetendő óvadékot, de a sajtó minden esetben gyorsan reagál, így például 1842-ben megalakul az első újságíró szövetség.

A század közepétől a sajtó számára a fő feladat újra a tájékoztatás lett. A kiadók is átalakultak, elsődleges céljuk a példányszám emelése és a bevétel növelése volt. A technikai feltételek is javultak, 1842-ben papírgyár nyílt Tolosában, 1843-tól az összes provinciaszékhelyen volt naponta nyitva tartó posta, 1854-ben megnyitják a Madrid-Irún vasútvonalat³⁹¹, majd a külföldi tőke segítségével rövid időn belül országos hálózat épül ki³⁹², a távíró segítségével a hírek sokkal gyorsabban eljuthattak az olvasókhoz, az újságok egymás után szerezték be a saját nyomdagépeket³⁹³.

Ebben az időszakban jelennek meg az első olyan lapok, amelyek kimondottan a tájékoztatást tűzték ki célul, ezek közül többen hosszú élettartamra számíthattak; ilyen az *El Diario Español* (A Spanyol Napló), amely 1852 és 1933 között jelent meg, vagy a *La Correspondencia de España*

---

³⁸⁸ Fernando García de Cortázar-José Manuel González Vesga: *Spanyolország története*, Budapest, Osiris (a továbbiakban Cortázar-Vesga), 444.

³⁸⁹ 1850-ben az összes eladott lap 44%-a mérsékelt, 30%-a haladó és 25%-a abszolutista elvek mellett kötelezte el magát. Lásd Cortázar-Vesga, 317.

³⁹⁰ Például Antonio González y González mérsékelt kormányának bukását a sajtó folyamatos támadása okozta 1842 áprilisában.

³⁹¹ Az első vasútvonal 1848-ban nyílt meg Barcelona és Mataró között, de a spanyol szakirodalom a Madrid és Irún közötti szakasz megnyitásától számítja az igazi fejlődést, hisz ez a vonal kapcsolta össze Spanyolországot a nemzetközi vasúthálózattal.

³⁹² A fejlődés olyan rohamos volt, hogy a vasútvonalak kapacitása már 1866-ra meghaladta az ország szükségleteit, így több társaság csődbe jutott.

³⁹³ Az első nyomdagépet Riscal márkí importálta az *El Día* (A Nap) című újság számára.

(Spanyol levelek), amely 1860 és 1925 között volt kapható. 1852-ben alapították Madridban *Comición Central de Anuncios* (Központi Hirdetőtársaság) néven az első olyan ügynökséget, amely kereskedelmi célú sajtóhirdetésekkal foglalkozott. A hirdetéseknek köszönhetően az újságok ára csökkent, emellett egyre népszerűbb lett az utcai árusítás, ami a példányszámok újabb emelkedését hozta magával.³⁹⁴

Ettől az időszaktól kezdve jelennek meg a provinciák saját lapjai is, ilyenek például az *El porvenir* (A jövő), amely Sevillában jelent meg 1856-tól, ugyanebben az évben indult Oviedóban az *El Faro Asturiano* (Asztúriai Világítótorony), vagy Valenciában 1866-tól a *Las Provincias* (A Vidék) címmel. A provinciák mellett a nemzetiségek is megjelentetik saját nyelvű lapjaikat, például 1843-tól jelenik meg a *Lo Verdader Català* (Az Igaz Katalán).

A napilapok markánsan elkülönültek egymástól politikai orientációjukat tekintve. Voltak kormánylapok: *El Clamor Público* (A Közönség Hangja), *El Día* (A Nap), *El Occidente* (A Nyugat). A legismertebb liberális lapok a *Las Novedades* (Újdonságok), *La España* (Spanyolország) és az *El Horizonte* (Látóhatár) voltak. A *La Iberia* (Ibéria) progresszív, a *La Discusión* (Vita) demokrata, az *El Reino* (Királyság) pedig mérsékelt beállítottságú volt. Végül említsünk néhány konzervatív lapot, ilyenek voltak az *El León Español* (A Spanyol Oroszlán), a *La Regeneración* (Megújulás) és az *El Pensamiento Español* (Spanyol Gondolat).

Az újságok palettáját számos hetilap, például a *La América* (Amerika), *El Museo Universal* (Egyetemes Múzeum) színesítette, de voltak harcias munkáslapok, ilyen volt az *El Eco de la Clase Obrera* (A Munkásosztály Hangja) és megjelentek az első feminista újságok is, jó példa erre az *El Defensor del bello sexo* (A szebbik nem védelmezője).

---

³⁹⁴ A *La Correspondencia de España* (Spanyol levelek) 1868-ban meghaladta az 50 000-es példányszámot.

Korszakunkban már léteztek hírügynökségek, a külföldi hírekről az *Agencia Havas* (Havas Hírügynökség), míg a belföldiekről az *Agencia Peninsular* (Félszigeti Hírügynökség) tájékoztatott. A tőlük kapott távirati hírek a legtöbb lapban változatlan formában jelentek meg. Ezen kívül az újságok munkatársai figyelték a helyi és a külföldi sajtót, így az újságolvasók megismerhették a legfontosabb európai, illetve észak-amerikai lapok kommentárjait is. A háttérinformációkat színesítették a helyi tudósítók beszámolóí is, akikkel ekkor már találkozhatunk a legfontosabb városokban.

Magyar hírek a spanyol sajtóban

A magyar vonatkozású hírek szempontjából két eltérő orientációjú, a liberális *Las Novedades* (Újdonságok)³⁹⁵, illetve a konzervatív *El Pensamiento Español* (Spanyol Gondolat)³⁹⁶ című lapot tekintettük át. Az ezekben megjelent sajtóhírek alapján első észrevételünk az, hogy mivel a Magyarországról érkező hírek nem számíthattak nagy érdeklődésre, csak akkor kaphattak teret a spanyol sajtóban, ha a világpolitikában nem történtek olyan események, amelyek fontosságuk miatt kiszorították volna őket. Az ötvenes években néhány rövid híradás mellett egy-egy császári rendelet alig kommentált fordításával találkozunk csak. A hírügynökségektől átvett hírek a legtöbb lapban változtatás nélkül, általában szó szerint ugyanúgy jelentek meg. Döntő változás viszont, hogy amíg a szabadságharcról érkező hírek majd két hét alatt jutottak el az olvasókhoz, addig a hatvanas évek elején, a magyarországi eseményekről 2-4 nap múlva már olvasni lehetett a spanyol lapokban.

---

³⁹⁵ A lapot 1850-ben alapította Ángel Fernández de los Ríos.

³⁹⁶ A lapot, mely alcímében apostoli, római katolikus napilapnak nevezi magát, 1860-ban alapította Gabino Tejado.

Magyarországra az ötvenes évek végén az olasz egységtörekvésekről érkező hírek hívták fel a külföldi sajtó figyelmét, a magyar kérdéssel kapcsolatos híradások ekkor tértek vissza a spanyol újságok lapjaira is. Ausztria 1859-ben elvesztette Lombardiát, majd amikor 1861-ben kimondják az egységes olasz állam létrejöttét, az egyházi állam mellett egyedül a még mindig osztrák kézen lévő Velence nem csatlakozik hozzá. Az Ausztriával kapcsolatos hírekben az olasz kérdés és a magyar kérdés egymás mellé került. Ezt olvashatjuk például az *El Pensamiento Español*-ban:

“Nem nehéz sejteni, hogy a Birodalom két szélén zajló események alakulása nagy hatással lesz az osztrák kormányra, mely azonban mindezidáig igen bölcsen járt el, hogy felesleges szigorúságával ne bántsa a magyarok és velenceiek érzékenységét. A két nép úgy tűnik, az őket elválasztó nagy távolság ellenére egyaránt azt a célt tűzte ki maga elé, hogy elutasítanak minden olyan külföldi elemet, amely már évek óta megpróbál beleavatkozni saját nemzeti ügyeikbe.”³⁹⁷

Az eddig kizárólagosan szereplő kormányzati híreken túl beszámolók jelennek meg a magyarországi eseményekről is: 1860 februárjában a protestáns pátens elleni tiltakozásról tudósítanak, majd olvashatunk az 1860. március 15-ei diáktüntetésről, vagy beszámolnak Széchenyi István haláláról. A diáktüntetésről az *El Pensamiento Español* március 25-én részletes beszámolót közöl a *Wiener Zeitung* alapján. Érdemes megjegyezni, hogy a bécsi spanyol követ, Ayllon ugyanezen cikk alapján készítette el jelentését.³⁹⁸

Az 1861-es országgyűlés eseményei nagy sajtóvisszhangot kaptak Spanyolországban, a lapokban szinte napi rendszerességgel olvashatunk

---

³⁹⁷ *El Pensamiento Español*, 1860. január 22.: “Fácil es de concebir que el desarrollo que van tomando los sucesos en las dos extremidades del Imperio, procurará grandemente al Gobierno austriaco, el cual, no obstante, ha obrado hasta aquí con gran prudencia para no aumentar con rigores intempestivos la irritación de los pueblos húngaros y venecianos. – Unos y otros a pesar de gran distancia, que los separa, parece que se dan mutuamente la consigna para rechazar todos los elementos extrangeros [sic!] que han tratado de inmiscuirse, desde algunos años ha de sus asuntos particulares o nacionales.”

³⁹⁸ Lásd az 1860. március 17-én kelt, H-1363/49-es számú jelentést.

tudósításokat. A távirati jelentések között az országgyűlésen történetekről gyors, rövid és pontos összefoglalások jelentek meg.³⁹⁹ Ezeken túl olvashatunk kommentárokat is. A továbbiakban azt tekintjük át kronologikus rendben, hogy a két kiválasztott napilap milyen összefüggésekben, milyen forrásokra támaszkodva kommentálja az eseményeket.

Az országgyűlés megnyitása előtt, az év első három hónapjában mindkét lap beszámolókat közöl a fontosabb kormányzati változásokról, az egyes törvények és dokumentumok fordításait általában 10 napos időeltolódással közlik. A hírek közt olvashatunk a különböző katonai erőösszevonásokról, és ezeket kommentálva találgatások jelennek meg arról, hogy mennyire fenyegetnek forradalmi események. Az utolsó napokban mindkét lap igyekszik olvasóit a legfontosabb háttérinformációkkal ellátni, amelyek között első helyen természetesen az szerepel, miért is nem ismerik el a magyarok törvényes uralkodónak Ferenc Józsefet, melyek a magyarok legfontosabb követelései, és hogyan képezi ezek alapját a Pragmatica Sanctio.

A megnyitóról közölt hírek után, az *El Pensamiento Español*-ban a magyar kérdés már április 10-én a külpolitikai vezércikkben szerepel. A magyar események fontosságát hangsúlyozandó, nem úgy mutatja be azokat, mint egy a Habsburg birodalom számára fontos problémát, hanem úgy, mint a keleti kérdés egyik fontos tényezőjét:

„Nehéz elképzelni, hogy a büszke magyarok, akár a magyarországi tiszta demokraták is egységesnek mutatkozzanak oly különböző fajták és népek előtt: ha valamely állam képes lenne erre, az Oroszország, melynek rendelkezésére áll az a materiális erő, amellyel oly sokféle elemből legalább valamilyen külsőleg összetartó egységet kovácsoljon; azonban az az igazság, hogy Oroszország egyedül nem képes elérni ezt az eredményt, csakis akkor, ha a keleti kérdés saját régi igényei szempontjából kedvezően oldódik meg.

---

³⁹⁹ Ezek bemutatásától, már csupán a terjedelmi korlátok miatt is eltekintünk.

Amíg ez a kérdés nem vetődik fel határozottabb formában, azaz egy általános európai háború csataterain eldöntendő ügyként, addig Ausztria legyőzésének nehézsége nem jelent súlyos gondot, hiszen mindössze a magyar mozgalom elszigetelését kell elérni, vagy azért hogy nyílt lázadássá váljék, vagy azért hogy ha az lesz, könnyen leverhessék.”⁴⁰⁰

A lap folyamatosan beszámol a magyarok követeléseiről, illetve a bécsi kormány várható lépéseiről:

“Mindenesetre nyilvánvaló, hogy Ausztria minden eshetőségre fel van készülve; s amennyiben, ahogy azt bizonyos jelek mutatják, sikerül elszigetelnie a magyar demokrata pártot, hogy arról az oldalról mentesítse magát a konfliktusoktól, általános vélemény szerint akkor Ausztria magához ragadja a kezdeményezést, mivel abban az állapotban, amelyben jelenleg van, számára nem kedvező, sőt, lehetetlenség tovább léteznie.”⁴⁰¹

Április második felére a magyar hírek mindennapossá válnak a lapban, az olvasók a távirati híreket olvasva napra készen tudják követni az eseményeket, még az ülésnapok időpontját illetően is. Már az is hír, ha nincs hír. Ezeken a napokon ezzel a mondattal találkozik az olvasó: *Nada importante de Hungría*. (Magyarországról nincs semmi fontos.)

A *Las Novedades* áprilisban kiemelten a lengyel eseményeket figyeli, de természetesen a magyar hírek is helyet kapnak a lapban, ekkor még főleg

---

⁴⁰⁰ *El Pensamiento Español*, 1861. április 10.: „Difícil es que los orgullosos magyares, ni los demócratas puros de Hungría logren erigirse en centro de unidad para tan diversas razas y pueblos: si alguien pudiera realizar esta unidad, seria Rusia que al fin tiene fuerza material para conseguir al menos cierta cohesion externa de tan varios elementos; pero la verdad es que Rusia misma no podría llegar á este resultado sino despues de resuelta en favor de sus antiguas pretensiones la cuestion de Oriente. Mientras esta cuestion no se plantee de una manera definitiva, es decir, en los campos de batalla y siendo asunto de guerra general europea, la sola dificultad de vencer al Austria no es grave, pues consiste únicamente en ver de aislar el movimiento húngaro, ó para estorbarle que se convierta en plena resurreccion, ó para reprimirle á poca costa si se convierte.”

⁴⁰¹ *El Pensamiento Español*, 1861. április 12.: “En todo caso es evidente que Austria está preparada a toda eventualidad; y así como algunos síntomas lo anuncian logra aislar al partido democrático de Hungría de manera de que por aquel lado se quede libre de conflictos, en sentido comun se dice que Austria entonces tomará la iniciativa, pues en el estado que hoy se halla, ni le conviene permanecer, ni es posible que permanezca.”

távirati stílusban. Az olvasók április 12-én tömör összefoglalót olvashatnak a parlament összetételéről:

„A pesti híradások kissé felületesen, de felvázolják a magyar képviselőház arculatáról. Ebből kiderül, hogy a pártok jobboldal, centrum és baloldal szerinti tagozódásának ellenére a kormány nem számolhat a centralizációt és a monarchikus egységet támogató erőkkel ebben az országgyűlésben. A Deák által vezetett centrum alkotja a többséget, mely ugyan tartja magát a törvényességhez, és elutasít minden erőszakos eszközt, de ez nem jelenti azt, hogy lemondana a magyar alkotmányosságról, és nem hajlandó közreműködni semmiféle olyan tranzakcióban, amely támadás lehetne az alkotmányos törvények és a királyság valós függetlensége ellen. Ezenkívül az országbíró nem terjesztett a gyűlés elé javaslatokat és a diéta szabadon dönthet vitáinak tárgyról, amelyek során kiderül valós álláspontja.”⁴⁰²

Április 21-én a lap a *Daily News* egy cikkét közli fordításban *La crisis austriaca* (Ausztriai krízis) címmel. A cikk, amely szintén több forrásra hivatkozik, Ferenc Józsefet úgy mutatja be, mint a különböző tanácsadói közt ingadozó uralkodót:

„Ferenc Józsefnek nincs politikája, és nem tudja, mit tegyen. Rivális tanácsadói között ingadozik, és mindig az utoljára szóló pillanatnyi áldozata. Az egyik napon az udvar aurája Vay bárónak és a magyar főuraknak kedvez; másnap már azt bizonygatják, hogy Schmerling úr új alkotmányát fogják

---

⁴⁰² *Las Novedades*, 1861. április 12.: “Las correspondencias de Pesth hacen ligero bosquejo de la fisonomía que presenta la Cámara de diputados de Hungría. De ella resulta que á pesar de la clasificacion de los partidos en derecha, centro e izquierda, el gobierno no cuenta ningun partidario de la centralizacion y de la unidad monárquica en el seno de aquella asamblea: el centro dirigido por Mr. Deack [sic!] forma la mayoría; apegado á la legalidad, retrocediendo ante toda medida violenta, no por eso deja de permanecer en el terreno constitucional húngaro, y no quiere prestarse á ninguna transaccion que pueda ser un ataque á las leyes constitucionales y á la independencia real del reino. Por lo demás, el judex curiae no ha presentado á la Asamblea proposiciones reales regulares, y la dieta es libre para determinar el objeto de sus discusiones en las que su verdadera actitud se manifestará desde los primeros debates.”

megvalósítani, a nemzetiségek követeléseinek elutasításával. Mindez azt bizonyítja, hogy a császár habozik és tanácsadói sem egységesek. A párizsi *La Patrie* című lap szerint Ferenc József elutasította Deák úr, a magyar pártvezér demokratikus programját, amely Magyarország és Ausztria teljes adminisztratív szétválasztását kérte.

De milyen program ez? Deák úr nemrégiben tette közzé egy ellenséges röpiratra reagáló válaszát Magyarország alkotmányos jogairól és politikai kapcsolatairól, melyre az észérvek, a törvényismeret és a jogi pártatlanság jellemző. Azonban tudomásunk szerint mindeddig sem ezt a közleményt, sem semmilyen programot nem terjesztettek elő a császárnak; vagy ha igen, az nem demokrata program volt, mivel Deák úr elképzelései egyáltalán nem demokraták vagy forradalmiak, hanem a legmagasabb szinten alkotmányosak és konzervatívak.”⁴⁰³

Itt érdemes megjegyezni, hogy a vizsgált két lap felépítésében lényeges különbség figyelhető meg. Az *El Pensamiento Español* vezércikke mindig külpolitikai témájú, és általában egyszerre több kérdéssel foglalkozik. A külpolitikai hírek a továbbiakban is megelőzik a belpolitikaiakat. A *Las Novedades* felépítése ennek az ellentéte: a külpolitika mindig a belpolitika után következik, általában csak a 3-4. oldalon. Az elhelyezés azonban nem

---

⁴⁰³ *Las Novedades*, 1861. április 21.: “Francisco José carece de política y no sabe qué hacer. Vacila entre consejeros rivales y es víctima momentánea del último que le habla. Un día el aura de la corte favorece al baron Vay y á los magnates húngaros; al día siguiente se asegura que la nueva Constitucion de Mr. Schmerling será llevada á efecto, desechándose las pretensiones de las nacionalidades. Todo lo cual prueba que el emperador titubea, y que sus consejeros tampoco están acordos. Segun el periódico de Paris, la Patrie, Francisco José había rechazado el programa democrático del jefe húngaro Mr. Deak, que pedia la absoluta separacion de la administracion de Hungría y de la de Austria. Pero ¿qué programa es ese? Mr. Deak acaba de publicar, en contestacion á una circular hostil, una memoria sobre los derechos constitucionales y relaciones políticas de Hungría, que abunda en fuerza de raciocinio, conocimiento de las leyes e imparcialidad judicial; pero ni esta memoria ni ningun programa, que sepamos, ha sido formalmente presentado al emperador; y si alguno lo de no habrá sido democrático; pues las ideas políticas de monsieur Deak, lejos de ser democráticas ó revolucionarias, son en el mas alto grado constitucionales y conservadoras.”

feltétlenül jelenti azt, hogy az *El Pensamiento Español* kiemeltebben kezelné a külföldi híreket. Ha a két lap forrásait összehasonlítjuk, azt láthatjuk, hogy míg az *El Pensamiento Español* a magyar kérdéssel kapcsolatban csak a bécsi lapokat és a német sajtót figyeli, addig ez a *Las Novedades* esetében kibővül angol, francia lapokkal, és esetenként pesti újságokra is hivatkozik.

Májusban fokozódnak a feszültségek. Az országgyűlésen kiéleződött a vita a Határozati illetve a Felirati Párt között, illetve a pártokon belül is, ami Teleki László öngyilkosságához vezetett. Másrészt egyre feszültebb lett Ausztria és Magyarország viszonya is, mert Ausztriának egyre sürgősebb volt a Birodalmi Tanács kibővítése, illetve az adók begyűjtése, amit erőszakosan meg is kezdett. A spanyol sajtóban a parlamenten belüli feszültségek csak Teleki öngyilkossága után jelentek meg. Természetesen magáról az öngyilkosságról mindkét lap beszámol, sőt a *Las Novedades* május 17-én egy a *Wanderertől* átvett, részletes életrajzot is közöl. A lapokban ezt követően megjelennek a beszámolók a parlamenti vitákról. A fontosabb beszédekről egy-egy mondatnyi terjedelemben számolnak be. A rövid hírek mellett ez a találgatások hónapja is. Megpróbálják az események kimenetelét megjósolni, az alábbiakat olvashatjuk például a *Las Novedades* lapjain:

„Amikor elérkezik a pillanat, és megszavazzák Deák úr feliratát, amikor a ma oly közelinek látszó szakadás bekövetkezik Magyarország és Ausztria között, vajon milyen módon jár el Ausztria? Beváltja fenyegetéseit? Felosztatja a pesti diétát, ahogy azt hírül adták? Számunkra úgy tűnik, a bécsi kormány ezt a szélsőséges megoldást választja, amely nem hagy majd Magyarországot számára más utat célja eléréséhez, mint a forradalmat. Bármennyire is felkészült Ausztria minden eshetőségre, a birodalom

belsejében zajló háború több kárt okozna neki, mint egy külhoni expedíció.”⁴⁰⁴

Sőt a lap egy angol álláspont bemutatásával tovább árnyalja a képet. Május 18-án a *The Times* egy cikkét közli, amely a magyar-osztrák viszonyt az angol-skót viszonyhoz hasonlítja, és amely szerint a magyarok nem szakítani akarnak a Habsburg házzal, hanem magyarok akarnak lenni és nem németek.

30-án átfogó elemzésben igyekszik bemutatni a birodalom helyzetét, amelyet a cikk írója szerint egyrészt az eltérő nemzetiségek és felekezetek versengése jellemez, másrésztől beszámol arról, hogy megerősödött a klerikális-abszolutista párt, amely a válság okát a kormány alkotmányos-liberális engedményeiben látja.

Mindkét lap úgy véli, ha a magyarok nem változtatnak magatartásukon a bécsi udvar feloszlatja az országgyűlést, és bevezeti a szükségállapotot. Ez a vélemény a *Las Novedades*-ben május 17-én, az *El Pensamiento Español*-ban május 28-án jelenik meg.

Júniusban, a bécsi udvar és az országgyűlés üzenetváltásai ellenére az *El Pensamiento Español* figyelme, elsősorban Cavour halála miatt, elterelődött a magyar kérdésre. Megritkulnak a beszámolók, általában a bécsi lapok kommentárjait ismerteti, amelyek értelemszerűen a bécsi udvar véleményét tükrözik; például június 14-én azt olvashatjuk, hogy Magyarország nem fogadta el az osztrák kormány barátságos invitálását a Birodalmi Tanácsba.

---

⁴⁰⁴ *Las Novedades*, 1861. május 25.: „Cuando llegue el caso de haberse votado el mensaje de Mr. Deak, cuando la escision que hoy se mira como cercana, entre la Hungría y el Austria sea un hecho, ¿qué partido adoptará el Austria? ¿Realizará sus amenazas? ¿Acudirá a disolver la Dieta de Pesth, como se ha anunciado? Nos parece que el gobierno de Viena vacilará en adoptar este partido extremo que no dejaria á la Hungría mas camino libre para su objeto, que la revolucion. Por muy preparada que el Austria se halle para todo evento, una guerra en el interior del imperio le haria mas daño que una nueva campaña en el exterior.”

A magyar kérdéssel kapcsolatos hírek egyre súlyosabb helyzetről számolnak be. Június 19-én így vélekedik a lap:

„Bárhogy is állnak a dolgok, a magyar kérdés Ausztria számára élet-halál kérdés. [...] Magyarországon Ausztriának nem csupán kiterjedt birodalmának egyik tartományát, hanem egész birodalmát kell megvédenie. [...] A magyar kérdés tehát sok más kérdésnek a csomópontja [...].”⁴⁰⁵

Majd 28-án a következőket olvashatjuk:

„A magyar kérdés igen rossz irányba halad: a bécsi újságok valamennyien háborús hangulatban nyilatkoznak, fennhéjázó lenézésükkel szinte kesztyűt dobva a magyaroknak. Úgy tűnik, erőszakhoz fognak nyúlni, félretéve az eddigi mérsékelt rendszert.”⁴⁰⁶

A *Las Novedades* lapjain, a távirati hírek mellett, folyamatosan jelennek meg az eseményeket nyomon követő elemzések. Június 5-én egy eredetileg a *Discusión*-ban publikált cikket közölnek. Ebben miután végigkísérik az addigi eseményeket, számos párhuzamot húzva Spanyolország történetével, felvetődik, egy az 1848-49-es szabadságharchoz hasonló, függetlenségi háború lehetősége, amely után a magyarok a Duna menti területekkel szövetségben, egy közel 20 millió lakosú új államot hoznának létre, melynek államfője vagy a száműzött Kossuth, vagy egy a magyarokkal szimpatizáló herceg lenne.⁴⁰⁷ Így vázolja fel a fenti változás esetleges külpolitikai hatásait:

„Ha Magyarország jól jön ki az ellentétből, csatlakoznak hozzá a dunai fejedelemségek, Moldávia és Havasalföld, melyek több milliós lakossággal rendelkeznek és névlegesen a Török Birodalomnak vannak alávetve, amelynek évente néhány milliós adót fizetnek, de valójában

---

⁴⁰⁵ *El Pensamiento Español*, 1861. június 19.

⁴⁰⁶ *El Pensamiento Español*, 1861. június 28.: “La cuestion de Hungría va tomando muy mal aspecto: los periódicos de Viena se expresan unánimes en un sentido belicoso y con un lenguaje de altanero desden, como arrojando el guante á los húngaros. Parece que se va á apelar á medidas de rigor y renunciar al sistema de contemporizacion.”

⁴⁰⁷ A cikk írója minden bizonnyal ismerte Kossuth Lajos tervét a Dunai Konföderációról, amely röviddel azelőtt május 18-án jelent meg a milánói *L' Alleanza* hasábjain.

függetlenek. Ezzel és néhány más birtokkal nagy, mintegy húszmillió dunai nemzetté válhatna; az új állam, melynek számára a Duna kereskedelmi verőérként szolgálhatna, a moszkvai törekvések elleni sáncként működhetne, ami Anglia számára igen kívánatos lenne.”⁴⁰⁸

Az újság több német lap kommentárját is közli, ellentétben az *El Pensamiento Español*al, nemcsak olyanokét, amelyek a hivatalos bécsi véleményeket képviselik. Például június 20-án az *Ost-Deutsche Post* alábbi véleményét közli: „tudvalevő, hogy létrejötté óta a káosz Ausztria kedvelt eleme”.

Július és augusztus folyamán mindkét lap folyamatosan tájékoztat az eseményekről és közlik az udvar és az országgyűlés között váltott üzenetek fordításait. A július 6-ai *El Pensamiento Español*ban azt olvashatjuk, hogy az európai politika főbb problémái kérdései összefüggésben vannak a magyar kérdés megoldásával:

„Ugyanúgy, ahogy az Európában felvetett és küszöbönálló kérdések megoldása szorosan összefügg az itáliai kérdés végleges megoldásával, az itáliai kérdést Róma és Velence kívánsága szerint kell elrendezni; végül pedig ezek megoldása Ausztria és Magyarország jelenlegi konfliktusának kimenetelétől függ, mivel ahogy ez végződik, úgy vagy a forradalom arat végső győzelmet, vagy sorozatos vereségek következnek. Nos, ezért szentelnek olyan különleges figyelmet az újságok a magyar kérdésnek mely valóban méltó a politikusok érdeklődésére.”⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁸ *Las Novedades*, 1861. június 5.: “Si la Hungría sale bien en la contienda, se le unirán los Principados del Danubio; Moldavia y Valaquia que componen una poblacion de millones de habitantes, nominalmente bajo la soberanía del gran Gran Turco, á quien dan algunos millones al año, y realmente independiente. Con esta y algunas otras posesiones inmediatas podrán formar una gran nacionalidad danubiana que reuna unos 20 millones, sirviendo el Danubio de gran arteria para el comercio de este nuevo Estado, y siendo por aquella parte un valladar que contendrá la ambicion moscovita, en lo cual tiene un gran interés la Inglaterra.”

⁴⁰⁹ *El Pensamiento Español*, 1861. július 6.: “Del propio modo que la solucion de las vanas cuestiones planteadas ó inminentes en Europa depende intimamente de la que en definitiva

Ekkorra az újság úgy vélekedik, hogy nem valószínű, hogy nyílt lázadás törne ki, mivel az országgyűlés tagjai közül többen nem, így maga Deák sem, támogatnák azt.

Augusztus elején, amikor a diéta feloszlatása már elkerülhetetlennek látszik, az újság úgy véli, hogy: „ az osztrák kormány azt az utat választotta, amely egyedül alkalmas a megmentésére: az energikus fellépéséét”.⁴¹⁰ A magyarságot megosztott nemzetként mutatja be, ahol az igazi néptől távol áll a forradalmi szellemiség:

„Másképp úgy tűnik, Magyarországon a nép, az igazi nép, különösképpen a parasztság tömege nem igazán rokonszenvez a magyar mozgolódás magját képező nemesek és törekvő ügyvédecskék lázadó lelkületével; ehelyett sokkal inkább Ausztria állandó és legitim fennhatóságában látják biztosítva saját szabadságuk és jólétük védelmét, semmint alá vessék magukat egy új, bizonytalan jövőjű politikai alkotmánynak és olyan törekvők önkényének, akik a magyar nemzet megújítónak nevezik magukat.”⁴¹¹

Miután augusztus 22-én feloszlatták az országgyűlést, az *El Pensamiento Español* egyetértően nyilatkozik arról, hogy Ausztria felhagyott az egyszerű szemlélődéssel.

---

tenga la cuestion de Italia, así también la cuestion de Italia se ha de resolver segun lo desean las de Roma y Venecia; y por último, la solucion de estas depende de la que tenga el actual conflicto entre Austria y Hungría, pues segun éste se termine, así la Revolucion ha de lograr un triunfo decisivo ó ha de comenzar la serie de sus derrotas. He aquí por qué todos los periódicos consagran atencion tan especial á la cuestion húngara, que es digna, en efecto, de ocupar preferentemente el ánimo de los hombres políticos”.

⁴¹⁰ *El Pensamiento Español*, 1861. augusztus 2.: „el Gobierno Austriaco ha emprendido el único camino que puede salvarla, el de la energia”.

⁴¹¹ Ibidem: „Por otro lado, en Hungría misma no parece que el pueblo, el verdadero pueblo, y en particular la masa de los campesinos, sean muy favorables al espíritu rebelde de los altivos magyares y de los abogaduelos ambiciosos que constituyen el núcleo de la agitacion húngara: lejos de esto, tienen por mejor escudada su libertad y bienestar con la proteccion permanente y legítima de Austria, que entregándose á los azares de una nueva constitucion política y á la arbitrariedad de los ambiciosos que se dan el nombre de regeneradores de la nacionalidad húngara”.

A *Las Novedades* hosszabb ideig számolt egy fegyveres konfliktus lehetőségével, de már július elején azt reméli, hogy az nem következik be: „Valószínű, hogy mindkét fél a kellő bölcsességgel jár el, amíg nem válik ismertté a császárnak a diéta feliratára adott válasza.”⁴¹² Az újságban hosszabb ideig olyan feltételezések jelentek meg, amelyek mindkét fél lehetőségeit latolgatták, de ezek legtöbbször csak megválaszolatlan kérdések sorát jelentették:

„Ausztria fenyegetőzik, pontosabban fenyegetőnek mutatkozik: Magyarország választ vár a felíratra; az előbbi elutasító válasza valószínűsíti az utóbbi türelmének végét. Ki lesz a felelős a szakítás következményeiért? Mennyire bizonyos Ausztria abban hogy győztesen kerül ki abból a harcból, amelyet kiprovokál a magyaroktól? Ilyen gyorsan elfeledkezik 1848-ról? Számíthat egy olyan orosz hadseregre, mint akkor? Kétségbe vonjuk, noha vannak, akik készpénznek veszik a két császár bejelentett kibékülését.”⁴¹³

A *Las Novedades* még július végén is számol a háború lehetőségével, de úgy látja, hogy a magyarok lehetőségei egyre rosszabbak, és Ausztriának az a taktikája, hogy kivár az utolsó pillanatig, végül pozitív megoldást hoz el neki: „Az osztrák politika ismert bölcsességétől azt lehet várni, hogy az utolsó pillanatban alkalmasabb, kevésbé veszélyes megoldást talál e súlyos

---

⁴¹² *Las Novedades*, 1861. július 2.: „Es probable que por ambas partes habrá la prudencia suficiente para no empeñar un conflicto hasta que sea desconocida la respuesta del emperador al mensaje de la Dieta”.

⁴¹³ *Las Novedades*, 1861. július 20. „El Austria amenaza ó, mejor dicho, deja presentir sus amenazas: Hungría aguarda la respuesta al mensaje: la negativa de la primera es probable que acabe con la paciencia de la segunda. ¿Quién será el responsable de las consecuencias que pueda tener el rompimiento? ¿Qué seguridad abriga el Austria de salir triunfante en la lucha á que provoca al pueblo húngaro? ¿Tan pronto se olvida de 1848? ¿Cuenta con un ejercicio ruso como entonces? Lo dudamos, por mas que no falta quien crea como artículo de fe la anunciada reconciliacion de los dos emperadores.”

bonyodalmakra.”⁴¹⁴ Majd néhány nap múlva azt olvashatjuk, hogy a magyarok ellenállása hasznosabb lehet, mint a fegyveres harc:

„Úgy tűnik, ez az ország úgy határozott, hogy passzív és törvényes ellenállással szegül ellen a bécsi kabinet elvárásainak. Ez az elhatározás több kárt okoz majd Ausztriának, mint a fegyveres felkelés, a háború. Minél türelmesebbnek mutatkozik Magyarország, a bécsi udvar annál inkább rákényszerül az engedményekre, mivel semmilyen ürügye nincs a felkeléssel és lázongással szembeni szigorú megtorlásra. Ferenc József kormánya végérvényesen arra ítéltetett, hogy elfojtsa vagy elfogadja a magyar igényeket. A *status quo* fenntartása lehetetlen. A közvélemény a két út közötti választásra ösztönzi: Magyarország hozzáállásával döntésre kényszeríti, és megnyeri ügyének Európa rokonszenvét.”⁴¹⁵

Néhány nappal a parlament feloszlata előtt Ausztriában uralkodó bizonytalanságról számol be: „A diéta feloszlata és az államcsíny következményei várhatók; de a nemzet szilárdan elhatározta, hogy nem enged semmiben. Bécsben azonban, éppen ellenkezőleg, nagy a felfordulás, a tétovaság és a bizonytalanság uralkodik.”⁴¹⁶ Az országgyűlés feloszlata, mivel régóta várt esemény volt, nem kapott különösebb kommentárt a lapban, majd szeptember második felétől – hasonlóan az *El Pensamiento Español*hoz – eltűntek a magyar kérdéssel kapcsolatos hírek.

---

⁴¹⁴ *Las Novedades*, 1861. július 25.: “La conocida prudencia de la política austriaca hace esperar que á última hora se encontrará una solución mas hábil y menos peligrosa para estas graves complicaciones.”

⁴¹⁵ *Las Novedades*, 1861. július 28.: “Este país parece resuelto a oponer una resistencia pasiva y legal a los deseos del Gabinete de Viena. Esta resolución hará mas daño al Austria que una insurrección armada, que la misma guerra. Cuanto mas paciente se muestra la Hungría, mas se ve obligada la corte de Viena a entrar en la vía de las concesiones, no teniendo pretexto para represiones rigurosas de insurrección y revueltas. El gobierno de Francisco José esta fatalmente condenado o á reprimir, o a acceder á las exigencias de los magyares [sic]. El statu quo es imposible. La opinion la empujará por uno de estos dos caminos: la Hungría, con su actitud, la pone en la precision de pronunciarse, y conquista para su causa la opinion y las simpatías de la Europa.”

⁴¹⁶ *Las Novedades*, 1861. augusztus 17.: “Se espera la disolución de la Dieta y las consecuencias de este golpe de Estado; pero la nación está firmemente resuelta á no ceder en nada. En Viena, por el contrario, todo es turbación, vacilaciones é incertidumbre.”

Egészen 1865-ig alig találunk a sajtóban Ausztriával vagy Magyarországgal kapcsolatos híreket, legfeljebb egy-egy törvény kommentár nélküli fordítását olvashatjuk. Ekkor újra megjelennek a híradások, de a tájékoztatás nem összehasonlítható azzal, amilyen az 1861-es országgyűlés idején volt. A hírek nem követik pontosan az eseményeket, jellemzőbb, hogy időnként megjelenik egy-egy összefoglaló cikk, a köztes időszakokban pedig rövid, egy-két soros távirati híradás segítségével követhetőek az események.

A *Las Novedades* 1865 nyarán több cikkben foglalkozott a magyar kérdéssel, de később a többi hír kiszorította azt a lap hasábjairól. Június 29-én azt olvashatjuk: „Magyarország független akar lenni, és az is lesz.” A cikk költői képektől zsúfolt, Ausztria, mint a magyar hősök véréből foltos kisértet jelenik meg benne. A későbbiekben is érezhető, hogy a lapra hatással lehetett a magyar emigráció tevékenysége, hisz nem azt közvetíti olvasói felé, hogy a megegyezés irányába történtek lépések, hanem például Kossuth Lajos tevékenységéről beszámolva, azt írja, hogy a Magyarországon tapasztalható lelkesedés nem az igazi közhangulat, hanem : „Magyarország végül legyőzi az ellenséget, szabad és független lesz.” Találhatunk más, tájékozatlanságra utaló jeleket is, július közepén ezt olvashatjuk: „Arról beszélnek , hogy a császár Pesten és Prágában újra lesz koronázva.”

Július 16-án a *La Patrie* cikkét felhasználva egy hosszabb írásban foglalkozik a magyar kérdéssel, kiemelve, hogy egész Európában nagy rokonszenvvel figyelik a magyarok törekvéseit, melyek szerintük szerencsére nagyobb sikerrel kecsegtetnek, mint a lengyel törekvések.⁴¹⁷ Itt már nem beszélnek forradalmi törekvésekről, az eredményt kitartó és gyakorlatias magyar politikusoktól várják:

„Mi van ma Magyarországon? Továbbra is élénk nemzeti érzés, melyet a forradalom vezéreinek nem kevésbé energikus, de gyakorlatiasabb

---

⁴¹⁷ A lapban ekkoriban nagyon gyakran vonnak párhuzamot a magyarok és a lengyelek között.

és felvilágosultabb személyiségek képviselnek. Ők inkább újjáépíteni szeretnének, ahelyett, hogy mindent lerombolnának. Azt kérik, hogy azok a kötelékek, amelyek eddig megláncolták őket, az egység kötelékeivé váljanak; úgy is mondhatnánk, törvényeket, nem rendeleteket akarnak. Alkotmányos létet ehelyett az átmeneti állapot helyett, amely Magyarországot táborhellyé változtatta az osztrák birodalom közepén.”⁴¹⁸

Osztrák részről a közvéleményt megegyezéspártinak mutatják, sőt még Ferenc Józseffel kapcsolatban is kiemelik, hogy nagyobb hajlandóságot mutat a megegyezése, mint saját miniszterei:

„Ha nem tévedünk, hamarosan egy éve lesz annak, hogy a császár tanulmányozni kezdte a kérdést és tervbe vette a pesti utazást. De mi lett ebből az útból? Egy kormányváltás.

Az esemény önmagában is jelentős. Talán senki nem gondolta volna, hogy az utóbbi években oly gyakran elővett magyarországi ügyek ilyen hatással lehetnek Bécsben. S noha ez a hatás csekély, a precedens megfontolásra méltó.

[...] Ami szerintünk reménykeltő Magyarországra nézve, az az, hogy a császár saját minisztereinél, még a leghatározottabbaknál is jobban lelkesedik érte.”⁴¹⁹

---

⁴¹⁸ *Las Novedades*, 1865. július 29.: „¿Qué queda hoy en Hungría? Queda siempre una viva nacionalidad, y para representarla quedan hombres no ménos enérgicos que los jefes de la rebelion; pero más prácticos é ilustrados. Estos desean reedificar ántes de destruirlo todo. Piden que los lagos [lazos] que los ha[n] encadenado se conviertan en vínculos de union; quieren, por decirlo así, leyes, no decretos. Una existencia constitucional y no ese estado provisional, fundado en la arbitrariedad, que ha hecho de la Hungría una nacion acampada en medio del imperio austriaco.”

⁴¹⁹ *Las Novedades*, 1865. július 29.: „Hará pronto un año, si no estamos equivocados, que el emperador se puso á estudiar por aí la cuestion, y proyectó el viaje a Pesth, que ha parecido resuelto por improviso. ¿Y qué ha resultado de ese viaje? Un cambio de gabinete.

El acontecimiento es notable en sí mismo. Nadie hubiera tal vez previsto que los asuntos de Hungría, abordados con tanta frecuencia en los últimos años, habían de ejercer semejante influencia en Viena. Aunque fuese vana esta influencia, con todo, el precedente sería digno de consideraciones. [...]

Lo que nos induce a esperar por la Hungría, es que el emperador Francisco José se halle más animado en su favor que todos los ministros aun los más decididos.”

A későbbiekben a *Las Novedades* lapjairól kiszorultak a magyar kérdéssel foglalkozó írások, az 1866-os és 1867-es évben az *El Pensamiento Español* oldalain találunk magyar témájú írásokat. Mivel a napilap nem rendszeresen foglalkozik a magyar kérdéssel, így időnként nagyobb lélegzetű, összefoglaló jellegű cikkeket közöl, hogy olvasói így követhessék az eseményeket.

1866 elején több alkalommal olyan híradás jelenik meg, mely bizakodik a tárgyalások kedvező végkimenetelében. Majd a porosz-osztrák háború idején érthetően nem esik szó Magyarországról. A königratzi vereség után, az emigráció tevékenységét kiemelve, mint Ausztria újabb súlyos problémájáról beszél a magyar mozgalomról. A július 14-én megjelent írásban név szerint szerepel Kossuth és Klapka, akik a cikk szerint mindent elkövetnek, hogy kihasználják az osztrákok szorult helyzetét.

Ezt követően július 26-án Deák bécsi tárgyalásairól olvashatunk, majd október végén arról számolnak be, hogy a Deák párt sokat veszített parlamenti többségéből április óta és jelentősen megerősödtek a radikálisok, egy-két alkalommal Tisza Kálmán neve is megjelenik. A cikk szerzője úgy vélekedik, ha a kormány nem lép fel határozottan könnyen kialakulhat egy magyar-lengyel felkelés.

„Bécsből azt írják, a magyarországi helyzet egyre bonyolultabb. A radikális párt napról napra türelmetlenebb és követelőzőbb, és már nyilvánosan is elszakadásról beszél. Ezalatt Deák pártja folyamatosan veszít mérséklő befolyásából; s ha a kormány késlekedik az energikus fellépéssel, könnyen előfordulhat, hogy egy szép napon meglepetten magyar-lengyel kettős lázadásra ébred, amely hirtelen valamely külhoni herceget emel királlyá.”⁴²⁰

---

⁴²⁰ *El Pensamiento Español*, 1866. október 20.: „Escriben de Viena, que la situacion de Hungría se complica cada vez más. El partido radical se muestra de día en día más impaciente y exigente, y empieza á hablar públicamente de separacion. Entretanto el partido de Deák va perdiendo su influencia moderadora; y si el Gobierno tarda en obrar enérgicamente, nada

November 10-én azt olvashatjuk, hogy 19-én újra kezdi munkáját az országgyűlés. Az osztrák kormány magatartásában bekövetkezett változást Beustnak tulajdonítja a lap, politikájának lényegét abban látják, hogy a magyarok segítségével szeretné a Habsburgok hatalmát megerősíteni.

„Beust miniszternek tulajdonítható ez az osztrák udvarnak a Magyarországgal kapcsolatos magatartásában bekövetkezett változás. Tudvalévő, hogy az ezen országgal való bölcs bánásmód az alapja annak a tervnek, amelyet a szász államférfiú az osztrák birodalom restaurálására megalkotott. Úgy mondják, készségesnek mutatkozik arra, hogy nagy engedményeket tegyen a magyaroknak azért, hogy a Habsburg korona támogatásának megnyerje őket.”⁴²¹

1867. február 8-án egy nagyobb lélegzetű írás jelenik meg, mely bemutatja a centralista, föderalista és a dualista elképzeléseket, mint a Habsburg birodalom átalakításának eddigi alternatíváit. A két előző kudarca után Ausztria a dualista átalakítás mellett döntött, melyet így határoz meg a cikk:

„Számos centralista és föderalista kísérlet után tehát Ausztria a dualizmus köztes rendszere mellett döntött; ez olyan kettős centralista rendszer, mely egy bécsi székhelyű német kormány alá rendeli a birodalom összes tartományát, ideértve Galíciát és Csehországot is, valamint egy valószínűleg Pesten megalakuló magyar kormányzatnak veti alá az összes hajdan Szent István koronájától függő országokat. A két kormány együttesen

---

más fácil que le que despierte un día sorprendido por una doble insurreccion húngara y polaca, que enarbolará por de pronto como Rey á un Príncipe extranjero.”

⁴²¹ *El Pensamiento Español*, 1866. november 10.: „Se atribuye a M. de Beust este cambio de actitud de la corte austriaca respecto de la Hungría. Sabiendo que la inteligencia con este pais es la base del plan que el hombre de Estado sajón ha formado para la restauracion del imperio austriaco. Está dispuesto, segun se dice, a hacer a los húngaros grandes concesiones para llegar a una transaccion que asegure su apoyo a la corona de los Habsburgo.”

alkotja majd a központi kormányzatot, mely az egységet képviseli és a monarchia általános ügyeiben dönteni hivatott.”⁴²²

A dualista átalakítás legkomolyabb ellenzőiként a horvátokat mutatja be, emellett a soknemzetiségű ország adottságaihoz jobban illeszkedőnek gondolják a föderalista átalakítást?

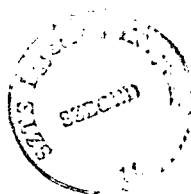
A későbbiekben már csak rövid híreket olvashatunk, tárgyalásokról és a formálódó magyar kormányról. Az egyik utolsó hír, amely a kiegyezéshez kapcsolódik május 15-én a koronázás előkészületeivel foglalkozik. A cikk jól mutatja, hogy a Magyarországról érkező hírek már nem számíthatnak komoly érdeklődésre: minden fontos részletet megtudhatunk a ruhákról, de a magyarokról egy szó sem esik.

Végezetül tekintsük át, mit tudhatott meg Deák Ferencről az újságolvasó. Természetesen a sajtó stílusából fakadóan nem alkalmas arra, hogy politikusportrékat közöljön. (Ez alól kivétel, a már említett, a *Las Novedades*ben Teleki Lászlóról olvasható hosszabb bemutatás.⁴²³) Azonban a sajtó is szolgál Deákra vonatkozó adalékokkal. Már 1861-ben rendszerezsek az utalások népszerűségére; parlamenti beszédeiről írva a sajtóban állandóan ismétlődő formula, hogy azokat többször megszakították zajos tetszésnyilvánítások. De a népszerűség más megnyilvánulásairól is olvashatunk, ahogy azt az alábbi idézetek tanúsítják: „A német sajtó hangoskodása ellenére a Deák úr által képviselt haladó és civilizált eszmék olyan szimpátiát váltottak ki, hogy a pesti fiatalok önkéntes díszőrséget kívántak szervezni, hogy házát éjjel-nappal vigyázzák. Deák úr azonban

---

⁴²² *El Pensamiento Español*, 1867. február 8.: „De manera que despues de haber hecho ensayos en sentido centralista y federalista, el Austria adopta el dualismo, sistema intermediario, centralismo doble que agrupa en torno de un ministerio aleman asentado en Viena á todas las provincias hereditarias del imperio, incluso Galitzia y Bohemia, y en torno de un ministerio húngaro constituido probablemente en Pesh á todos los paises dependientes en otro tiempo de la corona de San Esteban. Ambos ministerios unidos formarán un ministerio central destinado á mantener la unidad y deliberar sobre los intereses generales de la monarquía.”

⁴²³ 1861. május 17-én jelent meg a lapban egy a *Wandereren* alapuló hosszabb biográfia.

sietett elutasítani a figyelmességnek ezt a tanúságát.”⁴²⁴ „Deák valósággal Magyarország hőségévé vált. Az általa fogalmazott felirat, melyet ezerszám osztanak a városban és a királyságban, mindenki szavazatát elnyerte.”⁴²⁵

Olyan utalásokkal is találkozhatunk, amelyek irányító szerepe mellett konszolidáló szándékát hangsúlyozzák: „Úgy tűnt, a Kamara elhatározta magát eléggé markánsan ellenséges lelkületét jelző belső rendelkezések meghozatalára, de Deáknak sikerült a mérsékeltség és a bölcsesség útjára terelnie.”⁴²⁶

A későbbiekben, a hírek mennyiségének jelentős csökkenéséből adódóan is, már nem találunk személyesen Deákra vonatkozó utalásokat, a lapokban csak a Deák-pártról olvashatunk.

Ha végigtekintünk azokon a híradásokon, amelyeket a vizsgált időszakban olvashatunk a két kiválasztott spanyol lapban, megállapíthatjuk, hogy a magyar hírek gyakorisága nem annyira fontosságuknak, mint a nemzetközi híranyag összetételének függvénye. Olyan események, mint az amerikai polgárháború vagy a porosz-osztrák háború, teljesen kiszorítják a spanyol sajtóból, kiemelt figyelmet csak akkor kapnak, ha szerencsés egybeesés alakul ki, s a magyar szempontból fontos eseményre a nemzetközi politika szempontjából szélcsendes időszakban kerül sor; ilyen volt például az 1861-es országgyűlés. A spanyol újságolvasókban erre az időszakra már kialakult az igény a széleskörű tájékozottságra, melynek köszönhetően a magyar hírek már nem tűnnek el teljesen a lapokból, hosszabb-rövidebb időközönként rövid híradásokkal találkozhattak, megismerhették a külföldi lapok kommentárjait, és nagyobb lélegzetű, elemző írások segítették az események követését.

---

⁴²⁴ *Las Novedades*, 1961, május 22.

⁴²⁵ *Las Novedades*, 1861. augusztus 17.

⁴²⁶ *Las Novedades*, 1861. július 17.

A két, eltérő orientációjú lapot olvasva, különböző nézőpontból követhetjük az eseményeket. A hírügynökségektől átvett rövid, távirati hírek minden újságban szó szerint ugyanúgy jelentek meg, az eltérés a kommentárookban, illetve azokban a külföldi lapokban van, melyekre hivatkoznak. Az *El Pensamiento Español* konzervatív lapként a bécsi udvarhoz közelálló német és osztrák újságok véleményét közvetíti, nem meglepő ha számos ponton hasonlóságok fedezhetők fel Ayllon jelentéseivel, hisz a konzervatív diplomata is gyakran hivatkozik bécsi lapokra, elsősorban a *Wiener Zeitung*ra. A *Las Novedades* is felhasználja az osztrák, illetve a német sajtót, de a kormányhoz közelálló újságokon túl nagy figyelmet kapnak a liberális lapok is. Ezen túl, az olvasók megismerhetik az angol és francia publicisztika véleményét is. Míg az *El Pensamiento Español* érezhetően azonosul a bécsi udvar álláspontjával, addig a *Las Novedades* támogatja a magyarok törekvéseit, sőt az emigráció álláspontját is ismeri. Nem véletlen, hogy a követi jelentéseket lapozva számos esetben olvasunk rosszálló utalásokat a liberális sajtóra, ahol a követ jelzi, hogy mennyire félretájékoztatják olvasóikat.⁴²⁷

---

⁴²⁷ Példaként csupán egyetlen jellemző idézet az 1868. szeptember 18-án kelt H-1366/232-es számú jelentésből: „a jelenlegi helyzet számomra nagyon súlyosnak tűnik, s attól eléggé eltérőnek, mint amilyennek az angol, francia és belga újságok általában lefestik, egyedül doktrinér és avatatlan optimizmusuk prizmáján keresztül nézve a dolgokat.”

Befejezés

Spanyolország a XIX. század elején kellemetlen helyzetben találta magát: már nem tartozott az európai nagyhatalmak közé. Ezt tovább súlyosbította az az erőteljes angol, majd francia befolyás, amely megakadályozta markáns külpolitikai irányvonal kialakításában. A század közepére átmeneti belpolitikai nyugalom és gazdasági fejlődés köszöntött az országra, és ez együtt járt a külpolitikai érdeklődés felerősödésével. Spanyolország nem nyugodott bele abba, hogy egyre jobban a perifériára szoruljon, így aktív külpolitikába kezdett: növelni szeretne volna befolyását Amerikában és Afrikában, európai pozícióját pedig egy befolyásos nagyhatalom segítségével szeretne volna visszaszerezni. A Habsburg Birodalom több szempontból ideális szövetségesnek tűnt, a történelmi hagyományokon túl ellensúlyozhatta Anglia és Franciaország befolyását, és partner volt a spanyol udvar hagyományos poroszellenességében is.

A sokszor kaotikus és következetlen külügyi vezetés előtt több komoly feladat állt. Az első karlista háború idején a két ország diplomáciai kapcsolatai megszakadtak, csak 1848-ra álltak helyre, de Ausztria továbbra is a karlista emigráció egyik központja maradt. Az újjászervezett bécsi követség élére egy komoly szakértelemmel rendelkező követet kerestek, akit végül meg is találtak Luis López de la Torre Ayllon személyében, aki a korabeli spanyol diplomáciai kart ismerve meglepően hosszú ideig, tizenöt évig vezette a bécsi missziót.

A spanyol követ feladatai között szerepelt többek között Bécs megnyerése egy lehetséges nemzetközi konferencia összehívásához, ahol Spanyolország európai pozíciójának megerősítését kívánták elérni. Kiemelt figyelemmel kísérte Ausztriának a Német Szövetségen belüli vezető posztért folytatott vetélkedését Poroszországgal, melynek során Spanyolország az

utolsó pillanatokig biztos volt Ausztria sikerében. Külön speciális feladat volt a karlista emigráció tevékenységének követése is.

Természetesen a legtöbb időt és a követ által feletteseinek küldött jelentések döntő részét a belpolitikai események elemzése tette ki. A problémák és az azok megoldására tett kísérletek azért is érdemeltek kiemelt figyelmet, ahogy azt egy spanyol diplomata különösen jól tudhatta, mert ha egy országot lekötnek a belpolitikai gondok, nem tud a külpolitikára koncentrálni. Disszertációnkban azt követtük nyomon, hogyan mutatják be a jelentések azt a folyamatot, amely során Bécs a birodalom területén élő legnépesebb nemzetiséggel, a magyarokkal rendezi megromlott viszonyát.

A magyar kérdés több okból is kiemelt helyet követel magának a jelentésekben. Egyrészt, ahogy azt több jelentésben is kihangsúlyozzák a követek, az 1848-49-es szabadságharc megmutatta, hogy a magyarság olyan erőt volt képes felvonultatni, amelyet Ausztria csak külső segítséggel tudott leverni. Másrészt egészen a kiegyezésig, igaz egyre kisebb valószínűséggel, számoltak egy újabb felkelés lehetőségével, amit ráadásul egy esetleges lengyel felkelés tovább súlyosbított volna.

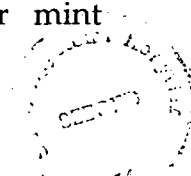
A követ kezdettől ellenszenvvel figyeli a magyar törekvéseket, hisz azokban komoly fékező erőt lát, amely Ausztriát és áttételesen a spanyol elképzeléseket is akadályozza. A többször alkalmazott spanyol analógiák pedig arra engednek következtetni, hogy eleinte nem is tudatosul benne, hogy a Habsburg Birodalom területén élő számos és több esetben jelentős népességet képviselő nemzetiség törekvéseinek megfékezése komolyabb erőfeszítéseket igényel, mint a spanyolországi nemzetiségi problémák megoldása.

Az ötvenes évekből származó jelentésekben két követ nézőpontjából látjuk az eseményeket, Luis López de la Torre Ayllon a neoabszolutista-centralista kormányzati módszereket hasznosnak látja, és úgy véli, ezek segítségével idővel konszolidálódnak a birodalom viszonyai. Az időre

mindössze azért van szükség szerinte, mivel a kormány nem mindig tudja a legmegfelelőbb módszereket alkalmazni, és a magyarság képtelen átlátni azt a sok jótéteményt, melyeket a bécsi vezetésnek köszönhet. A magyarokról kialakított véleménye negatív: a vezető rétegek, és köztük még a forradalom és szabadságharc idején udvarhű főnemesség is, makacsul ellenálltak és túlzó követeléseket fogalmaztak meg, míg a parasztság annyira műveletlen és lusta, hogy a kormányzat az ő támogatásukkal egyenlőre csak kis mértékben számolhatott. A Bécsben mindössze egy évig tartózkodó Manuel Bermúdez de Castro jelentéseiben egy mérsékelt liberális politikus nézőpontjából látjuk az eseményeket. Igyekszik bemutatni Ausztria problémáit, és kiemeli, hogy a túlzott centralizáció és a németesítés nem alkalmas egy soknemzetiségű birodalom tartós összetartására. A magyar kérdés megoldását központi problémaként mutatja be.

Az ötvenes évek végén az itáliai kudarcok tovább rontották Ausztria amúgy is meggyengült külpolitikai helyzetét, és ez elmozdította addigi abszolutista politikájától. A magyar ókonzervatívok által támogatott föderatív kísérlet kudarca után Schmerling újra a centralista elképzeléseket támogatta. Az 1861-es országgyűlésről írt jelentések jól mutatják, milyen képet alkotott Ayllon a magyarokról. Szerinte Ferenc József angyali türelemmel mindent elkövet, hogy jobb belátásra bírja őket, de a próbálkozás hasztalan, hisz még a legmérsékeltebb magyarok is annyira túlzó követelésekkel lépnek fel, hogy az országgyűlés feloszlata az egyetlen megoldás. A jelentésekben közvetített képet itt is jelentősen befolyásolja, hogy nem személyes benyomást tükröznek, hisz a követ Bécsben, az ottani politika és sajtó szűrőjén keresztül gyűjti információit. Így fordulhat elő az is, hogy a magyar politikusokról nem találunk külön adalékokat.

A provizórium idején a magyarországi eseményekről keveset olvashatunk, 1865-től a tárgyalások megindulása után azonban ismét Ayllon kiemelt érdeklődésére számíthattak. Ekkor a megegyezésről már mint

elérendő célról beszél, melynek megvalósulásában több okból is bízik. Egyrészt kiemeli az uralkodó tevékeny részvételét a folyamatban, másrészt pozitív változást lát a magyarországi állapotokban és a magyarok magatartásában. A magyar igényeket továbbra is túlzónak látja, de felismerve, hogy Ausztriának is érdekében áll a megállapodás, úgy gondolja, hogy idővel megállapodnak a felek. A porosz-osztrák háború után a magyarok radikalizálódását hangoztatja, és többször jelzi, hogy a birodalom tervezett dualista átalakulása rossz hatással lesz Ausztria nemzetközi helyzetére.

A kiegyezés Ayllon szerint inkább a magyarok szempontjából tekinthető előnyösnek, mivel követeléseik kevés kivétellel teljesültek, az átszervezéshez jelentős anyagi forrásokhoz jutottak, és a Monarchia magyar oldalán kevesebb nemzetiségi problémával kell számolni, mint amilyenekkel Ausztriának kell megküzdenie. A követ Ausztria jövőjét borúsán látva távozik állomáshelyéről, a későbbiekben kisebb presztízsű diplomaták követik, ami jelzi, hogy Spanyolország szegényebb lett egy álommal.

A spanyol újságolvasó előtt⁴²⁸ nem a nagypolitika céljai lebegtek, csupán a számára egyre táguló világról szeretett volna minél többet megtudni. A Magyarországról érkezett hírek is eljutottak hozzá, igaz nem napi rendszerességgel, sőt időnként a nagy érdeklődésre számot tartó események teljesen kiszorították azokat. Az eltérő orientációjú lapok olvasóihoz az azonos hírek más kommentárral jutottak el. A konzervatív *El Pensamiento Español* az osztrák és német lapok bécsi kormányhoz közel álló véleményét ismertette. A liberális *Las Novedades* olvasva az előbbieken túl megismerhették az angol és francia lapok kommentárjait is.

---

⁴²⁸ Külön kutatást érdemelne a spanyolországi kisebbségi sajtó áttekintése is. Pi y Margall műveiből kitűnik, hogy Katalóniában kiemelt figyelemmel kísérték a magyarországi eseményeket és a kiegyezés megkötését.

Bibliográfia

1. Levéltári források

Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid – Archivo Histórico. Asuntos Políticos.

Correspondencia

Correspondencia con embajadas y legaciones - serie Austria H-1360-1366.
számú kötegek

Correspondencia con consulados – Viena H-2093.

Política

Sobre el asunto de la entrada del Austria en la Confederación Germánica con todos sus estados H-2319.

Política interior – Carlismo H-2843.

Política interior - Reconocimiento de Isabel II. H-2838.

Tratados internacionales

TR 501, TR 504, TR 513, TR 516

Expedientes personales

P 145, 07253 Expediente personal de Luis López de la Torre Ayllon

P 30, 01197 Expediente personal de Manuel Bermúdez de Castro

P 246, 14551 Expediente personal del Conde de Colombi

P 55, 02373 Expediente personal de Leopoldo Augusto Cueto

P 8, 00175 Expediente personal del Duque de Gor

2. Nyomtatásban megjelent források, forrásértékű kiadványok

Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls III. (1759-1788) I- XIV. kötet, Madrid, 1970.

Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls IV. (1788-1808) I- IV. kötet, Madrid, 1970.

Conte, Augusto: *Recuerdos de un diplomático I-III.*, Madrid, 1903

Curtoys de Arduaga, J.: Memoria sobre la necesidad de una reorganización de la carrera diplomática.(Crítica) In: *Revista España*, 1868, 3, 480-486.

Deák Ferenc: *Válogatott politikai írások és beszédek I-II.* (szerk.: Deák Ágnes–Molnár Antal), Budapest, Osiris, 2001.

Escalofón de las Carreras Diplomática, Consular y de Interpretes, Madrid, 1903.

Eötvös József, Bárá: *Naplójegyzetek – Gondolatok, 1864-1868*, Budapest, 1941.

Guía de Forasteros 1850-1868, Madrid

Guía Práctica del Diplomático Español I-II, Madrid, 1886.

Idősb Szőgyény-Marich László országbíró emlékiratai I-III., Budapest, 1903-1918.

Kónyi Manó: *Deák Ferencz beszédei II- III.*, Budapest, 1902.

Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból I-III.*, Budapest, 1880-1882.

Madarász József: *Emlékirataim 1831-1881*, Budapest, 1883.

Podmaniczky Frigyes: *Naplótöredékek 1824-1887, I-IV.*, Budapest 1887-1888.

Porlier, Antonio Domingo: *El joven diplomático*, Faksimile kiadás Madrid, 1996.

Pulszky Ferenc: *Jellemrajzok. Eötvös, Széchenyi, Deák, Dessewffy Aurél*, Budapest, 1888.

Tratados de España, Documentos internacionales que corresponden a parte del reinado de Doña Isabel II, desde 1842 y 1868. (szerk.: Janer, Florencio)
Collección oficial publicada de orden del Excmo. Sr. Ministro de Estado, Madrid, Imp. de M. Ginestra, 1869.

Várady Gábor: *Országgyűlési levelei, 1865-1868, I-II.*, Pest, 1871.

Villa Urrutia, marqués de: *El Estilo Diplomático*, Madrid, 1916.

Zichy Antal: Naplótöredék 1862-ből. (Közreadja: Tóth Andrea). In: *Aetas*, 1995, 4. szám, 108-130.

3. Sajtó

Las Novedades 1850-1868

El Pensamiento Español 1860-1868

4. Önálló művek

Aguado Bleye, P. – Alcázar Molina, C.: *Manual de Historia de España*, Madrid, 1964.

Anderle Ádám: *Megosztott Hispánia*, Budapest, Kossuth, 1985.

Anderle Ádám: El carlismo y la Corte de Viena. In: *Acta Hispanica* III, Szeged, 1998, 5-11.

Anderle Ádám: Spanyol külügyi instrukciók a bécsi követeknek (1809-1856). In: *Aetas* 1999, 1-2, 166-186.

Anderle Ádám: *Spanyolország története*, Budapest, Pannonica, 1999.

Anderle Ádám – Babos Krisztina–Illikmann Anita: A magyar szabadságharc spanyol megítélése (1849 március-október). In: *Aetas*, 2000, 1-2. szám, 249-276.

A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből 1848-1868 (Szerk.: Anderle Ádám), Szeged, Hispánia, 2002.

- Anderle Ádám: *A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve*, Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2006.
- Anderle, Ádám: *Hungría y España, relaciones milenarias*, Szeged, Szegedi Egyetemi kiadó, 2007.
- Armario Sánchez, Fernando: Las relaciones entre España y Gran Bretaña durante la Regencia de Espartero (1840-1843). In: *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, 5, Madrid, 1984, 137-162.
- Babos Krisztina: *La diplomacia española del siglo XIX. y la Legación de Viena entre 1848 y 1878*, Szeged, 2002. (szakdolgozat, kézirat).
- Bajamonte, Ángel – Martínez, Jesús A.: *Historia de España, siglo XIX*, Madrid, Cátedra, 1998.
- Ballesteros, Ángel: La leyenda negra del diplomático. In: *Diplomacia y las Relaciones Internacionales*, Madrid, 1995, 149-158.
- Ballesteros, Ángel: El final de la diplomacia clásica. In: *Diplomacia y las Relaciones Internacionales*, Madrid, 1995, 179-190.
- Balogh Margit – Gergely Jenő: *Az egyházak története az újkori Magyarországon 1790-1992 I-II.*, Budapest, 1993-1996.
- Bécker, Jerónimo: *Alianzas españolas*, Madrid, 1903.
- Bécker, Jerónimo: *Historia de las relaciones exteriores de España durante el siglo XIX, Apuntes para una historia diplomática I-II*, Madrid, 1924-1927.
- Beksics Gusztáv: I. Ferencz József és kora. In: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története*, Budapest, 1898.
- Berend T. Iván – Ránki György: *Európa gazdasága a XIX. században (1780-1914)*, Budapest, 1984.
- Berzeviczy Albert: *Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849-1865. I-IV.*, Budapest 1922-1937.
- Bravo Murillo, J.: *Política y administración en la España isabelina*, Madrid, Narcea, 1972.
- Carr, Raymond: *Spain 1808-1975*. Oxford, 1982.

- Carr, Raymond: *España 1808-1939*. Barcelona, 1970.
- Deák Ágnes – Molnár András: *Deák Ferenc*, Budapest, Vince Kiadó, 2003.
- Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon*, (szerk.: Balogh Elemér – Sarnyai Csaba Máté), Szeged, 2004.
- Diószegi István: *A Ferenc József- kor nagyhatalmi politikája*. Budapest, 1987.
- Diószegi István: *A Ferenc József-i kor, Magyarország története 1849-1918*, Budapest, Vince Kiadó, 1999.
- García de Cortázar, Fernando – González Vesga, José Manuel: *Breve historia de España*, Madrid, Alianza Editorial, 1994.
- García de Cortázar, Fernando – González Vesga, José Manuel: *Spanyolország története*, Budapest, Osiris, 2001.
- Gyáni Gábor: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a II. világháborúig*, Budapest, Osiris, 1998.
- Hanák Péter: A polgári átalakulás feltételei és a kiegyezés. In: *Magyarország a Monarchiában*. Budapest, 1975, 127-156.
- Hanák Péter: *1867 – európai térben és időben*, Budapest, 2001.
- Horváth Zoltán: *Teleki László 1810-1861*, Budapest, 1964.
- Jorro Beneyto, Jaime, Conde de Altea: *Historia del Palacio da Santa Cruz (1629-1983)*, MAE, Madrid, 1983.
- Jover Zamora, José María (szerk.): *Historia de España*, T. XXXIV, *La era isabelina y el Sexenio Democrático (1834-1874)*, Madrid, Espasa-Calpe. 1981.
- Jover Zamora, José María: Caracteres de la política exterior de España en el siglo XIX. In: *Política, diplomacia y humanismo popular en la España del siglo XIX*, Madrid, Turner, 1976, 83-138.
- Kaczúr Ágnes: Magyar ügyek spanyol szemmel. In: *Mediterrán tanulmányok*, Szeged, 2004, 81-90.
- Kleinmann, Hans-Otto: Grundlagen und Grundzüge der politischen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich und Spanien in der

- erste Hälfte des 19 Jahrhunderts. In: *Spanien und Österreich, 1800-1850*, (B, sonderheft 52), Innsbruck, 1982, 9-20.
- Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás, 1711-1867*, (Magyarok Európában III.), Budapest, Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990.
- A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában I-II*, (szerk.: Jánossy Dénes) Budapest, 1948.
- Krivik Nóra: Andrassy Gyula külügyminiszter a bécsi spanyol követek jelentéseiben. In: *Kutatási Közlemények II.*, Szeged, 2000, 32-42.
- Magyar konzervativizmus, hagyomány és jelenkor*, (szerk.: Tókéczky László), Budapest, 1994.
- Magyar liberalizmus*, (szerk.: Tókéczky László), Budapest, 1993.
- Magyarország története 6/1*, (szerk. Kovács Endre): Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.
- Martínez Carreras, José Urbano: *Relaciones entre España y la Santa Sede durante la minoría de Isabel II* (tesis doctoral), Madrid, Universidad Complutense, 1973.
- Martínez Mercader, Juana: Las fuentes diplomáticas y comerciales españolas y suizas sobre la Confederación Helvética (1840-1874). In: *Historia de las relaciones internacionales: Una visión desde España*. MAE, Madrid, 1995, 287-297.
- Martínez Mercader, Juana: *Las relaciones de España con Suiza en el siglo XIX*, Murcia, 2000.
- Mathis, Franz: Spanish-österreichische Handelsbezieguhen in der I. Hälfte des 19. Jahrhunderts. In: *Innsbrucker Historische Studien 4*, 1981, 99-120.
- Morcillo Rosío, Matilde: *Relaciones diplomáticas y comerciales de España con Grecia, 1833-1914* (tesis doctoral), Universidad de Murcia, 1988.
- Niederhauser Emil: *Talleyrand – Metternich*, Budapest, Pannonica, 2004.
- Olivié, Fernando: *La herencia de un imperio roto. Dos siglos de política exterior española*, Madrid, 1992.

- Oppl, Ferdinand – Rudolf, Karl: *Spanien und Österreich*, Wien, 1991.
- Oppl, Ferdinand – Rudolf, Karl: *España y Austria*, Madrid 1997.
- Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*, Budapest, 1998.
- Ortiz, D.: *Historia de España*, Madrid, 1988.
- Palkovics Andrea: La dieta húngara de 1861 en la prensa española. In: *Acta Hispanica*, VII, Szeged, 2002, 47-57.
- Palkovics Andrea: La imagen de los políticos húngaros en España contemporánea (1859-1866). In: *Acta Hispanica*, VIII, Szeged, 2003, 47-53.
- Palkovics Andrea: Ferenc Deák en las fuentes españolas contemporáneas (1859-1866). In: *Acta Hispanica*, IX, Szeged, 2004, 17-25.
- Pallagi Mária: *Az első világháború és a spanyol semlegesség*, *Documenta Historica* 60. Szeged, 2003.
- Pallagi Mária: *A spanyol semlegesség kérdése a bécsi diplomáciában, 1914-1918*, (doktori disszertáció, kézirat), Szeged, 2004.
- Pereira, Juan Carlos: Diplomacia, organizaciones internacionales, política internacional y relaciones internacionales. In: *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, 4., Madrid, 1983, 283-297.
- Pereira, Juan Carlos: *Introducción al estudio de la política exterior de España (siglos XIX y XX)*, Madrid, Akal, 1983.
- Pereira, Juan Carlos: Reflexiones sobre la historia de las relaciones internacionales y la política exterior española. In: *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, 8., Madrid, 1987, 311-316.
- Pinedo, E. F. de – Gil Novales, A. – Dérozier, A.: Centralismo, ilustración y agonía del Antiguo Régimen (1715-1833). In: Tuñón de Lara, M. (szerk.): *La España del siglo XIX*, VII, Barcelona, 1980.
- Puente García, Esteban de la: *Relaciones diplomáticas entre España y la Santa Sede durante el reinado de Isabel II (1843-1851)*, Madrid, Enar, 1970.

- Roberts, Martin: *Európa története 1789-1914. Az ipari forradalom és a liberalizmus kora*, Budapest, 1992.
- Schop Soler, Ana María: *Un siglo de relaciones diplomáticas comerciales entre España y Rusia (1733-1833)*, Madrid, 1984.
- Sánchez, Miryam: *Historia de la prensa española*, Szeged, Hispánia, 2000.
- Santos Canalejo, Elisa Carolina de: El Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores como fuente para la historia de las relaciones internacionales. In: *Historia de las relaciones internacionales: Una visión desde España*, MAE, Madrid, 1995, 176-192.
- Somogyi Éva: *A birodalmi centralizációtól a dualizmusig*, Budapest, 1976.
- Somogyi Éva: *Abszolutizmus és kiegyezés 1849-1867*, Budapest, 1981.
- Somogyi Éva: *Ferenc József*, Budapest, 1989.
- Szabad György: *Forradalom és kiegyezés választóján (1860-61)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.
- Takács Péter: *Deák Ferenc politikai pályája 1849-1865*, Budapest, 1991.
- Tobajas, M.: *El periodismo español*, Madrid, Forja, 1984.
- Torre Merino, José Luis la: Fuentes documentales para la investigación en Historia de las Relaciones Internacionales en España: el Archivo General de la Administración. In: *Historia de las relaciones internacionales: Una visión desde España*. MAE, Madrid, 1995, 193-213.
- Tóth Andrea: „Bukott eszmék.” In: *Aetas*, 1995. 4. szám, 101-107.
- Tuñón de Lara, Manuel (szerk.): *La España del siglo XIX*, Barcelona, 1980.
- Tuñón de Lara, Manuel (szerk.): *Historia de España VIII. Revolución burguesa, oligarquía y constitucionalismo (1834-1923)*, Barcelona, 1990.
- Tüzes Károly: A budapesti brit főkonzulátus megalapítása, 1867-1872. In: *Világtörténet*, 1996, Tavasz-Nyár, 36-45.
- Tüzes Károly: Nagy-Britannia és az Osztrák-Magyar-Monarchia diplomáciai kapcsolatai, 1867-1871. (A bécsi angol nagykövet jelenti...). In: *Világtörténet*, 1992, Tavasz-Nyár, 62-88.

- Vidal Fernández, Elena: *La imagen de España en Rusia a mediados del siglo XIX (1840-1860)* (tesis doctoral), Universidad Central de Barcelona, 1976.
- Vidarroya, J. T.: El Gobierno durante los reinados de Isabel II. In: *El arte de gobernar. Historia del Consejo de Ministros y de la Presidencia del Gobierno, 1812-1992*, Madrid 1992, 70-97.
- Vilar, Juan B.: Las relaciones internacionales de la España isabelina. Precisiones conceptuales y anotaciones bibliográficas (1833-1868). In: *Las relaciones internacionales en la España contemporánea*, Murcia, 1989, 37-76.
- Voltes Bou, P.: *Documentos de tema español existentes en el archivo de estado de Viena, I-II*, Barcelona, 1965.
- Wertheimer Ede: *Gróf Andrássy Gyula élete*, I. kötet, Budapest, 1910.
- Zöllner, Erich: *Ausztria története*. Budapest, Osiris, 1998-2000.
19. századi magyar történelem, 1790-1918. (szerk.: Gergely András), Budapest, 1998.

